

02/01/2023

**Ytre Hvaler
nasjonalpark**

Besøksstrategi **utkast**

Ytre Hvaler nasjonalpark 2023-2030

Utførende institusjon

Ytre Hvaler nasjonalparkstyre

Kontaktperson

Monika Olsen

Publikasjonsnummer

1

År

2023

Sidetall

118

Opplag

Utgiver

Ytre Hvaler nasjonalparkstyre

Forfatter(e)

Monika Olsen, nasjonalparkforvalter, Liv-Marit Hansen Toverud, Oslofjordens Friluftsråd og
Lars Ole Klavestad, landskapsarkitekt MNLA

Tittel – norsk og engelsk

Besøksstrategi Ytre Hvaler nasjonalpark 2023-2030
Visitor management Ytre Hvaler National Park 2023-2030

Sammendrag – summary

Vedtatt i nasjonalparkstyret 27.01.2023. Godkjent av Miljødirektoratet xx.xx.xxxx
Adopted by nasjonalparkstyret 27.01.2023. Approved Miljødirektoratet xx.xx.xxxx

Grafisk utforming

Norges nasjonalparker / KLAVESTAD kunst kart landskap v/ Lars Ole Klavestad

Kart

Kartdata: Kartverket, Miljødirektoratet og Statsforvalteren i Oslo og Viken
Kartografi: Lars Ole Klavestad og Reklameservice v/ Fredrik Gjerde Hovde

Forsidefoto

Kajakkpadling utenfor Herføl. Foto: Lars Ole Klavestad

Innhold

Forord.....	5
Kap. 1 Innledning.....	9
1.1 Formål.....	9
1.2 Besøksforvaltning og besøksstrategi.....	9
1.2.1 Merkevarerstrategi for Norges nasjonalparker.....	11
1.3 Geografisk avgrensning.....	12
1.4 Kort om rammeverk.....	14
1.4.1 Kongelig resolusjon (vernevedtaket).....	14
1.4.2 Verneforskriften.....	14
1.4.3 Forvaltningsplan for Ytre Hvaler nasjonalpark.....	16
1.4.4 Nasjonalparkstyrets vedtekter og rolle.....	17
1.4.5 Økonomiske og administrative ressurser.....	18
1.4.6 Prosess.....	19
1.4.7 Medvirkning.....	20
Kap. 2 Mål, strategier og tiltak.....	21
2.1 Mål med besøksforvaltningen.....	21
2.2 Strategiske grep og tiltak.....	22
2.2.1 Kanalisere ferdsel til områder som kan tåle høyt ferdselstrykk.....	23
2.2.2 Utvikle høy kvalitet på alle møtepunkter mellom besøkende og nasjonalparken.....	25
2.2.3 Informasjon og økt synlighet av Ytre Hvaler nasjonalpark.....	27
Kap. 3 Kunnskapsgrunnlaget.....	29
3.1 Hvem besøker og bruker området?.....	29
3.1.1 Brukerundersøkelse.....	30
3.2 Sårbare naturverdier.....	43
3.2.1 Sårbarhetsanalyse.....	43
3.2.2 Andre sårbare naturverdier.....	56
3.3 Reiselivet.....	62
3.3.1 Reiselivsstrategi Hvaler.....	62
3.3.2 Reiselivsaktører rundt nasjonalparken.....	64
3.3.3 Destinasjonsselskap.....	65
3.3.4 Nøkkeltall for turisme på Hvaler.....	69
3.3.5 Nasjonalparken som turistattraksjon.....	73
3.3.6 De viktigste opplevelsene i området.....	76
3.4 Annen relevant kunnskap.....	81
3.4.1 Lokalt etablerte og særskilte bruksmønstre.....	82
3.4.2 Infrastruktur, tilrettelegging, informasjon og formidling.....	84
3.4.3 Skjøtsel og drift av sikrede friluftslivsområder.....	94
3.4.4 Oppsyn.....	95
3.4.5 Tradisjonell bruk av området.....	96
3.1.6 Kulturminner.....	98
3.2 Sammenstilling av kunnskap, muligheter og utfordringer.....	101
Kap. 4 Kommunikasjonsplan.....	112
Kap. 5 Tiltaksplan.....	115
Kap. 6 Utfyllende informasjon.....	116

Velkommen inn

Et mål for Miljødirektoratets merkevare- og kommunikasjonsstrategi er at vi skal ønske besøkende «Velkommen inn» i naturen og i verneområdene våre. Da må vi legge til rette for gode, bærekraftige opplevelser, der både natur- og kulturarv ivaretas, samtidig som økt besøk bidrar til lokal verdiskaping.

*Fra Guttormstangen, Vesterøy.
Foto: Lars Ole Klavestad.*

Forord

Norges nasjonalparker skal ta vare på det ypperste av norsk natur. Samtidig er nasjonalparkene viktige for norsk naturbasert reiseliv. For å hindre at disse interessene kommer i konflikt med hverandre, skal alle nasjonalparker ha en besøksstrategi. I mars 2017 vedtok Ytre Hvaler nasjonalparkstyre å sette i gang arbeidet med en besøksstrategi for Ytre Hvaler nasjonalpark.

Besøksstrategiens mål er å ønske velkommen inn; legge til rette for opplevelse og bidra til lokal verdiskaping, samtidig som den bidrar til forståelse for vernet og beskytter sårbare elementer.

Gjennom strategien ønsker vi å definere og synliggjøre hva nasjonalparkområdet er. Hva slags unike kvaliteter er det som kjennetegner dette området? Hva er det vi skal ta vare på, formidle, oppleve og videreutvikle i verdiskapingssammenheng? Hva slags utfordringer har vi? Ønsker vi å tilrettelegge for mer besøk og i så fall hvor, for hvem og på hvilken måte? Har vi nok kunnskap til å forvalte verdiene på en god måte?

Lokal forankring og deltagelse i arbeidet med strategien og oppfølgingen av denne ser vi på som en forutsetning for å lykkes. Planen retter seg derfor mot alle brukere, besøkende og forvaltere av nasjonalparkområdet. Kunnskap om natur- og kulturarv og utfordringene i området er avgjørende for å ta vare på verdiene, og for å tilrettelegge for ulik bruk, opplevelse og verdiskaping.

Som kunnskapsgrunnlag for arbeidet med besøksstrategien gjennomførte Norsk institutt for naturforskning (NINA) på oppdrag av nasjonalparkstyret en brukerundersøkelse og en sårbarhetsvurdering av utvalgte lokaliteter i nasjonalparken i 2018. Arbeidet med selve besøksstrategien startet med et oppstartmøte i februar 2019, hvor rådgivende utvalg i tillegg til sentrale reiselivsaktører var invitert. I 2019 gjennomførte vi tre dialogkonferanser; henholdsvis med reiselivet, frivillige aktører og ulike fagmiljøer som forvalter nasjonalparkområdet.

Nasjonalparken og randsonen rundt er et av de viktigste friluftsområdene i Norge. Området er viktig for folkehelsen og reiselivet i regionen. Med den varierte tilretteleggingen som foreslås, håper vi at ulike behov vil bli dekket på en god måte. Høy grad av tilrettelegging prioriteres særlig på Storesand, men også tilrettelegging på flere av de mest brukte, statlig sikrede friluftslivsområdene. Likevel skal det meste av nasjonalparken være relativt urørt, med mulighet for det enkle og stille friluftslivet.

Et av det mest sårbare elementet i Ytre Hvaler nasjonalpark er livet i sjøen; flere fiskeslag, hummer, tareskog og ålegress er på et historisk lavmål. Derfor er det satt i gang arbeid med å kartlegge nasjonalparkens sjøområder bedre, bygge opp fiskeforekomstene i Oslofjorden, og gjøre noe med utslippene fra land, som ødelegger for livet og friluftslivet i og rundt Oslofjorden. Sjøfuglene har vist en negativ utvikling gjennom flere år, og hekkeområdene må være beskyttet i nasjonalparken. Kulturbetingede naturtyper er truet av gjengroing. De

er viktige for biologisk mangfold og bidrar til økt opplevelsesverdi. Restaurering av gammel slåtte-mark, lynghei, strandeng og naturbeitemark har derfor høy prioritet.

Med dagens differensierte bruk av nasjonalparken vurderes ikke friluftslivet som en stor trussel mot verneverdiene, men noen områder er mer sårbare enn andre, og må beskyttes mot økt bruk.

Nasjonalparkstyret har ikke ansvar for utvikling av reiselivstiltak, men ser det som viktig å ha et godt samarbeid med reiselivet i regionen. Det vi gjør i nasjonalparken kan få positiv betydning for næringslivet.

Nasjonalparkstyrets ansvar er:

- å forvalte nasjonalparkens regelverk
- å ønske de besøkende velkommen til nasjonalparken gjennom tilrettelegging og informasjon
- å sørge for at nasjonalparkens verneverdier ivaretas

Besøksstrategien har blitt til gjennom samarbeid med mange aktører. Takk til alle som har bidratt på ulike vis. En spesiell takk rettes til Liv-Marit Hansen Toverud, Oslofjordens Friluftsråd, for gjennomføring og oppfølging av dialogmøtene, og Lars Ole Klavestad, landskapsarkitekt MNLA, som har bidratt sterkt i arbeidet med å få slutført besøksstrategien.

2. januar 2023

Mona Vauger
leder, nasjonalparkstyret

Monika Olsen
nasjonalparkforvalter

**Ytre Hvaler
nasjonalpark**

A landscape photograph showing a rocky, reddish-brown hillside. In the background, two small red wooden houses with dark roofs are visible. The foreground features a grey rock surface with several small yellow flowers growing from it. The sky is clear and blue.

visjonen for
nasjonalparken:
**langsommere,
mykere
og dypere!**

Fra Kuvauen. Foto: Lars Ole Klavestad.

Herfølskatedralen. Foto: Lars Ole Klavestad

Vi seiler i øst

Aktivitet/bruk, tradisjonelt/miljøvennlig/
enkelt, friluftsliv

og fisker i vest

Aktivitet/fritid/næring,
på lag med naturen

Alle gjør alltid det som er best

Kunnskapsbasert adferd/holdninger, lokalt
og fra omverdenen, tilrettelagt,
egnet teknologi

Havet er levende, artsrikt og rent

Grunnleggende miljøkvaliteter,
lokale, regionale og nasjonale mål

Overalt er det pent

Estetisk, trivsel, skjøtsel,
helse, kulturminner

*Eivind Børresen
leder av Skjærgårdstjenesten 2009*

Kapittel 1

Innledning

1.1 Formål

Formålet med strategiarbeidet er å øke kvaliteten på besøksforvaltningen i Ytre Hvaler nasjonalpark. Målsettingene henger sammen, og besøksforvaltningen skal:

- ivareta naturverdiene og gi økt forståelse for vernet
- gi bedre kunnskapsformidling og opplevelser for besøkende
- øke muligheten for lokal verdiskaping rundt verneområdet
- øke lokalt engasjement og eierskap i forvaltningen av området

Besøksstrategien viser hvilke tiltak (informasjon, fysisk tilrettelegging, sonering, oppsyn, overvåking etc.) som er nødvendig for å oppnå dette.

Et viktig prinsipp for besøksforvaltningen er at dersom det er motstridende målsettinger mellom ivaretagelse av verneverdiene, tilrettelegging for de besøkende og lokal verdiskaping, skal ivaretagelse av verneverdiene tillegges størst vekt.

1.2 Besøksforvaltning og besøksstrategi

Utdrag fra «Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder» (M-415/2015)

Besøksforvaltning

Besøksforvaltning i norske verneområder har som mål å finne en balansegang i forvaltningen av et verneområde mellom å ta vare på verneverdiene, gi gode opplevelser for den besøkende og bidra til størst mulig lokal verdiskaping. Dette skal igjen gi økt forståelse for vernet.

Besøksstrategi

En besøksstrategi er en plan for hvordan forvaltningsmyndigheten (Nasjonalparkstyret for Ytre Hvaler) vil gjennomføre besøksforvaltning for verneområdet. En besøksstrategi skal inneholde kunnskap om både de besøkende, reiselivet, naturverdier og sårbarhet. I tillegg skal planen sette mål og strategiske hovedgrep, samt inneholde en tiltaksplan. Besøksstrategien skal vise hvilke tiltak (informasjon, fysisk tilrettelegging, sonering, oppsyn etc.) som er nødvendig for å balansere verneverdier, besøkende og lokal verdiskaping i et verneområde, slik at alle tre interesser får størst mulig nytte av strategien. Anbefalingen fra besøksstrategien blir førende for hvor stor effekt hvert verneområde kan ta ut av Miljødirektoratets merkevare- og kommunikasjonsstrategi for Norges nasjonalparker.

Besøksforvaltning er et viktig verktøy også før det store besøkstrykket kommer. Uten en plan for hvor man ønsker eller ikke ønsker besøk risikerer man å miste kontroll på hvor folk ferdes. Samtidig er det en grense for hva besøksforvaltningen kan styre når mange mennesker endrer reisemønster over natten.

En effektiv besøksforvaltning forutsetter også at forvaltningen av verneområdet sees i sammenheng med forvaltningen av områdene rundt. Det er derfor viktig at det etableres et godt samarbeid med lokale og regionale planmyndigheter og reiselivsaktører slik at besøksstrategiene kan samkjøres med og innarbeides i regionale og kommunale planer.

Besøksstrategien henvender seg til følgende målgrupper:

- Lokalbefolkningen
- Tilreisende
- Skoler og barnehager
- Naturinteresserte
- Tilfeldig besøkende

Fuglemerking med barn på Akerøya. Foto: Lars Ole Klavestad.

1.2.1 Merkevarestrategi for Norges nasjonalparker

Miljødirektoratet lanserte i april 2015 ny merkevarestrategi for Norges nasjonalparker. Målsetningen med det nye merket er å bedre opplevelsen for de besøkende, bedre vernet og gi større verdiskapning lokalt. Merkevarestrategien er grunnlaget for visuell identitet, kommunikasjon og aktiviteter i alle Norges nasjonalparker. Merkevarestrategien for Norges nasjonalparker er en felles overordnet strategi for alle nasjonalparkene, sentrene, landsbyene/kommunene og øvrige verneområder.

Felles identitet – merket Norges nasjonalparker

Merkestrategi for Norges nasjonalparker legger føringer for den visuelle utformingen av for eksempel skilt og tavler, og stiller også kvalitetskrav til funksjonalitet, design og varighet til innretninger og infrastruktur som møter den besøkende. Det er et mål at den besøkende, uavhengig av hvilken nasjonalpark eller verneområde som besøkes, på samme måte skal ønskes velkommen og få en sterk opplevelse av verneområdets kvalitet og verneverdi. Den visuelle identiteten er bygget på konseptet portal. En portal er en inngangsport, men som også symboliserer overgangen mellom to dimensjoner; det kultiverte og det naturlige. Vi ønsker våre besøkende Velkommen inn!

En samlende visuell identitet åpner porten til nye opplevelser, senker terskelen for besøk og øker kunnskapen om naturen. Sammen tar vi vare på det aller fineste vi har.

Innfallsporter

Forvaltningsmyndigheten skal prioritere innfallsporter til verneområdene. Begrepet innfallsport brukes om summen av utendørs tilrettelegging som møter og kanaliserer besøkende fram til en opplevelse av hele eller deler av verneområdet. Tiltakene kan avhengig av funksjon og innhold, deles inn i tre kategorier/nivåer av anlegg:

1. Utkikkspunkt (i denne sammenheng et nokså omfattende tilretteleggingstiltak)
2. Informasjonspunkt (helhetlig utendørs-informasjon om verneområdet til besøkende)
3. Startpunkt

For at et utkikkspunkt skal oppfylle kvalitetskravene til merket må det være adkomstmulighet og parkering for bil og buss, synlighet fra hovedferdselsåre, tilgang til toaletter med daglig renhold og gode sanitære forhold. Etablering av en godt organisert innfallsport vil normalt involvere flere aktører enn forvaltningsmyndigheten. Toalettanlegg, turistinfo, matservering, kiosk, guiding og andre servicetilbud er supplerende tilbud som gjennom godt samarbeid og samordning med andre aktører vil kunne løfte opplevelsen av innfallsporten. Tilrettelegging av innfallsporter skjer i randsonen til verneområdet, ikke innenfor vernegrensen.

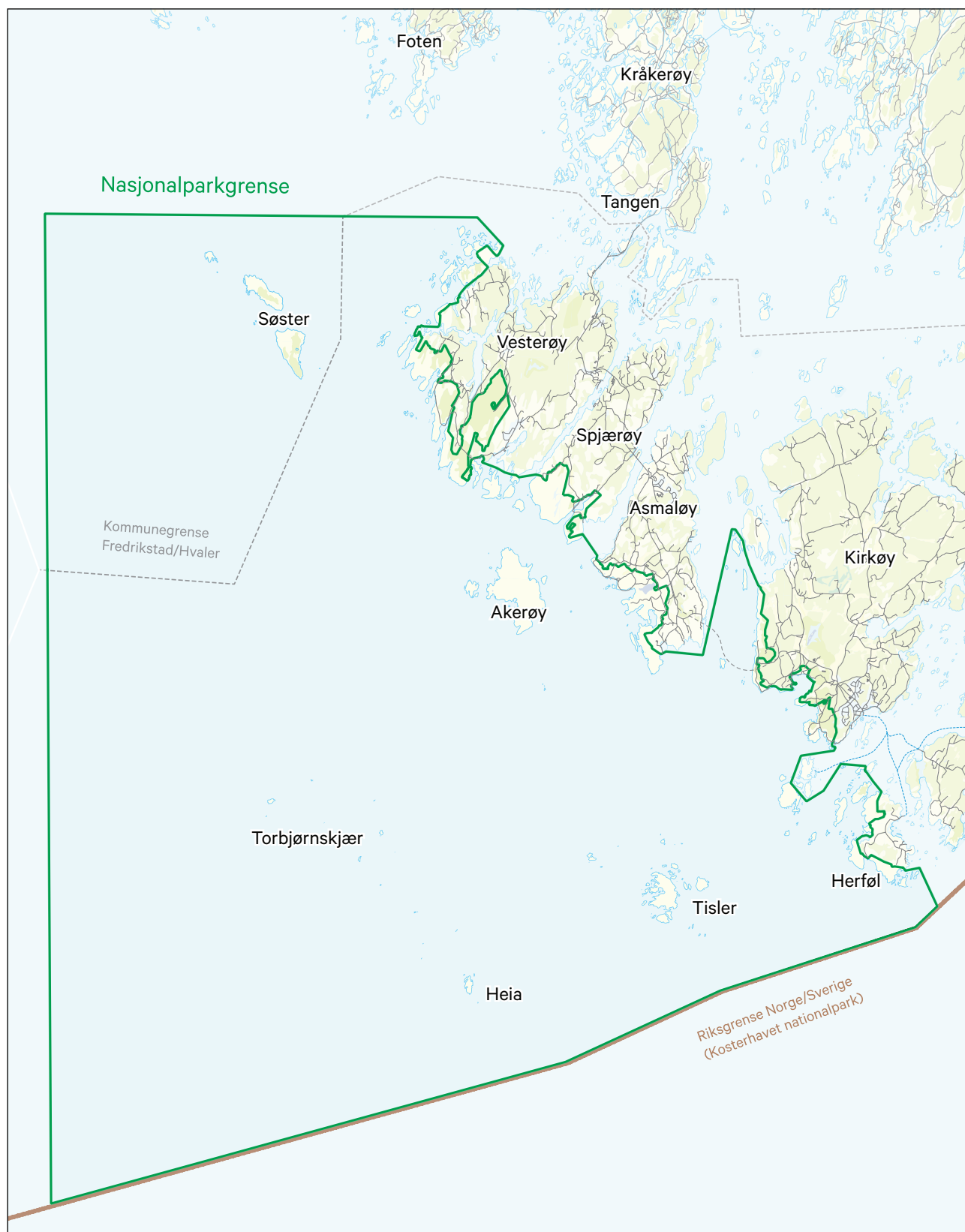
«Veileder i besøksforvaltning i norske verneområder» (M-415/2015) og veilederen «Innfallsporter, Informasjonspunkt, startpunkt og utkikkspunkt» (M-417/2015) beskriver hvordan besøksforvaltning i verneområder skal gjennomføres.

1.3 Geografisk avgrensning

Besøksstrategien tar utgangspunkt i verneområdet som nasjonalparkstyret forvalter – Ytre Hvaler nasjonalpark, men utfordringene og mulighetene ses i sammenheng med randsonen rundt. Siden det aller meste av ferdselen inn i verneområdet starter utenfor verneområdet, vil besøksstrategien legge føringer for hvordan forvaltningsmyndigheten bør samarbeide med kommunene om å kanalisere ferdselen i randområdene og de utvalgte innfallsportene. Dette gjelder blant annet tilretteleggingstiltak som parkeringsplasser, informasjonstavler, skilt og annet informasjonsmateriale. Totalt dekker nasjonalparken et areal på 354 km².

Ytre Hvaler nasjonalpark grenser til Kosterhavets nasjonalpark i Sverige, og ligger tett opp til Færder nasjonalpark på vestsiden av Oslofjorden. Ytre Hvaler nasjonalpark ligger i kort reiseavstand fra en stor del av Norges befolkning, med under to timers reisevei fra Oslo.

Kart som viser nasjonalparkens avgrensning.

Villsauer på Søndre Søster. Foto: Åsmund Fjellbakk.

1.4 Kort om rammeverk

1.4.1 Kongelig resolusjon (vernevedtaket)

Ytre Hvaler nasjonalpark ble opprettet ved kongelig resolusjon 26.06.2009.

Avveininger mellom vern og tiltak som kan forringe eller ødelegge verneverdiene, skal så langt som mulig være avklart før et vernevedtak blir truffet. Ved forvaltningen av verneområdet må man påse at man ikke går utover de rammene som er fastsatt i verneforskriften.

1.4.2 Verneforskriften

Verneforskriften er rammen for vern, bruk og forvaltning av nasjonalparken. Vernebestemmelsene inneholder de konkrete reguleringene av ulike aktiviteter og tiltak i nasjonalparken. Verneforskriften for nasjonalparken er hjemlet i naturvernloven av 1970, og forskriften er spesielt innrettet mot vern og forvaltning av naturmiljøet.

Grunnlaget for all forvaltning i nasjonalparken, også besøksforvaltning, framgår av formålsparagrafen (§ 2) i verneforskriften.

Formålet med Ytre Hvaler nasjonalpark er å:

- bevare et egenartet, stort og relativt urørt naturområde ved kysten i sørøst-Norge
- bevare et undersjøisk landskap med variert bunntopografi
- bevare økosystemer på land og i sjø med naturlig forekommende arter og bestander, kystlandskap med sjøoverflate og havbunn med korallrev, hard- og bløtbunn.

Allmennheten skal gis anledning til naturopplevelse gjennom utøvelse av tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.

Forskriften har flere vernebestemmelser som er relevant for besøksstrategien:

- Området er vernet mot inngrep av enhver art, men det finnes en rekke unntak som forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til etter søknad.
- All vegetasjon skal vernes mot skade og ødeleggelse av enhver art. (§3, pkt 2.1).
- Dyrelivet er fredet mot skade og ødeleggelse. (§3, pkt 3.1).
- Kulturminner skal beskyttes mot skade og ødeleggelse og løse kulturminner kan ikke flyttes eller fjernes. (§3, pkt 4.1).
- All ferdsel skal skje varsomt og ta hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner. (§3, pkt 5.1).
- Bestemmelsene i forskriften er ikke til hinder for organisert turvirksomhet til fots så lenge naturmiljøet ikke blir skadelidende. Organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet må ha særskilt tillatelse av forvaltningsmyndigheten, jf. forvaltningsplan. (§3, punkt 5.2).
- Sykling og organisert bruk av hest er bare tillatt på veier eller traseer som er godkjent for slik bruk i forvaltningsplanen. (§3, pkt 5.3).
- Det er forbud mot telting og camping på deler av Akerøya, Vesleøya og Heia innenfor områder anmerket på vernekartet som sone C. (§3, pkt 5.4).
- Av hensyn til hekkende sjøfugl og kasteplasser for sel er all ferdsel forbudt i perioden f.o.m. 15. april t.o.m. 15. juli i sone C og D som er avmerket på vernekartet. Dette gjelder følgende holmer med sjøareal:
 - Sone C (sjøfugl): Skjellholmen, Kobbernaglen, Kvernskjær, Alne, Tangen (del av Tisler), Store Ølbergholmen, deler av Akerøya med Vesleøya, Møren, Heia, deler av Nordre Søster, deler av Søndre Søster (Fredrikstad).
 - Sone D (sel): Storeribba, Kuskjær, Flatekollen, Kollen, Skjærsribba, Kolleribba (Hvaler).
 - Ferdsel ved utøvelse av fiske i samsvar med gjeldende lovverk for manntallsførte yrkesfiskere og registrerte laksefiskere med fast redskap er unntatt fra forbudet.
- Innenfor nærmere avgrensede deler av nasjonalparken kan Miljødirektoratet ved forskrift regulere eller forby ferdsel som kan være tilskade for naturmiljøet. (§3, pkt 5.5).
- Unødvendig støy er forbudt. Bruk av vannscooter, motordrevet modellfly, motorisert is-bor o.l. er forbudt. (§3, pkt 7.2).

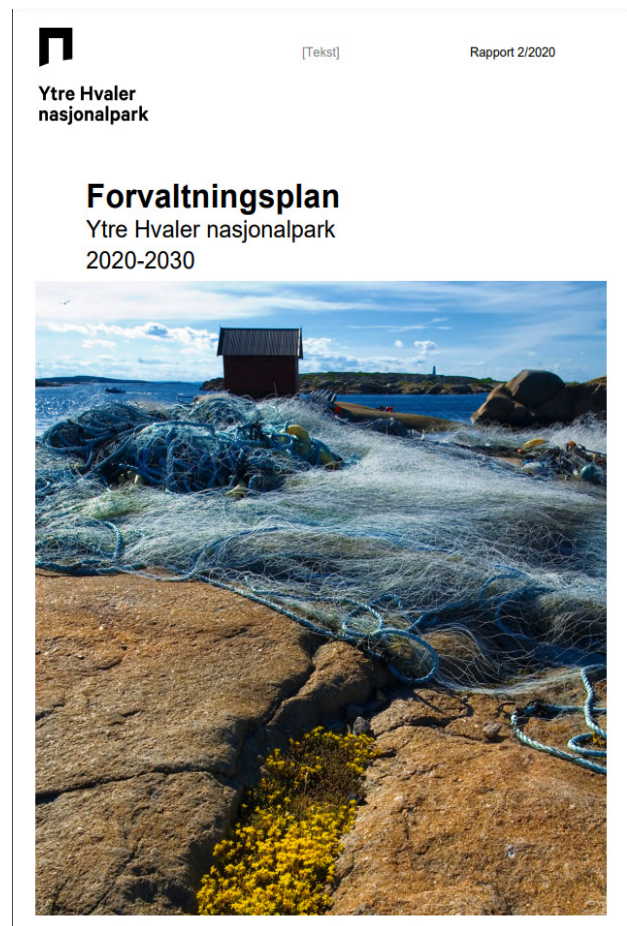
I verneområdene er vi naturens gjester og ferdsel skal skje på naturens vilkår. Verneforskriften slår derfor fast at all ferdsel skal skje varsomt og ta hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner. Organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet må ha særskilt tillatelse fra forvaltningsmyndigheten – hva dette er framkommer av forvaltningsplanen. Så lenge organisert turvirksomhet til fots ikke skader naturmiljøet er det tillatt. Ut over dette slår verneforskriften fast at motorisert ferdsel er forbudt (med visse unntak), og at bruk av vannscooter og modellfly – noe som også innbefatter bruk av drone – er forbudt.

1.4.3 Forvaltningsplan for Ytre Hvaler nasjonalpark

Forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark (2020-2030) gir retningslinjer for hvordan verneforskriften skal tolkes og praktiseres, og fastsetter forvaltnings- og bevaringsmål. Forvaltningsplanen gir en god kunnskapsoversikt, og besøksstrategien bygger på denne planen, samtidig er den et vedlegg til forvaltningsplanen.

Forvaltningsplanen inneholder en rekke føringer for arbeidet med besøksforvaltning, blant annet:

- Forvaltningen skal skje etter en hovedregel om at brukerinteressene skal tilpasses verneverdiene.
- Det er et mål å bevare det urørte preget på landskapet, og sikre områdene mot små og store tekniske inngrep.
- Friluftsliv er del av formålet og verneområdet skal være til glede for et enkelt, naturvennlig friluftsliv, med lite teknisk tilrettelegging.
- Tilrettelegging og informasjon kan skje på steder som tåler stort besøkspress.
- Sårbare steder skal ha liten eller ingen tilrettelegging. Ferdselsrestriksjoner benyttes i områder med særskilt sårbare elementer (f.eks. hekkende sjøfugl og andre sårbare arter, over og under vann).
- Det skal legges særlig vekt på hensynet til sårbar vegetasjon og sårbart dyreliv ved tilrettelegging for friluftsliv og ferdsel. Kanalisering av ferdsel etter stier og løyper er viktig.
- Det kan foretas nødvendig tilrettelegging for det naturvennlige og enkle friluftslivet.
- Kulturminner skal ivaretas.

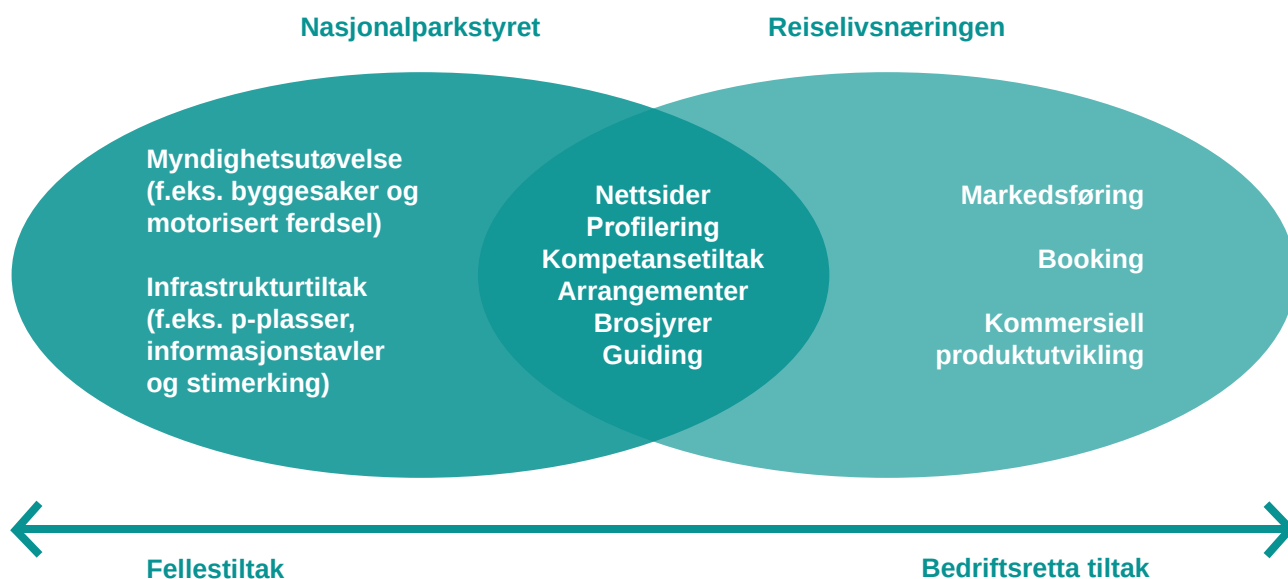
1.4.4 Nasjonalparkstyrets vedtekter og rolle

Nasjonalparkstyrets vedtekter gir rammene for nasjonalparkstyret sitt arbeid som forvaltningsmyndighet. Det er Miljødirektoratet som fastsetter vedtektenes innhold som en del av delegeringen av myndighet til nasjonalparkstyret. Formålet med vedtektene er å legge til rette for en helhetlig og kunnskapsbasert forvaltning av Ytre Hvaler nasjonalpark.

Nasjonalparkstyrets rolle og oppgaver i besøksforvaltningen

Nasjonalparkstyret har ansvar for å utarbeide en besøksstrategi for sitt verneområde. Styrets primære oppgave er å ta vare på verneverdiene, og sørge for gjennomføring av tiltak som er nødvendig for å ivareta verdiene. Nasjonalparkstyret kan legge til rette for at verneområdenes potensial for verdiskaping utnyttes innenfor rammen av verneforskriftene og naturmangfoldloven. Besøksstrategiene skal avklare i hvilken grad det er ønskelig å tilrettelegge for økt besøk i og i tilknytning til verneområdene og om dette er forenlig med verneverdiene. De mange verneområdene i landet har ulike utfordringer. Dette krever derfor ulik tilnærming i forvaltningen og tilretteleggingen av det enkelte verneområde.

Nasjonalparkstyret skal ikke opptre som næringsaktør. Besøksforvaltning i verneområdet vil fra nasjonalparkstyrets side ha fokus på fellestiltak, ikke tiltak mot en enkelt bedrift. Ansvar for bedriftsretta tiltak ligger hos næringsaktørene. Nasjonalparkstyret kan bidra sammen med flere aktører for å få til gode infrastrukturtiltak knyttet til verneområdet (og i randsonen) som P-plasser, informasjonstavler, rasteplasser og stimerking. Styret kan være med å tilrettelegge for gode opplevelser og kunnskapsformidling knyttet til natur- og kulturarv gjennom formidling via sosiale medier, via brosjyrer, kart, gjennom naturveiledning, kurs og møter etc. Oppgavefordelingen mellom nasjonalparkstyret og reiselivsnæringen kan illustreres slik (figur utarbeidet av Miljødirektoratet):

Illustrasjon som viser nasjonalparkstyrets rolle i forhold til reiselivsnæringen.

1.4.5 Økonomiske og administrative ressurser

Planen må ses i lys av forvaltningsmessige/administrative og økonomiske rammebetingelser. Ressursene i verneforvaltningen til forvaltning og tiltak i dag er relativt små samlet sett, og Ytre Hvaler har få midler til rådighet når vi ser utfordringene under ett. Da er det enda viktigere å bruke ressursene riktig, og samarbeide og samordne seg med andre aktører, slik at man får mest mulig ut av hver eneste krone. Planen forsøker å samordne ressurser der det er mulig og riktig, og ellers avklare hvem som skal ha hovedansvar for ulike satsinger og tiltak. Nasjonalparkstyret vil ha en viktig rolle i å jobbe for økte ressurser til viktige tiltak i området, som også ivaretar verneverdiene.

Besøksforvaltning handler om å finne balansen mellom det å ta vare på naturverdier og bruken av verneområdene, både av besøkende og næring.

Nesten som på vidda. Skitur i Ytre Hvaler nasjonalpark. Foto: Aase Richter.

1.4.6 Prosess

Nasjonalparkstyret opprettet i 2017 et eget prosjekt for å sette i gang arbeidet med besøksstrategien, og sikre medvirkning fra ulike aktører i området. Prosjektet skulle resultere i en besøksstrategi innen 2020, men ferdigstilling har tatt lenger tid enn planlagt. I mellomtiden har Hvaler kommune utarbeidet en egen strategi og modell for organisering av kommunens reiselivssatsing – «Hvaler hele året», som også har vært viktig for arbeidet med besøksstrategien for nasjonalparken.

Prosjektet ble ledet av nasjonalparkforvalter, med bistand fra Oslofjordens Friluftsråd (OF), som har god kjennskap til området, både faglig og geografisk. OF har også god kunnskap om historisk og dagsaktuell friluftslivspolitikkk rundt Oslofjorden, og relevant nettverk i området.

Prosjektgruppen har bestått av representanter for de ulike aktørene i området: Statens naturoppsyn, naturforvaltere i kommunene Fredrikstad og Hvaler, Hvaler kommune (nærings-sjef, besøkssenter Ytre Hvaler), Viken fylkeskommune (næringsutvikling/reiseliv/friluftsliv), Statsforvalteren i Oslo og Viken, grunneierrepresentant, Hvaler hytteforening, Oslofjordens Friluftsråd, Skjærgårdstjenestene i Hvaler og Fredrikstad, og Visit Fredrikstad og Hvaler. Det ble opprettet en referansegruppe av deltagerne i det faglige Rådgivende Utvalg for nasjonalparkstyret (RU).

1.4.7 Medvirkning

Medvirkning i arbeidet med besøksstrategien ble gjennomført som et åpent oppstartsmøte og tre dialogmøter i 2019:

- Oppstartsmøtet involverte 35 deltagere fra prosjektgruppen og referansegruppen (RU).
- Dialogmøte 1 (verneverdier) involverte fagmiljø som Naturhistorisk museum, Statens naturoppsyn, naturforvaltere i Hvaler kommune og Fredrikstad kommune, Skjærgårdstjenesten i Fredrikstad og Hvaler, Statsforvalteren i Oslo og Viken, Viken fylkeskommune, grunneiere og beitelaget.
- Dialogmøte 2 (reiselivet) involverte lokale reiselivsbedrifter som Hvaler Resort, Visit Fredrikstad og Hvaler, Opplev Hvaler, RIBB Østfold AS, lokale guider, Hvaler Kulturvernforening, Skjærhalden Gjestehavn, Kystlotteriet og Storm Event.
- Dialogmøte 3 («besøkende») involverte frivillige og aktører som ofte bruker nasjonalparken, som DNT Nedre Glomma, NJFF Østfold, Oslofjordens Friluftsråd, Kystmuseet Hvaler, Hvaler hytteforening, Padleforbundet, Fredrikstad og Sarpsborg kajakk-klubb, Fredrikstad kommune, Velforeninger og foreningen Gamle Struten fyr.

Gruppene ble bedt om å gi innspill på hva som kan være trusler for vernet i forhold til besøkende, behov for tilrettelegging, informasjon og samarbeid. Gruppene ga innspill til ønskede tiltak i nasjonalparken og områdene rundt. Innspillene er tatt inn i besøksstrategien.

*I saltvannsakvariet i Lilleputtsenteret på brygga i Skjærhalden kan man få et innblikk i livet under havflaten.
Foto: Aase Richter.*

Kapittel 2

Mål, strategier og tiltak

2.1 Mål med besøksforvaltningen

Visjonen for nasjonalparken:
Langsommere, mykere og dypere!

Hovedmål

Besøksforvaltningen i Ytre Hvaler nasjonalpark skal sikre og ivareta verneverdiene i nasjonalparken. Innenfor denne rammen skal besøksforvaltningen gi gode opplevelser til besøkende, bidra til lokal verdiskaping og forståelse for verneverdiene i Ytre Hvaler.

Ut fra kunnskapsgrunnlaget og ønsker for utviklingen i og rundt verneområdet har nasjonalparkstyret definert målsetninger for hver av de tre elementene i besøksstrategien:

Mål for verneverdiene:

- Ytre Hvaler nasjonalpark skal opprettholdes som et landskap uten tyngre naturinngrep.
- All ferdsel og aktivitet skal ta hensyn til sårbart plante- og dyreliv.
- Ro og fred i naturen skal være viktige kvaliteter ved området.
- Kystlyngheiene skal opprettholdes som levende kulturlandskap, der det stimuleres aktivt til skjøtsel og beitebruk.

Mål for den besøkende:

- Brukere og besøkende, både fastboende og tilreisende, skal få gode opplevelser og økt kunnskap om natur- og kulturarven i området.
- Besøkende skal få mulighet til å oppleve stillhet og ro i Ytre Hvaler.
- De gode opplevelsene skal gi økt tilhørighet til landskapet, og gi økt innsikt i tradisjonell bruk som ivaretar landskapsverdiene (bl.a beiting, lyngbrenning og fiske).
- Barn og unge skal få formidlet naturverdiene knyttet til nasjonalparken på en god og informativ måte.

Mål for reiselivet:

- Nasjonalparkområdets verdier som helhet skal synliggjøres og profileres bedre for å bidra til økt verdiskaping i reiselivssammenheng.
- Merkevaren Ytre Hvaler nasjonalpark skal bidra til å profilere reiselivssatsing knyttet til næringer i randsonen. Naturverdier, kulturminner, historiefortelling og lokal mat/drikke, er en viktig del av dette.

2.2 Strategiske grep og tiltak

Ytre Hvaler nasjonalpark skal nå besøksstrategiens mål gjennom å:

- Kanalisere ferdsel til områder som kan tåle høyt ferdselstrykk
- Utvikle en høy kvalitet på alle møtepunkt mellom besøkende og nasjonalparken
- Øke informasjonen og synligheten av Ytre Hvaler nasjonalpark

2.2.1 Kanalisere ferdsel til områder som kan tåle høyt ferdselstrykk

Ytre Hvaler nasjonalpark ligger i en region med stor turistaktivitet. I tillegg er Ytre Hvaler et attraktivt turmål for hytteeiere og lokalbefolkningen i regionen. En stor andel av de besøkende ønsker å følge tilrettelagte stier og løyper. Dette gir forvaltningen mulighet til å styre mye av trafikken i og rundt Ytre Hvaler nasjonalpark.

Det høye antall besøkende på populære turstier tilsier at forvaltningen må gjøre aktive valg for å styre ferdsel.

Ørekroken på Kirkøy er et sårbart, men mye brukt område. Foto: Monika Olsen.

Måkerreir med egg på Heia. Foto: Monika Olsen.

Gul hornvalmue på Søster. Foto: Rolf Sørensen.

For å sikre og ivareta verneverdiene i nasjonalparken vil det å legge til rette for attraktive turer og attraksjoner til områder som kan tåle et høyere ferdselstrykk, være med på å skjerme sårbare deler av nasjonalparken (Heia-Torbjørnskjær, Svarteberget/Filletassen, Ørekroken). Å skjerme deler av nasjonalparken for stor trafikk, vil sikre leveområdene for både sårbart dyreliv og sjelden flora og insektsfauna. I tillegg gir man da mulighet for opplevelser med mindre berørt natur, og mer stillhet og ro.

Kanalisering av ferdsel handler ikke kun om fysisk tilrettelegging. Hva som blir kommunisert ut til besøkende, reiselivsnæring og lokalbefolkning, er også viktige grep for å kanalisere ferdsel. Hvilke stier og områder som blir trukke fram, og hvilke områder som ikke blir kommunisert, er viktige tiltak i kanalisering av ferdsel. I tillegg vil informasjon og kunnskap om sårbarheten til viktige verneverdier være med på å øke forståelsen for at enkelte områder blir skjermet. Men dette vil også kunne øke interessen for å oppleve disse verdiene.

Tiltak:

- Utvikle attraksjoner, utkikkspunkt og turer utenfor nasjonalparken.
- Støtte opp om arbeidet med å utvikle Besøkssenter Ytre Hvaler/naturinformasjonssenter.
- Gjennom informasjon, styre besøkende til områder som tåler høyt ferdselstrykk.
- Tilrettelegge utvalgte stier innenfor nasjonalparken til å tåle et høyt ferdselstrykk.
- Bedre og mer entydig merking/kanalisering av deler av kyststien for å samle ferdselen til én trasé.

Effekten av tiltakene skal være å:

- Kanalisere ferdsel til turer og attraksjoner utenfor nasjonalparken.
- Gi besøkende en opplevelse av Ytre Hvaler nasjonalpark uten nødvendigvis å være innenfor nasjonalparken.
- Redusere slitasje på sårbar natur.
- Skjerme områder med lite ferdsel slik at besøkende som ønsker stillhet og ro har gode turmuligheter.
- Skjerme områder for sjøfugl, sårbart dyreliv og sjelden flora og fauna for økt ferdsel.

Kart som viser nasjonalparkens innfallsporter. De er både land- og sjøbaserte. Røde symboler viser eksisterende plasser, mens blå viser nye plasser.

2.2.2 Utvikle høy kvalitet på alle møtepunkt mellom besøkende og nasjonalparken

Gode opplevelser for den besøkende er et mål i besøksstrategien. Merkevarerstrategien for Norges nasjonalparker gir en god beskrivelse av hvordan vi kan framstå ovenfor besøkende. Ved å iverksette merkevarerstrategien for Norges nasjonalparker i møte mellom besøkende og Ytre Hvaler, vil kommunikasjonen vi har ovenfor besøkende være av høy kvalitet, og samtidig være gjenkjennelig i forhold til andre nasjonalparker og profilering gjennom Innovasjon Norge.

De store konsentrasjonene av besøkende oppholder seg i områdene rundt nasjonalparken, på Skjærhalden, på hyttene sine rundt om på Hvaler, og i Fredrikstad. De som ikke kommer til Ytre Hvaler med båt, kommer hit via Fastlandsveien (FV 108), som er den eneste bilveien til Hvaler. Hvaler har blitt nasjonalparkkommune i 2022, og ligger også inn under det nye merket for Norges nasjonalparker. Dette gjør at vi kan ta ut en stor del av merkevaren for Norges nasjonalparker, og at hovedtyngden av denne profileringen kan gjøres utenfor nasjonalparken.

Ved å utvikle destinasjonsnære utkikkspunkt, turer, attraksjoner og naturinformasjonssenter /Besøkssenter, vil vi kunne gi opplevelser av natur og nasjonalparken for nye grupper som ikke er så kjent med natur og nasjonalparker. Innenfor grensene til nasjonalparken skal fokuset for tilrettelegging rette seg mot tradisjonelle turgåere og båtfolk.

Lykkes besøksforvaltningen med å gi besøkende gode opplevelser, vil dette være et viktig bidrag til lokalt næringsliv. Gjennom gode opplevelser og forbedret omdømme, vil dette gjøre det attraktivt for næringsaktører og arrangement å bruke Ytre Hvaler i sin markedsføring og produktutvikling. Ved å kunne tilby autoriserte guider, vil lokalsamfunnet kunne øke den verdiskapingen ytterligere.

Storesand med besøkssenteret, som sto ferdig i 2021. Det erstattet et gammelt og utdatert servicebygg. Med sine flotte bademuligheter, teltslette, kystfuruskog og kulturminner trekker stedet mye mennesker og krever høy grad av tilrettelegging. Foto: Lars Ole Klavestad.

Tiltak:

- Ta i bruk merkevarestrategien for Norges nasjonalparker på alle møtepunkt mellom besøkende og nasjonalparken. <https://designmanual.norgesnasjonalparker.no>
- Iverksette et prosjekt som kartlegger og avklarer hvilke tilretteleggingstiltak som skal gjennomføres på eksisterende møteplasser mellom nasjonalparken og besøkende. I tillegg skal prosjektet kartlegge og avklare plassering og utforming på nye møteplasser mellom besøkende og nasjonalparken. Prosjektet skal omfatte både stistarter, utkikkspunkt, informasjonspunkt og naturinformasjonssenter.
- Bidra med kunnskap og rammefaktorer i forhold til å utvikle konseptet «nasjonalpark-guiden», i et nært samarbeid og under ledelse av reiselivsnæringen selv.

Effekten av tiltakene skal være å:

- Ønske besøkende velkommen i møter med Ytre Hvaler nasjonalpark
- Øke opplevelsen og omdømmet til nasjonalparken.
- Gjennom å bli «ønsket velkommen» og et godt omdømme, gjøre det attraktivt for næringsaktører og arrangement å bruke Ytre Hvaler i sin markedsføring og produktutvikling.
- Øke verdiskaping i og ved nasjonalparken i forbindelse med guidede turer.

Merkevarestrategien til Norges nasjonalparker tas i bruk på alle møtepunkt mellom besøkende og nasjonalparken. Eksisterende stativer i eik, etter modell fra Kosterhavets nasjonalpark, er tenkt videreført, men med skilt etter Norges nasjonalparker designmanual. Nederst til venstre: Portal i corténstål (fotomanipulasjon). Foto: Lars Ole Klavestad. Nederst til høyre: Skjermdump fra <https://designmanual.norgesnasjonalparker.no>

Akvarium i Lilleputtsenteret på brygga i Skjærhalden. Foto: Thomas Andersen.

2.2.3 Informasjon og økt synlighet av Ytre Hvaler nasjonalpark

Reiselivskartleggingen viser at Ytre Hvaler nasjonalpark i liten grad blir brukt som arena for å utøve kommersiell virksomhet. Samtidig ser man at nasjonalparkstatusen i noen grad blir brukt for å markedsføre destinasjonene og arrangementer rundt Ytre Hvaler. Gjennom besøksforvaltningen ønsker vi å bygge videre på dette. Ved å tilby bilder og film som kan profileres på arrangement og ved destinasjonene, er vi med på å forbedre omdømmet til Ytre Hvaler. En aktiv rolle i informasjonsarbeidet gjør at forvaltningen selv sikrer budskapet i kommunikasjonen av nasjonalparken.

Brukerundersøkelsen i Ytre Hvaler viste at det var god kunnskap om at respondenten var i et område med nasjonalpark, men dette påvirket i liten grad valget om å besøke området. Videre er det mest dagsbesøk, og andel utenlandske besøkende er lav (8 %) sammenlignet med andre verneområder i Norge. Dette viser et potensial i å markedsføre Ytre Hvaler nasjonalpark for å få flere utenlandske gjester til nasjonalparken, men det betyr også at tilrettelegging og informasjonstiltak bør målrettes mot den store andelen «faste» brukere av området, det vil si lokalbefolkning og hytteeiere.

Kommunikasjonen kan løfte fram og tilgjengeliggjøre noen områder med sine kvaliteter og opplevelser, samtidig som den tar oppmerksomhet bort fra sårbare områder. Dette er en formidling i tråd med merkevarestrategiens budskap «Velkommen inn». Ved å gå inn i et samarbeide med Hvaler nasjonalparkkommune og Visit Fredrikstad og Hvaler om en felles plan for profilering og utrulling av merket for Norges nasjonalparker, vil dette kunne gi oss en mulighet til å samordne informasjon som blir gitt under merkevaren. En samordning av informasjon gir oss mulighet til å samkjøre budskapet om nasjonalparken. Ved at alle aktører

Kajakktur til Tisler. Foto: Aase Richter.

trekker i samme retning og samme budskap blir formidlet fra alle aktører, styrkes muligheten for å nå både kommersielle mål og målene for besøksforvaltningen.

Økt kunnskap om naturverdier generelt og verneverdiene i Ytre Hvaler spesielt, er viktige grep for å verne om naturen. Rundt forvaltningen av Ytre Hvaler er det i dag flere tiltak som styrker bevisstheten om naturen rundt oss (se kap. 3.4.2). Disse tiltakene er rettet mot lokalbefolkning, reiselivsaktører og skoler/barnehager. Å støtte opp om det pågående arbeidet, samt videreutvikle kunnskapsformidlingen, vil være viktige tiltak for å fremme stolthet, forståelse for vern og verneverdier i Ytre Hvaler.

Tiltak:

- Økt synlighet på arrangement og i medier.
- Bygge opp en pool av film og bilder.
- Gå aktivt inn for å plassere informasjon om Ytre Hvaler og merket for Norges nasjonalparker i medier og på arrangement.
- Utvikle en felles handlingsplan med Hvaler nasjonalparkkommune og Visit Fredrikstad og Hvaler for bruk og utrulling av ny merkeprofil for Norges nasjonalparker.
- Utarbeide en kommunikasjonsplan som bidrar til å nå målsettingen om økt lokal verdiskaping og økt bruk, men samtidig bidra til å sikre verneverdiene.

Effekten av tiltakene skal være å:

- Øke besøkendes bevissthet om at de er i et område med nasjonalpark.
- Øke kunnskapen til besøkende om nasjonalparken.
- Gjøre det attraktivt for næringsaktører og arrangement å bruke Ytre Hvaler i sin markedsføring og produktutvikling.
- Skape lokal stolthet og engasjement for naturverdiene i Ytre Hvaler nasjonalpark.

Kapittel 3

Kunnskapsgrunnlaget

3.1 Hvem besøker og bruker området?

I arbeidet med å forvalte et verneområde er det interessant å vite hvem og hvor mange som benytter det. Kunnskap om hvem som besøker området er viktig for å kunne gjøre de riktige strategiske grepene, og for å treffe de besøkende med f.eks. tilretteleggingsgrad og informasjon. Hvilke tanker har de om fasiliteter/tilrettelegging i tilknytning til stedet? Hvilken informasjon trenger de?

Besøkende i denne sammenheng defineres som:

- Lokalbefolkningen
- Tilreisende
- Skoler og barnehager
- Naturinteresserte
- Tilfeldig besøkende

Nedenfor: Øyhopping med Hvaler-ferjene mellom de østre øyene er populært. Her kan tilreisende blant annet ta seg til den bilfrie øya Herføl. Foto: Thomas Andersen.

3.1.1 Brukerundersøkelse

Sommeren 2018 ble det gjennomført en brukerundersøkelse i nasjonalparken. Resultatene er rapportert i NINA rapport 1607. (Selvaag S.K. & Wold L.C. 2019). Formålet med rapporten er å beskrive karaktertrekk ved de besøkende til Ytre Hvaler nasjonalpark og forsøke å beskrive bruken og bruksmønsteret i området. Hovedfunnene gjengis i dette kapittelet

Undersøkelsen retter seg i første rekke mot de som bruker landarealet, herunder ilandstigningssteder, innfallsporter og viktige besøksarealer i nasjonalparken. Undersøkelsen inkluderte en kasseundersøkelse der de besøkende ble oppfordret til å fylle ut et kortfattet spørreskjema da de var på tur.

Spørreskjemaene var plassert i kasser på 23 ulike lokaliteter: ved badestrender, langs stier, i kystledhytter og på de mest besøkte øyene i skjærgården. I etterkant ble de brukerne som hadde oppgitt e-postadresse på kassekortet invitert til å delta i en internettbasert etterundersøkelse. Det ble samlet inn svar fra 2560 brukere i kasseundersøkelsen og 354 av disse deltok også i etterundersøkelsen. Svarprosenten i etterundersøkelsen var 61 % og representativiteten sammenlignet med kasseundersøkelsen var relativt god. For gjennomsnittsalder, andel kvinner, lokalt bosatte og andel nordmenn var det små forskjeller, men det var noe lavere andel av førstegangsbesøkende som besvarte etterundersøkelsen enn kasseundersøkelsen.

Generelle trekk ved de besøkende

Kjønn, alder, bosted. Noen viktige nøkkeltall oppsummeres i tabellen på neste side. Gjennomsnittsalderen var 49 år og kjønnsfordelingen var relativt lik (54% kvinner). Andelen utenlandske var lav (8%), og det var dermed en veldig høy andel nordmenn. Av disse var 38 % bosatt i lokal kommunene. Det betyr at 62 % var tilreisende til området. I alt 26 nasjonaliteter, i tillegg til nordmenn, ble registrert i Ytre Hvaler nasjonalpark.

Splitter vi ytterligere opp, ser vi at hele 48 % hadde hytter/fritidsbolig i nærheten av Ytre Hvaler. Dette er trolig noe av årsaken til at det er relativt få førstegangsbesøkende og at så mange som 84 % hadde besøkt området tidligere. Med bakgrunn i disse funnene er det ikke overraskende at det er en relativt høy andel som føler en sterk tilknytning til Ytre Hvaler. I alt 80 % av de besøkende var på dagstur da de fylte ut kasseskjemaet.

Spørreundersøkelseskasse ved teltsletta på Akerøya. Foto: Monika Olsen

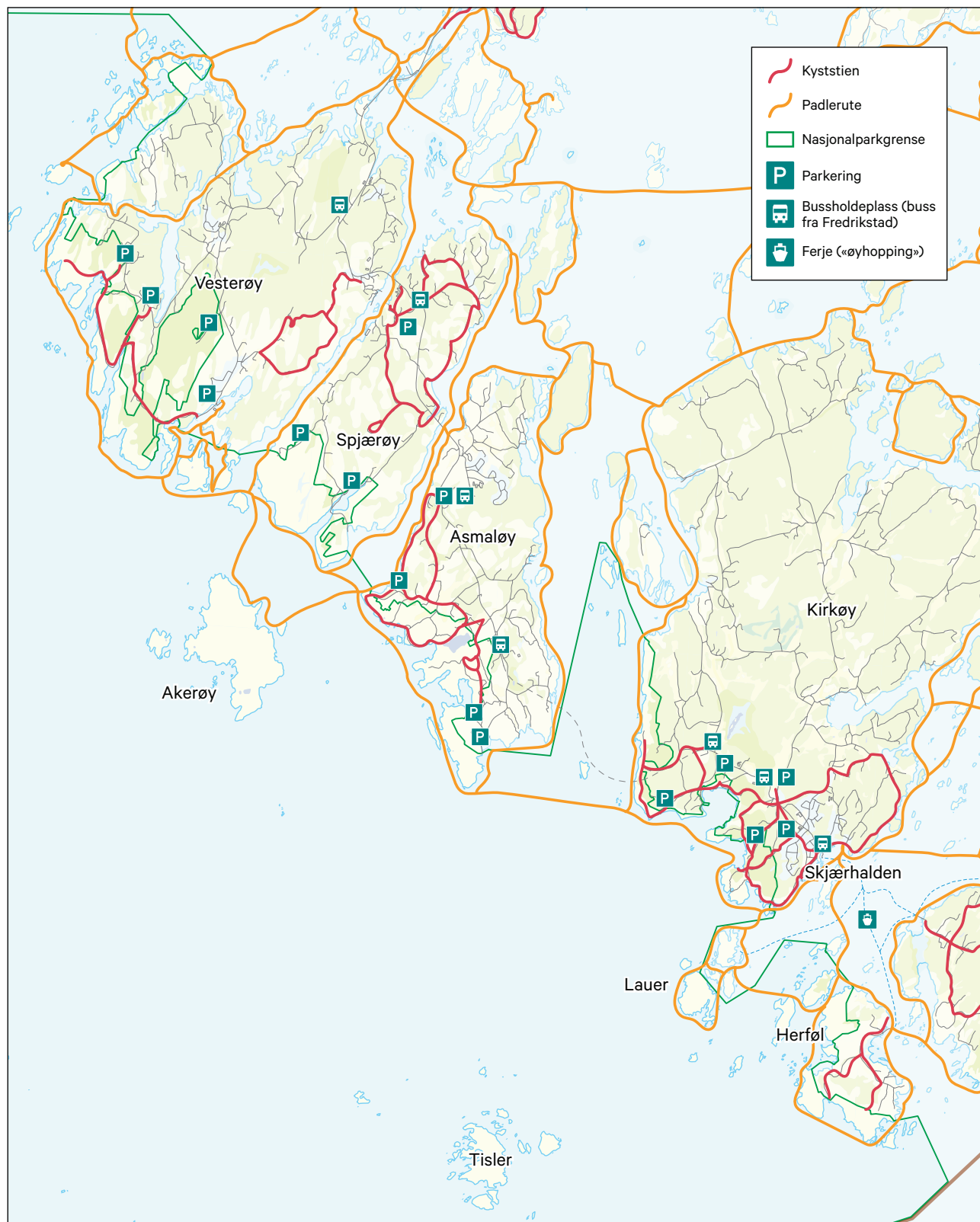

Fredagshølet på Seilø er en populær og viden kjent naturhavn. Foto: Lars Ole Klavestad.

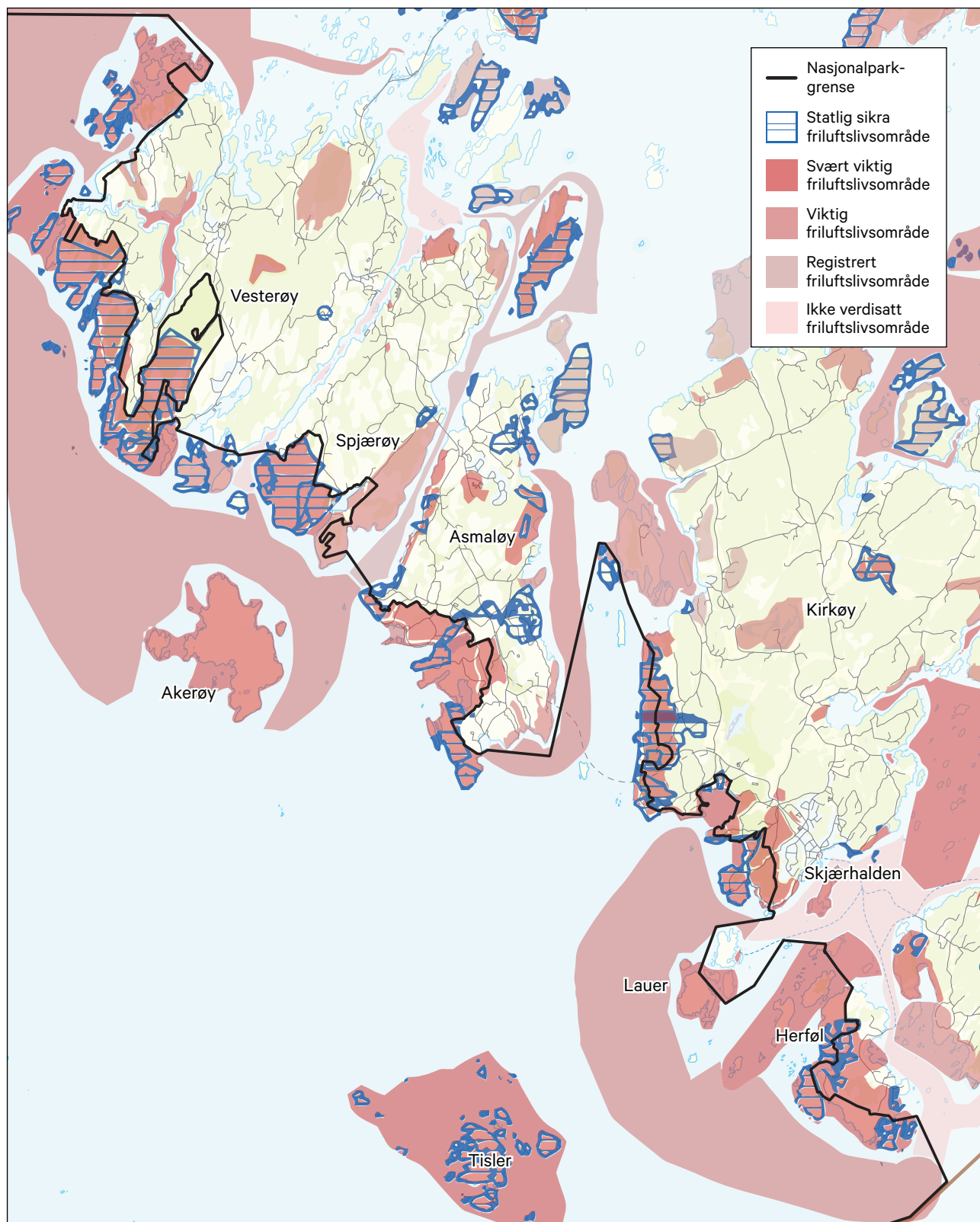
Andel nordmenn (n=2536)	92 %	Andel førstegangsbesøkende (n=2379)	16 %
Andel lokalt bosatte (Hvaler, Fredrikstad, Halden eller Sarpsborg) (n=2536)	38 %	Kvinneandel (n=2531)	54 %
Andel som er på dagstur (n=2482)	80 %	Alder, gjennomsnitt (n=2388)	49 år
Varighet dagstur (gj.snitt timer) (n=1887)	3,4 t.	Andel som går med barn under 15 år i følget (n=2539)	32 %
Varighet flerdagerstur (gj.snitt dager) (n=499)	4,8 d.	Andel som er med på organisert tur (n=2547)	3 %

Nøkkeltall/indikatorer for de besøkende i Ytre Hvaler nasjonalpark sommeren 2018 som fylte ut svarskjema ved en av de 23 lokalitetene. Antall innsamlede skjemaer: 2560.

Friluftslivserfaringer og friluftslivsinteresse. Det var særlig interessen for turfriluftsliv som var stor blant brukerne, og det var få respondenter som var helt uinteressert i denne friluftslivsformen. Sammenlignet med en del andre områder der man har tilsvarende tall, ser vi likevel at det er en noe lavere andel som oppgir at de er svært interessert (NINA rapport 1607). Interessen for høstingsfriluftsliv er også relativt stor og ligner funn fra andre verneområder. Motoriserte utendørsaktiviteter er den minst interessante friluftslivsformen. Her oppga 58 % at de ikke var interessert i det hele tatt. Likevel er det samlet sett større interesse for motoriserte utendørsaktiviteter i Ytre hvaler, enn det en har funnet i flere andre nasjonalparker og verneområder der en har sammenlignbare tall, noe som kan – men ikke må – henge sammen med motorisert båtbruk.

Kart som viser tilrettelagte kyststier, ofte brukte padleruter, parkeringsplasser, samt bussholdeplasser for buss fra Fredrikstad.

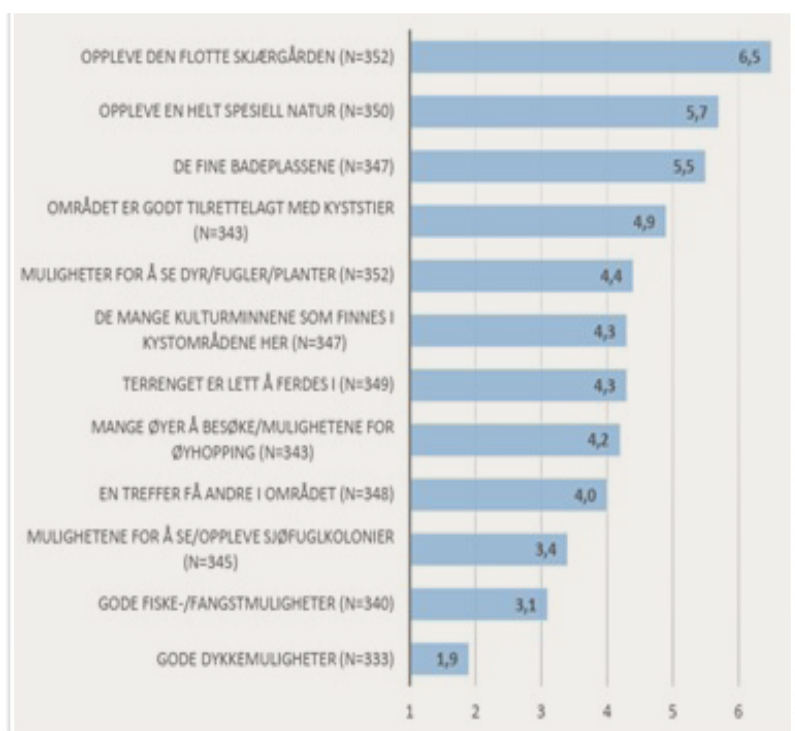

Kart som viser ulike kategorier av friluftsområder, vurdert av Hvaler kommune, samt statlig sikra friluftsområder. Merk at friluftsområdene dekker både land- og sjøareal. Data er hentet fra naturbase.no.

Turfølget. Bruken av Ytre Hvaler er i veldig stor grad knyttet til det sosiale. De færreste var alene da de fylte ut kasseskjema. I gjennomsnitt besto de besøkenes turfølge av 4 personer (inkludert den som har fylt ut kasseskjema). Kun 3 % av de besøkende gikk i turfølger med mer enn 10 personer og største gruppe besto av 139 personer. Sammenlignet med andre større verneområder hadde en stor andel av de besøkende i Ytre Hvaler med barn under 15 år i turfølget. En liten andel på 3 % av de besøkende var på en organisert tur da de fylte ut skjemaet. Tur i regi av familie/venner og turgrupper utgjorde de vanligste organiserte turene. De aller fleste ankom området med bil/motorsykel (60 %) eller motorbåt (23 %), mens 4 % hadde benyttet seilbåt og 2 % oppga at de hver seg hadde brukt offentlig transport eller sykkel. Andre framkomstmidler utgjorde 8 %, og dette inkluderer til fots, bobil, robåt/kajakk, buss og surfeski.

Tidligere besøk og kjennskap til Ytre Hvaler nasjonalpark. Kun 16 % prosent var i Ytre Hvaler nasjonalpark for første gang sommeren 2018. Sammenlignet med andre større verneområder er det en veldig lav andel førstegangsbesøkende i Ytre Hvaler. Dersom vi splitter opp tallene finner vi at 59 % av de utenlandske besøkende besøkte området for første gang, mens den tilsvarende andelen for nordmennene (utenom lokale) var vesentlig lavere (15 %). For de av nordmennene som er lokalt bosatt var andelen førstegangsbesøkende naturlig nok enda lavere (7 %).

Årsak til å besøke Ytre Hvaler. Å oppleve den flotte skjærgården, oppleve helt spesiell natur og fine badeplasser var de viktigste årsakene til å besøke Ytre Hvaler. De besøkende verdsatte fysiske tilretteleggingstiltak og spesielt informasjonstavler og parkeringsplasser ved innfallsporene, søppelkasser i området og tradisjonelle tiltak for å lette fremkommeligheten. Fottur var den aktiviteten flest oppga at de hadde bedrevet i området siste år, og en stor andel hadde også badet/svømt eller vært på båttur. Disse aktivitetene knyttet til sjøen, og at en større andel besøkende viste interesse for motoriserte utendørsaktiviteter, skiller seg fra det man har funnet i verneområder fjell/skog.

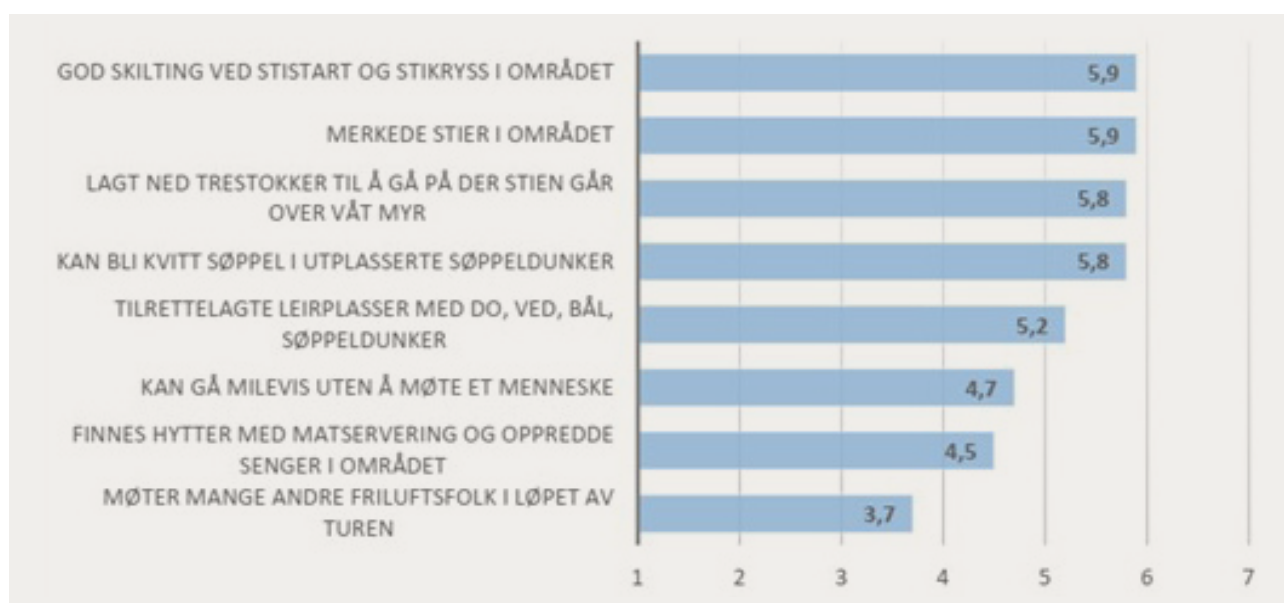

Gjennomsnittskår for hvor viktige ulike årsaker var for at man valgte å besøke Ytre Hvaler nasjonalpark siste år, på en skala fra 1 (ingen betydning) til 7 (svært stor betydning). Antall respondenter var 354, men variablene har lavere utvalgsstørrelse fordi noen krysset av for «vet ikke».

Tursti ved Guttormsvauen på Vesterøy. Foto: Lars Ole Klavestad.

Idealområde og purisme. Figuren nedenfor viser gjennomsnittsskår for åtte variabler. Generelt er respondentene mer enn gjennomsnittlig positive til de fleste av forholdene. Brukerne var svært positive til merking, både det at det er god skilting ved sti-start/stikryss og at det finnes merkede stier, fikk veldig høye gjennomsnittsskår. Det samme gjorde at det er lagt ned trestokker der stien går over våt myr og det å kunne bli kvitt søppel i utplasserte søppeldunker. Det at det finnes tilrettelagte leirplasser fikk også relativt høy gjennomsnittsskår. Det å møte mange andre friluftsfolk i løpet av turen var respondentene derimot mer negative til og dette forholdet fikk en gjennomsnittsverdi under middels.

Respondentenes gjennomsnittsskår på åtte ulike preferanser for det ideelle langturområde, på en skala fra 1 svært negativt, via 4 nøytralt, til 7 svært positivt (n=354). Lavpurister foretrekker tilrettelegging og det å møte mange mennesker på tur er greit eller preferert, mens høypurister foretrekker lite tilrettelegging og vil i større grad være alene på tur. Ved inndeling av respondentene i purismeklasser var andelen lavpurister på 76 %, mellompurister 19 % og høypurister 5 %. Området har en høy andel lavpurister og lav andel høypurister sammenlignet med andre områder det finnes tilsvarende data fra.

Bruken av området

Bruk av ulike innfallsporter. Besøkende ble spurt om de hadde startet turen(e) sin(e) i Ytre Hvaler det siste året ved en eller flere av 14 opplistede startsteder som er markert på kartet nedenfor. Av de 14 startstedene som var listet opp var Storesand, Brattestø, Guttormsvauen og Kuvauen de mest brukte; ca en tredjedel av de besøkende hadde startet en tur ved disse plassene siste år. Til sammen oppga 33 % at de hadde ankommet område via sjøen. Den samlede prosenten indikerer at mange av de besøkende har brukt flere av innfallsportene/ startstedene i 2018 (alle innfallsporter/startsteder samlet utgjør 297 %). Dette stemmer godt overens med at det er mange flergangsbesøkende, spesielt hytteeiere og lokale blant brukerne av Ytre Hvaler. 13 % oppga at de hadde ankommet Ytre Hvaler via andre steder enn disse (svaralternativet «ingen av disse»).

Kart som viser hvor hyppig brukt de ulike startstedene for turer i nasjonalparken er.

Bruk av sti og vei. Til sammen oppga 67 % at de alltid eller ofte brukte stier/veier, mens 31 % gjorde det av og til eller sjeldnere – 2 % svarte «ikke relevant» på dette spørsmålet. Det er liten tvil om at stien er det viktigste «anlegget» for friluftsliv på land, både innenfor og utenfor verneområdene. Veldig mye av naturbruken er knyttet til stier.

Det er også nærliggende å tenke at noe ferdsel også foregår på svaberg, øyer o.l. der det i mindre grad er stier, men likevel lett framkomst til fots/sykkel. Mange flergangsbesøkende, og det at det er en del bruk på sjøen tilsier også at bruken utenfor sti/vei kan være større enn svaret på spørsmålet antyder. Mye av bruken i Ytre Hvaler er knyttet til sjøen, hvor stier er irrelevante, samtidig hadde kun 11 % i undersøkelsen verken gått eller syklet i området det siste året, så når det gjelder bruk av landarealene er nok estimatene for gangturer utenfor sti ganske pålitelige.

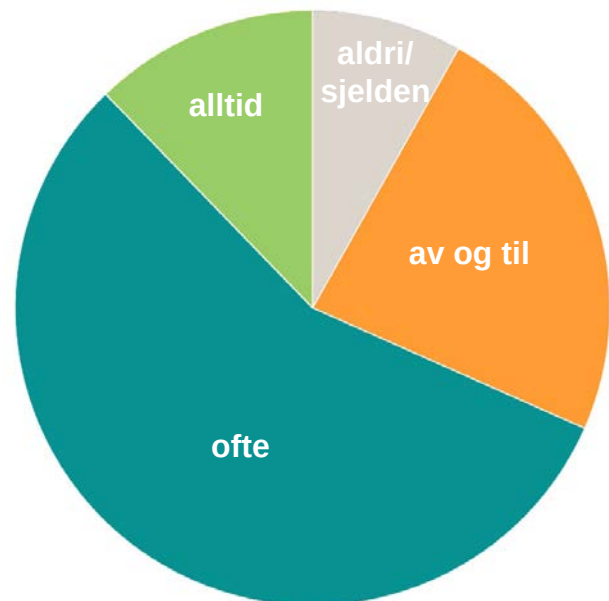
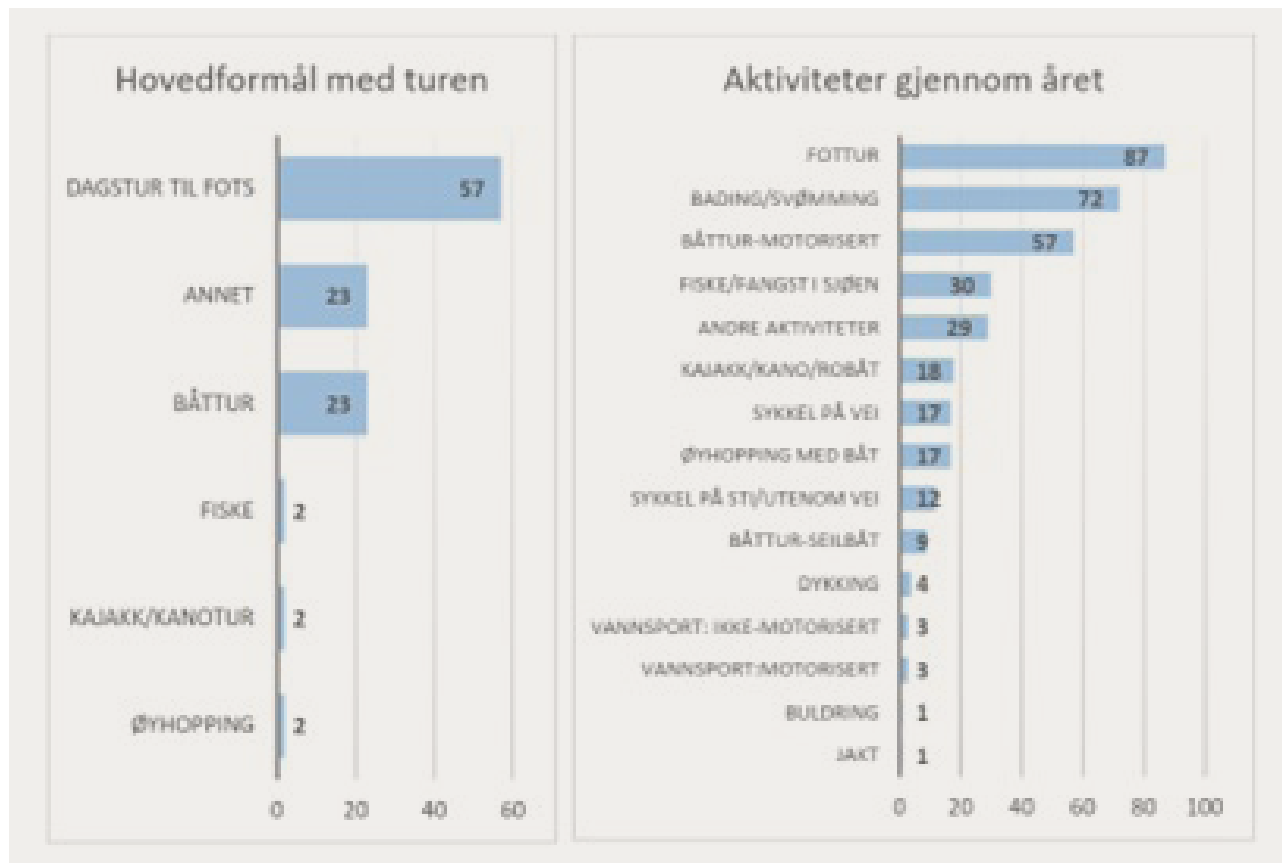

Diagram som viser om de besøkende benytter seg av sti og vei når de skal gå på tur i Ytre Hvaler nasjonalpark. Basert på brukerundersøkelsen i 2018.

Sesongbruk. I etterundersøkelsen oppga over 80 % av de besøkende at de hadde besøkt Ytre Hvaler nasjonalpark flere ganger i løpet av siste år. Dette virker logisk med tanke på den høye andelen hyttebrukere og lokale. Naturlig nok hadde nesten alle vært der i løpet av sommersesongen. I overkant av 60 % hadde vært i Ytre Hvaler i vårsesongen. Vinter- og høstsesongen var de periodene da færrest hadde vært i området, men rundt halvparten brukte området også da. Av de som brukte området til ulike årstider var gjennomsnittlig antall bruksdager i vinter-, vår-, og høstsesongen 13 dager og sommeren 21 dager. Dette indikerer at en del av de besøkende bruker området relativt mye, og gjennom ulike deler av året, noe som sannsynligvis har sammenheng med de høye andelen hytteiere og lokale.

Type bruk. Det var flest som oppga fottur, noe vi også finner i fjell-/skog-nasjonalparker. I overkant av 70 % hadde badet/svømt, og over halvparten hadde vært på motorisert båttur – noe som skiller seg vesentlig, om enn ikke overraskende, fra fjell-/skogs-nasjonalparker. Rundt en tredjedel hadde bedrevet fiske/fangst i sjøen eller drevet med andre aktiviteter. Blant «andre aktiviteter» var det pikniktur, løping, fotografering, geocaching og sopp-/bærplukking som ble hyppigst nevnt. Blant de 18 % som hadde vært på kajakk/robåt/kanotur hadde 86 % brukt kajakk, 14 % hadde brukt robåt og 2 % hadde brukt kano (n=65). Til sammen hadde 20 % syklet og av disse hadde rundt 90 % syklet på vanlig sykkel og rundt 10 % hadde brukt el-sykkel eller sti-/fatbike.

Deltakelse i ulike aktiviteter i Ytre Hvaler nasjonalpark på turen da de fylte ut kasseskjema (til venstre, $n=2560$) og for siste år (til høyre, $n=354$). Oppgitt i prosent av respondentene. Det var mulig å krysse av for flere svaralternativ så den totale prosenten overstiger 100.

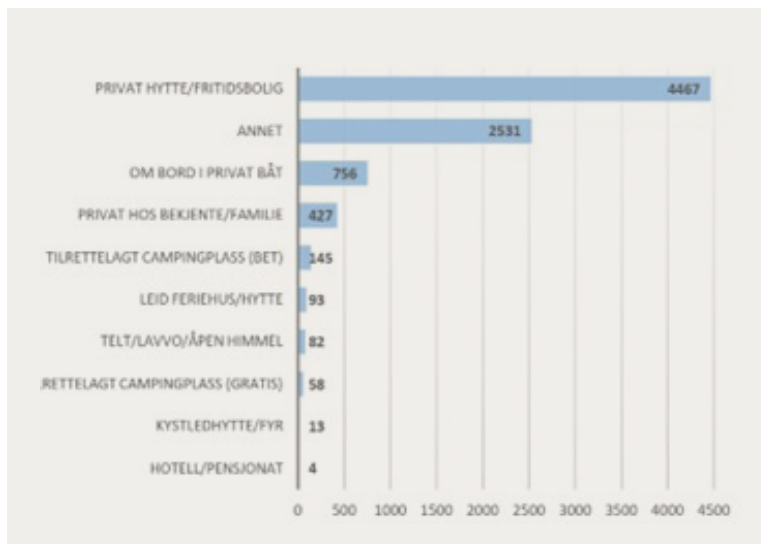
Tid i nasjonalparken og overnatting. 80 % av de besøkende var på dagstur da de fylte ut kasseskjemaet. Dagsturene varierte i lengde fra 6 minutter til 24 timer, og en gjennomsnittlig tur var på i overkant av 3 timer. Flerdagersturene varte fra 2 dager og opptil 90 dager, men var i gjennomsnitt på i underkant av 5 dager.

Etterundersøkelsen viser at av de som var på flerdagersturer i Ytre Hvaler i 2018, overnattet 40 % på ett sted og gikk dagsturer fra dette stedet. Nesten 20 % gikk dagsturer fra ulike utgangspunkt til ulike turmål, mens 13 % gikk en sammenhengende tur med ulike overnattingssteder. Det var veldig mange forskjellige turmål som ble nevnt på alternativet dagsturer fra ulike utgangspunkt til ulike turmål (se vedlegg 3 for fullstendig liste). Det var mulig å krysse av flere alternativ og den sammenlagte prosenten overstiger 63 %, så noen respondenter har vært på flere ulike typer flerdagersturer.

I alt 70 % hadde overnattet i eller i nærheten av Ytre Hvaler nasjonalpark i forbindelse med besøket/besøkene siste år. Dette betyr at besøkene i Ytre Hvaler også genererer overnattingsdøgn blant lokale (utover bosted) i tillegg til tilreisende og hytteiere. I overkant

av halvparten av de lokale hadde overnattet, mens 76 % av de andre besøkende til området hadde gjort det samme. Det var flest som overnattet i privat hytte eller fritidsbolig, en god del overnattet også om bord i privat båt og rundt 10 % overnattet i telt/lavvo/under åpen himmel. Færrest hadde overnattet på hotell/pensjonat.

Det var over 4000 overnattingsdøgn knyttet til privat hytte/fritidsbolig og over 2000 overnattingsdøgn knyttet til «annet»– og dette skilte seg klart ut. Få krysset av for «annet», men dette alternativet hadde et høyt antall overnattingsdøgn. Det var kun egen bolig som ble nevnt som overnattingsform i alternativet «annet» bortsett fra en person som hadde bodd i bil. Overnatting om bord i privat båt og privat hos bekjente/familie hadde også relativt mange overnattingsdøgn, mens de andre overnattingsformene genererte relativt få overnattingsdøgn.

Antall overnattingsdøgn til sammen for respondentene som hadde overnattet i de ulike overnattingsformene.

Teltsletta i Dødvika ved Storesand. Foto: Lars Ole Klavestad.

Ytre Hvaler nasjonalpark som besøksmål. De som bare hadde besøkt Ytre Hvaler nasjonalpark én gang siste år (20 % av respondentene) fikk spørsmål i etterundersøkelsen om hvordan besøket i nasjonalparken inngikk i den turen de var på. Av disse oppga 48 % at Ytre Hvaler var hovedformålet med turen, mens henholdsvis 29 og 23 % oppga Ytre Hvaler som en del av en rundreise, eller at det var en avstikker på vei til/fra et annet sted (se også kap. 3.3.5).

De som oppga at de kun hadde besøkt Ytre Hvaler en gang siste år ble også spurt om når de bestemte seg for å besøke området. De aller fleste bestemte seg underveis på turen, eller mindre enn en måned før de dro hjemmefra. Kun 30 % bestemte seg mer enn en måned før turen hadde begynt.

Innhenting av informasjon og bruk av sosiale media

Informasjonsinnhenting og bruk av sosiale medier. En relativt lav andel innhentet informasjon om Ytre Hvaler før de besøkte området. Dette kan henge sammen med at mange av de besøkende er godt kjent i området fordi de er bosatt eller har hytte i nærheten. De som innhentet informasjon fikk den i hovedsak fra internett, venner/ slektninger/bekjente eller brosjyre. Facebook, Ytre Hvaler NP og Hvaler kommune sine egne hjemmesider og karttjenester var de internettsidene som ble nevnt flest ganger. De besøkende opplevde det som relativt lett å finne den informasjonen de ønsket.

Dersom de besøkende skulle motta mer informasjon fra forvaltningsmyndigheten, er de foretrukne stedene enten på parkeringsplasser/ innfallsporter/brygger/båtutsettingsplasser til området i form av informasjonstavler og mobiltelefon (app), eller inne i selve området også her gjennom mobiltelefon (app), eller brosjyrer på kystledhyttene.

At brukerne av de undersøkte marine nasjonalparkene ønsker informasjon inne i selve området kan ha en sammenheng med at områdene har mer infrastruktur/boliger og dermed at informasjonstavler etc. ikke oppleves negativt/forstyrrende (noe en kanskje kan anta ville være tilfelle i mer «villmarkspregede» områder). De besøkende kan ha andre forventninger til disse områdene. I de undersøkte marine nasjonalparkene er det heller ikke like definerte innfallsporter, og mange kommer til områdene uten å være innom typiske innfallsporter, og de kan dermed ha et større ønske og behov om å motta informasjon inne i selve parken.

Brukerne i Ytre Hvaler nasjonalpark er relativt aktive på sosiale media når de er i området, og over halvparten oppga at de delte opplevelsene sine via sosiale media. De fleste delte opplevelser flere ganger. Facebook var den klart vanligste kanalen å dele opplevelser på, Instagram ble også benyttet en god del. I kategorien «andre» var det flest som brukte Snapchat.

Fra adkomsten til Guttormsvauen. Foto: Lars Ole Klavestad.

Opplevelse av dagens tilstand i Ytre Hvaler

Ytre Hvaler som villmarksområde. Ytre Hvaler nasjonalpark blir i ganske liten grad oppfattet som et villmarksområde. Bare 8 % opplever hele området som villmark, mens 68 % opplever deler av området som villmark, og 21 % svarte «nei, ikke i det hele tatt». Dette skiller seg stort fra hvordan folk opplever de verneområdene som ligger i skog og/eller fjellandskap.

De respondentene som kun opplevde deler av Ytre Hvaler som villmark ble spurt om hvilke områder de mente ikke var villmark. Det var spesielt områder der det er mye folk/tilrettelegging/bebyggelse som ble nevnt, som campingplasser, badeplasser og brygger/havner. Når det gjelder spesifikke steder ble Brattestø og Storesand hyppigst nevnt.

Respondentene ble også spurt om i hvilken grad de opplevde ulike forhold som stillhet, forstyrrelser osv. under sine besøk til Ytre Hvaler i 2018. Rundt 70 % av de besøkende opplevde ren natur hele eller det meste av den tiden de var i Ytre Hvaler. Det var noe færre som opplevde naturopplevelser utenom det vanlige, lite forstyrrelser fra andre besøkende og stillhet, men i overkant av halvparten opplevde også dette hele eller det meste av tiden. Når det gjelder opplevelse av natur uten menneskelig påvirkning var respondentene mer delte i sine svar, og flertallet opplevde dette bare til en viss grad eller minimalt.

Det ble også spurt om respondentene møtte andre besøkende de reagerte negativt på, 9 % svarte ja på dette spørsmålet. På et åpent spørsmål om hva de da reagerte negativt på ble det hyppigst nevnt forsøpling, bålbrekking, løse hunder og syklistene og båtførere som ikke tar hensyn.

I etterundersøkelsen ble det også spurt om respondentene synes det var positivt eller negativt med ulike tiltak knyttet til forvaltningen av området. Disse spørsmålene er langt på vei også standardspørsmål og ikke lokaltilpasset, så alle spørsmål trenger ikke være aktuelle for alle verneområder. For Ytre Hvaler sin del gjelder det at området ikke består av fastland, men at de fire store øyene har fastlandsforbindelse. Dermed bør disse resultatene leses

med et visst forbehold og med bakgrunn i lokale forhold. Over halvparten stilte seg svært positive til at det legges begrensinger for fangst/fiske i noen områder for å ivareta sårbare arter (for eksempel torsk og hummer) og mange var også positive til at kulturlandskapet skjøttes av frittgående dyr på holmer og øyer. En lavere andel stilte seg positive til et tilsvarende tiltak på fastlandet (som trolig kan tolkes som øyene med fastlandsforbindelse) og de besøkende var mest usikre på om kulturlandskapet burde skjøttes i form av brenning av kystlynghei.

Ytre Hvaler som nasjonalpark. En stor overvekt av brukerne, 90 %, visste at Ytre Hvaler var vernet som nasjonalpark før de besøkte området. At området er vernet påvirket likevel i liten grad valget om å besøke Ytre Hvaler.

Over halvparten vet at man kan ferdes hvor man vil på fastlandet og at jakt/fangst/fiske er tillatt. Rundt halvparten mente også at en kan ta tørre kvister til bålbrekking. Det er samtidig ganske mange som oppga at de ikke visste om dette var tillatt eller ikke. Over halvparten visste også at man ikke kan gå i land på alle øyer man vil, men samtidig var det 21 % som tror at man kan det og 16 % som ikke vet. Når det gjelder motorisert ferdsel er en høy andel usikre på om det er samme fartsgrenser i nasjonalparken som i sjøen ellers over halvparten svarte «nei» på dette spørsmålet. Dette kan henge sammen med at det i sone E i nasjonalparken er hastighetsbegrensning på 5 knop. Når det kommer til at alle som vil kan kjøre vannskuter er mange folk også usikre, men over halvparten vet at det er forbud mot vannskuterkjøring i nasjonalparken.

Havets og naturens krefter er viktige opplevelser i Ytre Hvaler nasjonalpark. Foto: Lars Ole Klavestad.

Selkoloni ved Torbjørniskjær. Foto: Haakon Braathu Haaverstad

3.2 Sårbare naturverdier

3.2.1 Sårbarhetsanalyse

Sommeren 2017 ble det gjennomført en sårbarhetskartlegging i tre områder på Asmaløy, Kirkøy og Akerøya i forbindelse med besøksstrategiarbeidet i Ytre Hvaler nasjonalpark. Resultatene er rapportert i NINA rapport 1499 (Eide/Evju/Hagen/Vistad/Stokke/Rød-Eriksen 2018). Hovedfunnene gjengis i dette kapittelet.

Ytre Hvaler nasjonalpark er et populært friluftsområde og et attraktivt område for fritidsboliger. Verneforskriften for nasjonalparken slår fast at «Allmennheten skal gis anledning til naturopplevelse gjennom utøvelse av tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging».

Samtidig er Ytre Hvaler nasjonalpark et område med svært store naturverdier. Ifølge forvaltningsplanen forekommer 20 av de 56 naturtypene definert i DN-håndbok 13 (DN 2007), spredt på 130 lokaliteter, og 448 rødlistearter er dokumentert innenfor verneområdet (Forvaltningsplan Ytre Hvaler nasjonalpark, 2020-2030). Ekstensiv bruk av landskapet, gjennom beite og annen skjøtsel, er en viktig forutsetning for mye av naturmangfoldet på land. Det er derfor utarbeidet skjøtelsplaner for fire delområder innenfor verneområdet, inkludert lokalitetene på Asmaløy og Akerøya.

Forvaltningsplanen slår også fast at ferdsel i seg selv ikke er en trussel mot naturkvalitetene, men at for stor ferdsel, med slitasje og forsøpling som resultat, kan forringe naturopplevelsen. Videre slås det fast at det skal legges særlig vekt på hensynet til sårbart dyre- og planteliv ved tilrettelegging for friluftsliv og ferdsel.

Friluftslivet i Ytre Hvaler nasjonalpark er dessuten særdeles mangfoldig, med aktiviteter som bading og soling, både i og utenfor tilrettelagte badeplasser, fotturer, høsting, sykling,

jogging, båtfriluftsliv med alle typer båter og fartøyer, fiske, jakt, dykking, padling, brettseiling, kiting og klatring. Brattestø-Viker (Asmaløy) og Storesand på Kirkøy er statlig sikra friluftsområder, teltplassen på Akerøya er kommunalt friluftsområde, og alle er tilrettelagt med badebøyer, toaletter, avfallsdunker og noen steder grillplasser. Forvaltningsplaner for de statlig sikra friluftsområdene kan omfatte andre hensyn enn vernehensyn, f.eks. tilretteleggingstiltak, men skal være i tråd med de overordna føringene som er gitt gjennom nasjonalparkvernet. Det er utarbeidet egne atferdsregler for Storesand og Akerøya, som begge har tradisjon for langtidstelting, og på Storesand har man hatt egen tilsynsvakt i over 50 år.

Ytre Hvaler nasjonalpark er den andre av nasjonalparkene Norsk Institutt for naturforskning (NINA) har vurdert med hjelp av kystmalen, men den første nasjonalparken med så store forekomster av rødlistearter og artsobservasjoner av sensitive dyrearter. Dette har bydd på metodiske utfordringer. For vegetasjon sammenstilles eksisterende rødlista naturtyper og arter, men det er ikke utarbeidet matriser over ulike arters sensitivitet til ferdsel, slik det er gjort for dyreliv.

	LC Livskraftig		NT Nær trua	VU Sårbar	EN Sterkt trua	CR Kritisk trua
Trolig ikke			sandsvale taksvale stær ⁴	svartredstjert oter ⁵		
Mulig			bergirisk blåstrupe gjøk gulspurv gresshoppesanger kornkråke lirype nattergal sivspurv skjeggmeis stormsvale vaktel ⁸	lunde rosenfink sanglerke sivhøne steinkobbe vannrikse ¹²	svartstrupe myrrikse ¹⁶	hauksanger hortulan ²⁰
Sannsynlig	brunnakke dvergfalk dvergsnipe enkeltebekkasin fjæreplytt gravand grågås gråmåke havsula havørn heilo jordugle knoppsvane kongeørn krikkand myrsnipe rødnebbterne rødstilk sandlo	siland sildemåke smålom småspove steinvender stokkand storjo storlom storskarv strandsnipe svartbak temmincksnipe tjeld toppiand toppskarv trane tårnfalk vandrefalk	dverglo fiskemåke jaktfalk snadderand toppdykker tyvjo ærflugl ⁸	dvergdykker dvergmåke hettemåke horndykker sivhauk skjeand sothøne stjertand storspove teist ¹²	alke brushane havhest hubro knekkand krykkje makrellterne polarlomvi svarthale spove vipe ¹⁶	lomvi ²⁰

Sensitivitet for forstyrrelse hos et utvalg av fugl og større pattedyr som er vanlig ved kysten. Venstre kolonne viser sannsynligheten for at reproduksjonen blir redusert pga. forstyrrelse, samt vektning i forhold til rødlistekategori (2015) i øverste rad. Tallene i grønt viser vektning for sensitivitet for artene i boksen. Uthevet artsnavn betyr at arten står på lista over arter av nasjonal forvaltningsinteresse.

	LC Livskraftig		NT Nær trua	VU Sårbar	EN Sterkt trua	CR Kritisk trua
Trolig ikke			sandsvale stær taksvale tyrkerdue ⁴	ilder oter ⁶		
Mulig			blåstrupe gjøk gulspurv kornkråke lirype nattergal sivspurv trelerke vaktel ⁸	dvergsurv gaupe lappugle rosenfink sanglerke sivhøne ¹²	jerv lappsanger myrrikse brunbjørn ¹⁶	hortulan vierspurv ulv åkerrikse ²⁰
Sannsynlig	brunnakke dvergfalk enkeltebekkasin fjellmyrloper gluttsnipe grønnstilk havørn heilo jordugle kongeørn krikkand kvartbekkasin laksand lappspove musvåk myrsnipe rødnebbterne rugde	rødstilk sandlo sangsvane siland skogsnipe smålom småspove sotsnipe spurvehauk stokkand storlom storskarv strandsnipe svømmesnipe toppiand trane tårnfalk vandrefalk ⁸	dobbeltebekkasin dverglo fiskemåke fiskeørn hønsenhauk jaktfalk lerkefalk svartand vepsevåk	bergand dvergmåke hettemåke horndykker lappfiskand sivhauk sjøørn slagugle storspove stjertand sædgås skjeand ¹²	brushane makrellterne vipe ²⁴	hubro myrhauk ³²

Sensitivitet for forstyrrelse hos et utvalg av fugl og større pattedyr som er vanlig i skog. Venstre kolonne viser sannsynligheten for at reproduksjonen blir redusert pga. forstyrrelse, samt vektning i forhold til rødlistekategori (2015) i øverste rad. Tallene i grønt viser vektning for sensitivitet for artene i boksen og skal brukes i sårbarhetsanalysen. Matrisa er kvalitetssikret av Magne Husby, Universitet NORD. Uthevet artsnavn betyr at arten står på lista over arter av nasjonal forvaltningsinteresse.

Ærfuglhunn på rede. Foto: Haakon Braathu Haaverstad

Forekomster av rødlista arter eller naturtyper inngår ikke i vektingssystemet for sårbarhetsvurderingen, men det gjøres en kvalitativ vurdering av forekomsters betydning for lokalitetens sårbarhet slik at dette kan inngå i forvaltningens vurdering av behov for forvaltningstiltak.

For stasjonære organismegrupper som moser, sopp, lav og karplanter, er det voksestedet for den enkelte populasjonen som kan påvirkes av ferdsel. Kunnskap om ferdselens påvirkning på artene krever dermed nøyaktig kunnskap også om voksested, og slik informasjon kan være mangelfull i Artskart (på grunn av usikkerhet i stedfesting). I tillegg vil ferdsel av ulikt omfang kunne påvirke forskjellige arter ulikt – noen arter, som f.eks. gressarter, kan være relativt tråkktolerante, og kunne favoriseres av noe forstyrrelse. Andre arter er tråkksvake.

Rødlista naturtyper trenger ikke nødvendigvis være spesielt sensitive for ferdsel, men kan være det. Det er ikke enkelt å hente ut informasjon om forekomst av rødlista naturtyper i Miljødirektoratets nåværende innsynsløsning for NiN-kartlegging (<http://nin.miljodirektoratet.no/>), slik at informasjonen om forekomst av rødlista naturtyper innenfor lokalitetene er omtrentlig. I de tilfellene de rødlista naturtypene sammenfaller eller overlapper med sensitive enheter, slik de er definert i kystmalen, er det påpekt i rapporten.

En sårbarhetsvurdering for dyreliv er, sammenlignet med vegetasjon, utfordrende fordi dyr beveger seg og i mindre grad er knyttet til helt bestemte arealer. En feltbefaring gir derfor sjelden eller aldri et godt bilde av artsforekomstene på en lokalitet. Ulike arealer har også ulike funksjoner for artene til ulike deler av året. Dyrearter responderer også forskjellig, og forstyrrelser på ulike tider av året kan ha forskjellig effekt på en og samme art. Generelt er de fleste arter mest sensitive for forstyrrelser i yngletiden, men noen arter kan også være sensitive vinterstid eller under vår- og/eller høsttrekk.

I Ytre Hvaler ble NINA møtt med nye utfordringer ift. å utvikle metoden. Her finnes det så enormt mange artsobservasjoner registrert, særlig på fugl, at det ble en langt mer krevende øvelse å sammenstille data enn forutsett. Begrensningen i eksisterende datalagringsverktøys overføringskapasitet (Artsobservasjoner) gjorde også at NINA fikk begrenset med informasjon, og gjorde at modellen ikke kunne brukes fullt ut. Det foreligger store mengder med data ifm. forekomst av fugl i området, for eksempel i «artsobservasjoner.no».

Problemet med mange av disse datapunktene er at de tilhørende koordinatene gjerne har en nøyaktighet som ikke er tilstrekkelig for sårbarhetsvurderinger i spesifikke områder. Observasjonene blir i stedet gjerne lagt inn på et nivå som tilsvarer overordnet lokalitet (for eksempel «Akerøya»). På Asmaløy var oppløsningen på registreringene langt bedre og mer egnet for å gi denne type råd.

Nedenfor følger en kort oppsummering av vurderingene for ferdsel, vegetasjon og dyreliv i de tre lokalitetene, samt beskrivelse av behov for og eventuelt typer av aktuelle forvaltnings tiltak.

Asmaløy

Utgangspunktet for denne lokaliteten er kyststien mellom Brattestø og Vikerkilen på vestsiden av Asmaløy. For vegetasjon er lokaliteten delt i to dellokaliteter: Brattestø-Svarteberget og Vikerkilen-Landfasten. For dyreliv er det i tillegg gjort vurderinger av sårbarhet for arealene rundt Skipstadkilen og Vikerkilen. Disse overlapper noe med de to andre lokalitetene, men kan gi interessant kunnskap om forskjeller og likheter i sårbarhet mellom de to kilene, samt at det tester ut hvordan metoden virker gitt ulike trasévalg gjennom det samme området.

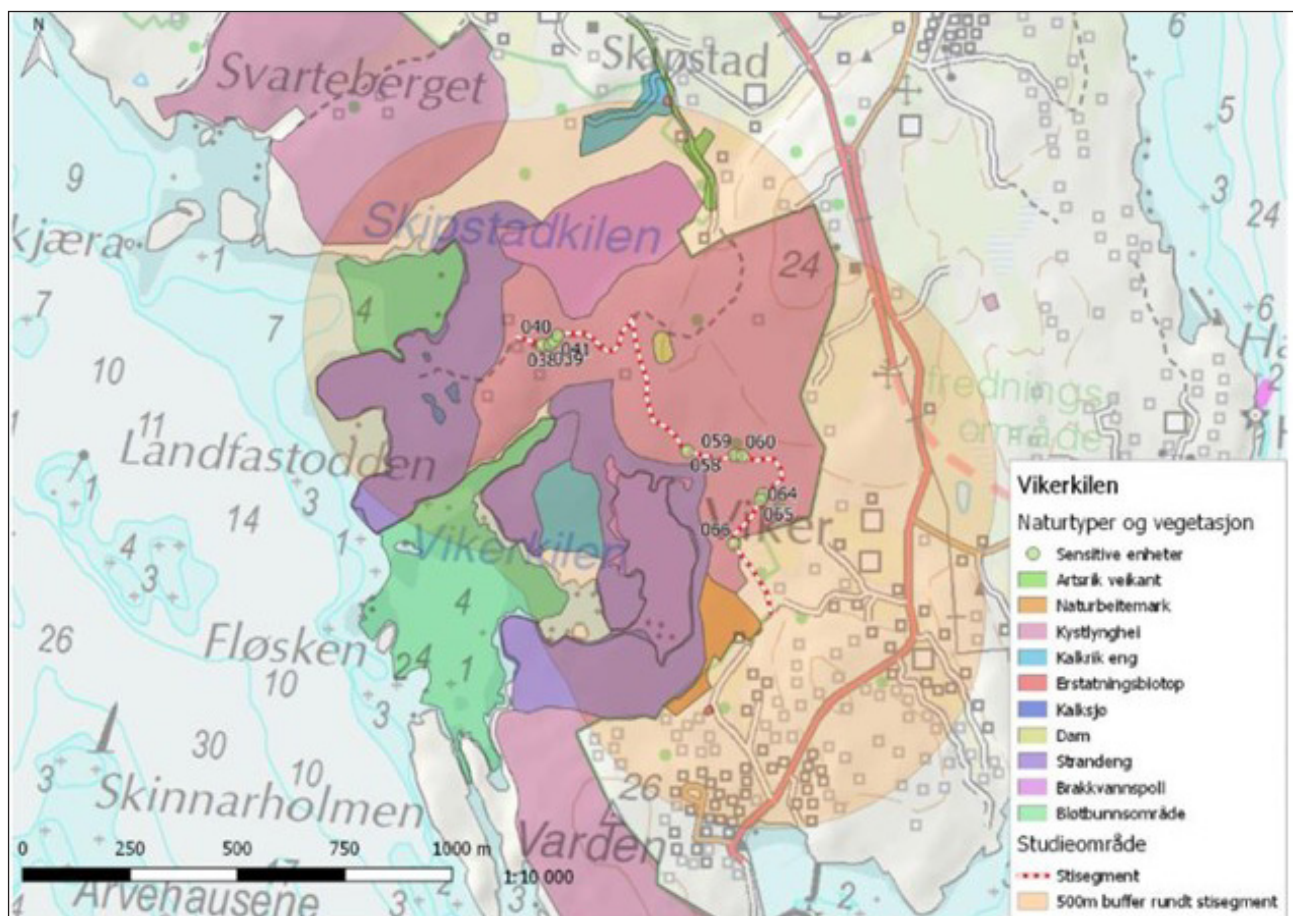
Stien mellom Brattestø og Vikerkilen er en del av kyststien. Den går gjennom variert kystterreng med kystlynghei, strandenger, sandstrender og svaberg, i et område med svært rike naturkvaliteter, inkludert forekomster av den kritisk trua arten honningblom. Det er noen fuktige partier, spesielt rundt Svarteberget, hvor stiforsterking i form av klopper kan vurderes. Fortsatt inngjerding av honningblom er også et fornuftig tiltak for å skjerme populasjonen mot tråkk, både fra folk og husdyr på beite.

Kart over nordvestre del av turområdet (fra Norgeskart.no). Langs sjøen går det her en kyststi, fram til Brattestø. Denne er langt på veg merket i terrenget, men ikke godt nok til å kanalisere ferdselen entydig. Kartet viser et mangfold av småstier som også gjør ferdselsmønsteret noe mangfoldig.

Alle dellokalitetene scorer som ventet høyt på sårbarhet for dyreliv. Selv om kyststien allerede er trukket bort fra sentrale funksjonsområder (våtmark- og gruntvann /fjæresonesområder), er den fortsatt anlagt tett på sensitive områder. Ferdsel kan medføre forstyrrelser for både hekkende og fødesøkende vade- og andefugl, og hunder bør holdes i bånd hele året gjennom i denne lokaliteten. En kunne vurdere muligheten for å trekke stien enda mer bort fra Vikerkilen og Skipstadkilen, men det synes ikke å være så mange alternative traseer, og de fleste av stiene synes å være godt etablert og knyttet til de få hyttene som ligger i området. Avstikkerstier ned mot Vikerkilen fra hovedstien bør unngås så godt det lar seg gjøre. Ferdsel til vanns ute på Skipstadkilen og Vikerkilen i hekketiden frarådes også.

I forhold til utvikling av metodikken, så er det interessant å merke seg forskjellene i utløst sårbarhet på de ulike dellokalitetene på Asmaløy, sågar punktene innenfor lokalitetene. Sårbarheten Skipstadkilen og Vikerkilen slår ut mye høyere enn vurderingene langs stisegmentene. Dette viser først og fremst at plasseringen av stiene slik de er lagt i terrenget, utløser mindre sårbarhet enn om stiene skulle gått nærmere vannkantene til de to artsrike områdene.

Den vurderte stien fra Vikerkilen til Landfasten med en buffer på 500 m rundt stisegmentet utgjør lokaliteten. Tallene langs stien viser sensitive enheter. Naturtyper registrert i Naturbase er vist.

Særlig området sørvest for Brattestø har et mangfold av stier. Trolig er årsaken delvis at folk starter eller avslutter turen sin på ulike steder, og delvis fordi de ikke vet helt hvor de skal/bør gå, når det er så mange alternative stier. Her har en merket diskret med små blåmalte steiner men disse er delvis flyttet på og forvirrer kanskje mer enn det samler?

Til h.: Diskret stimerking (liten blåmalt stein) av Kyststien ved Pikesten. Dette ser ikke ut til å være effektivt nok til å samle ferdsele langs én hovedtrasé (blå steiner har blitt flyttet).

Dersom en ønsker å samle ferdsele til én sti, må en få en stabil og entydig merking (for de som kommer sørfra) og få et entydig og logisk startpunkt (for de som starter ved Brattestø eller kommer nordfra). Entydig startpunkt vil selvsagt fungere langt lettere om det også var en tydelig parkeringsplass for de som kommer med bil til Brattestø, for å gå derfra (men informasjonen på turapp-en Outdooractive viser primært til parkering ved Åsebu – 2 km fra Brattestø – for dem som vil gå fra nord).

Kystlyngheia på morenen ved Brattestø er ikke sensitiv, men ved mye ferdsel kommer steinene i grunnen fram, og ferdsele spres utover et større område, som gir slitasje. Foto: Lars Ole Klavestad.

Kyststien er mye brukt, og det kan forventes fortsatt høy bruk framover (se bilde nederst på forrige side). Store deler av stien går i robust vegetasjon og terreng, og bruken er uproblematisk. Dersom det skal gjennomføres tiltak for å redusere sårbarheten, er det mest aktuelt å gjøre stiftersterking ved de blaute punktene, for eksempel i form av steiner eller enkel klop-ping. Tydeligere merking kan også bidra til å kanalisere ferdselen mer der ulike stitraseer er mulig å følge. Rådet om bedre og mer entydig merking/kanalisering gjelder også for andre deler av denne kyststien. Dette gjelder først og fremst om en ønsker å samle ferdselen til én trasé.

Kirkøy

Storesand og Ørekroken er to 'areallokaliteter' som er veldig viktige for friluftslivet/reiselivet, men i Forvaltningsplanens Vedlegg 8(-3) (Ytre Hvaler nasjonalparkstyre 2020) er det bare Storesand (av disse to) som er markert som «viktig område for friluftsliv» (og har status som offentlig friluftsområde). Dette er et bevisst valg, siden en ikke ønsker å stimulere til mer bruk av Ørekroken. Deler av de to buktene ligger innafor nasjonalparken, og i tillegg går to små naturreservater (Hvaler Prestegårdsskog – furuskog på flygesand) inn i og mellom de to lokalitetene. Kyststien går gjennom begge lokalitetene. Her er sykling forbudt, men ved selvsyn så forskerne syklist i Ørekroken. På app-en Outdooractive (se kap. 3.4.2 s. 90) er det presentert ei lenger turrute kalt 'Kyststien på Kirkøy' – fra Skjærhalden til Lille Rødshue (6 km), som går gjennom lokalitetene Storesand og Ørekroken. Både bredden i naturkvaliteter og kulturminner er fyldig omtalt på app-en. I tillegg presenteres en havpadlingsrute fra Storesand, langs Hvalerøyene og ut til Akerøya.

Statlig sikra friluftsområder ved Storesand og Ørekroken. Gjengitt etter <http://www.miljostatus.no>

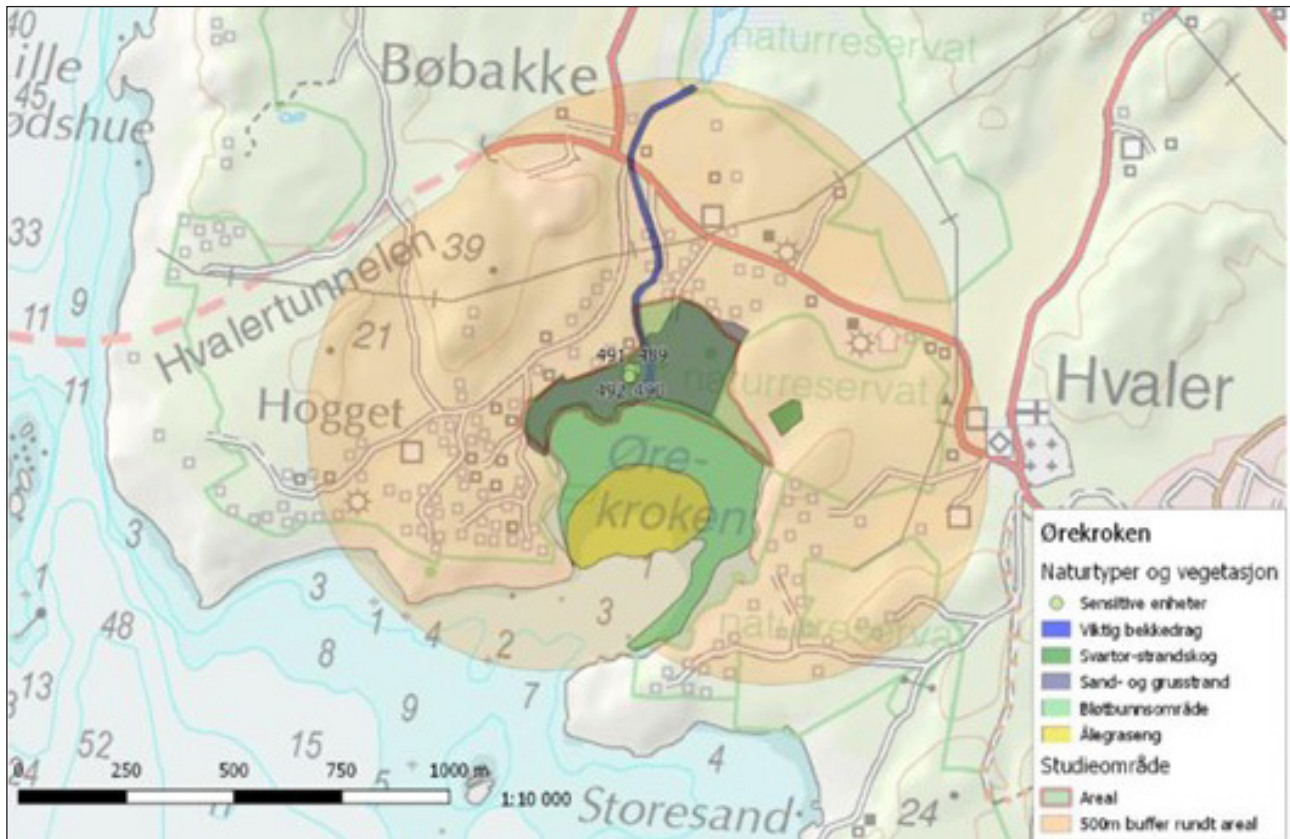

Kiting utenfor Ørekroken. Foto: Lars Ole Klavestad.

Ørekroken er et svært populært område for kiting og vindsurfing, som kan komme i konflikt med badegjester. Men i prinsippet er badende prioritert, og brettaktiviteten skal foregå utenfor utlagte badebøyer. Kiting krever dessuten tilgang på landareal for å få kiten opp, og i tillegg til eventuelle brukerkonflikter er forvaltningsmyndigheten bekymret for om økt ferdsel kan true verneverdiene i dette området. Det planlegges å utarbeide en egen bruksplan for Ørekroken der atferdsregler, løsninger for ferdsel og bruken av området fastsettes. Vi vil støtte dette og anbefaler at de aktuelle brukerinteressene blir involvert i arbeidet. Sykling skal være forbudt her, men forekommer tydeligvis. NINA går ut fra at sykling også drøftes i bruksplanen, og anbefaler kontakt med lokale sykkelmiljøer i dette arbeidet.

Hele lokaliteten er dominert av sanddyner og -flater, og det er ingen åpenbare tiltak som kan redusere sårbarheten. Stabilisering av sanddyner for å hindre erosjon er i konflikt med bevaring av naturverdiene. Hovedutfordringen for ferdsel er i de noe mer stabile områdene bak selve dynene. Det enkleste bør være å samle gjennomgangsferdselen til selve kyststien – det er jo en linje gjennom Ørekroken (som også kan legges om, dersom en kan identifisere mindre sårbare traseer). Vi observerte imidlertid under feltarbeidet at landaktiviteten til kiterne i liten grad var knyttet til sti, slik at den type tiltak muligens vil ha liten effekt i forhold til denne aktiviteten, og det vil trolig være mer utfordrende å samle ferdselen for de som skal ned til Ørekroken, og der bruken i større grad knytta til arealet (bading, kiting, piknik mm). Gjennom dialog med kiterne/surferne bør en komme fram til retningslinjer for landaktiviteten som imøtekommer deres behov, avhengig av f.eks. vindretning.

I sårbarhetsvurderingen på dyreliv (se kart neste side) inngår ikke insekter. Ørekroken har imidlertid den største norske forekomsten av strandmaurløve *Myrmeleon bore* (EN) (Endrestøl 2012). Strandmaurløve er knyttet til åpne, sandholdige områder (sanddyner, sandletter), og disse naturtypene er avhengige av en form for forstyrrelse for å holdes åpne. Dette kan være naturlige prosesser som vær og vind, men også i form av beite og slått eller annen menneskelig aktivitet. Truslene mot maurløvene er knyttet til at forstyrrelsene

Areal et Ørekroken med 500 m buffer utgjør den vurderte lokaliteten. Tallene viser sensitive enheter. Naturtyper registrert i Naturbase er vist.

enten blir for intensive, noe som hindrer at maurløven får konstruert trakter for å jakte og fange bytte, eller at de blir for ekstensive, altså at arealene gror igjen og at maurløven ikke lenger finner åpne sandarealer. I faggrunnlag for handlingsplan for strandmaurløve skriver Endrestøl (2012) at «Trafikken fra publikum kan til tider være høy her også, men de fleste benytter sannsynligvis da de ytre, sjønære arealene, og kanskje ikke så mye de indre. Største delen av arealene er dessuten i dag omfattet av vern, selv om populasjonen av maurløve her også strekker seg utenfor nasjonalparkgrensen. Denne lokaliteten er derfor nokså robust og krever ingen strakstiltak. Man bør likevel overvåke påvirkninger fra publikum og ikke minst vegetasjonsutviklingen for å sikre en god balanse av forstyrrelser.»

Ørekroken har den største norske forekomsten av insektet strandmaurløve.

Foto: Lars Ole Klavestad.

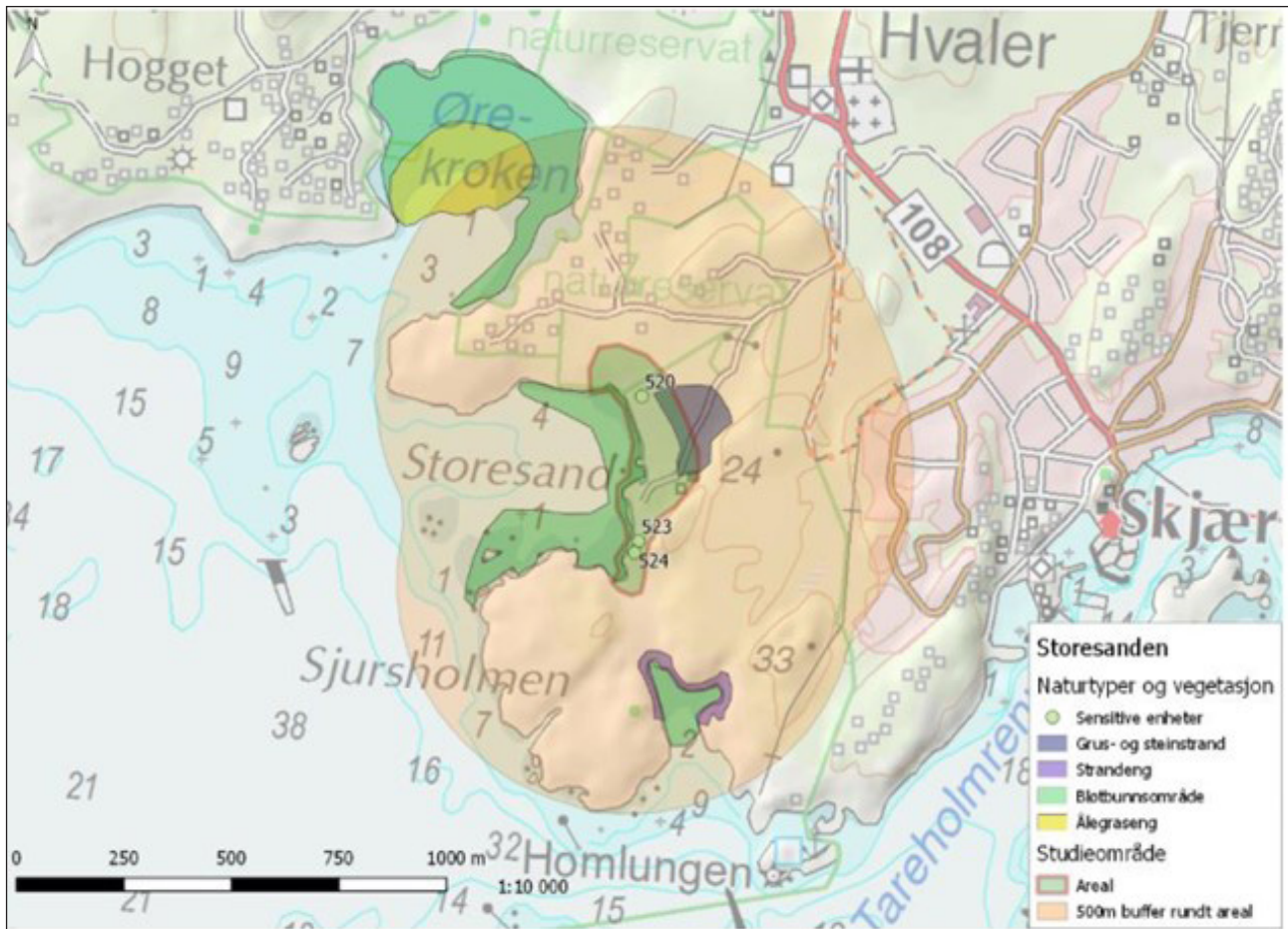

Storesand er Hvalers mest populære badestrand. Foto: Oslofjordens Friluftsråd.

Storesand er et av de tidligste statlig sikra friluftslivsområdene. Forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark slår like fullt fast at dagens bruk av Storesand er utfordrende for forvaltningen av nasjonalparken med tanke på verneformålet. Forvaltningsmyndigheten vil derfor utarbeide en egen driftsplan for Storesand i samarbeid med Oslofjordens friluftsråd, der de viktigste detaljene for bruken av området fastsettes, samt behovet for universell utforming. Samtidig ønsker forvaltningsmyndighetene at større arrangementer lokaliseres til Storesand, for å skjerme andre lokaliteter. Storesand må regnes som en særlig interessant, mangfoldig, utfordrende og viktig lokalitet for å prøve å samordne natur- og kulturminnevernet med de mange brukerinteressene. Bruk og tilrettelegging må sees i sammenheng med særlig nabo-lokaliteten Ørekroken.

Også Storesand domineres av sanddominert substrat og det meste av området har sensitiv vegetasjon (se kart på neste side). Storesand er betraktelig mer slitasjepåvirket enn Ørekroken, og med økende bruk, spesielt telting, vil også større arealer av den sanddominerte furuskogen bli utsatt for slitasje og erosjon. En bør derfor følge med på eventuell økende slitasje i disse «randområdene» til Storesand. Også her finnes en forekomst av strandmaurløve. Endrestøl (2012) vurderer at «...arealet (er) såvidt stort at maurløven vil kunne opprettholde en meget stor populasjon i ytterkantene av lokaliteten selv om forstyrrelsen blir for stor på selve sandstranden og ved innfartsårene.»

I forhold til dyreliv har Ørekroken og Storesand trolig størst verdi som beiteområde for vade- og andefugl. Det er trolig ferdsel til vanns (kiting, kajakk, båt) som er mest forstyrrende for fuglelivet i området. Det er gjort gjentatt observasjon av større flokker med ærfugl og svartand som begge er sensitive for forstyrrelser. Kitere og brettseilere/vindsurfere kan ha stor aksjonsradius og dermed potensielt påvirke fugl på sjøen over betydelige arealer. I tillegg er det dokumentert at selve kiten kan oppleves skremmende for fugl selv når den er slått opp inne på land (se Follestad mfl. 2016). Disse aktivitetene kan derfor være betydelige kilder til forstyrrelser for fugler på sjøen. For kitere er det allerede etablert retningslinjer for hvordan man skal ta hensyn til folk som bader langs strendene. Det bør dokumenteres hvor viktig (særlig) Ørekroken er for ulike fuglearter, f.eks. som oppvekst- og/eller beiteområde. Videre bør en vurdere å lage tilpasset informasjon om hvordan man kan utøve hensynsfull brett-ferdsel, også av hensyn til fuglelivet.

Arealet på Storesand med 500 m buffer utgjør den vurderte lokaliteten. Tallene viser sensitive enheter. Naturtyper registrert i Naturbase er vist.

Akerøya

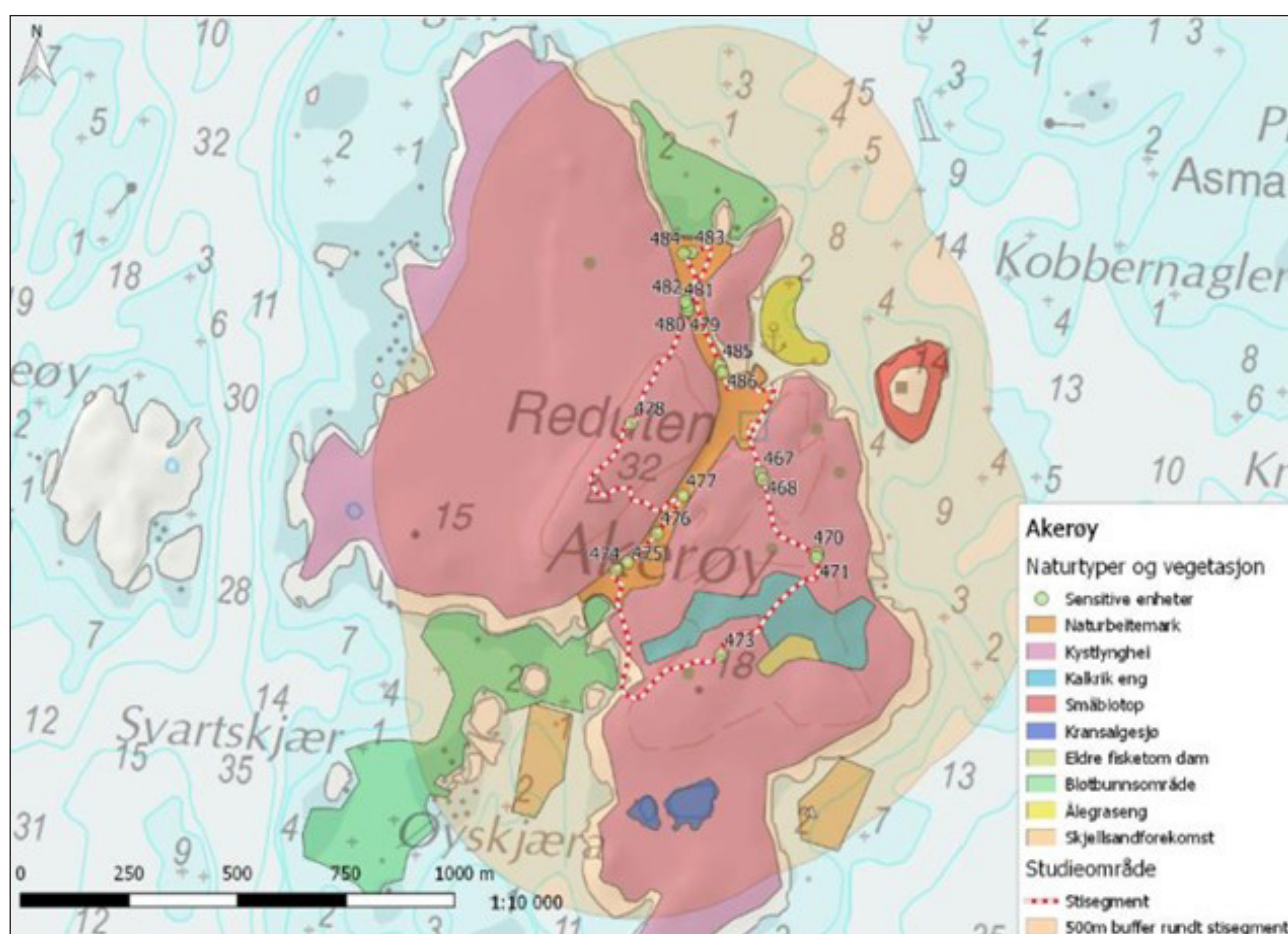
Akerøya er kommunalt sikret friluftsområde siden 1955, men det meste av øya (og øyene på sørvest-sida) er viktig hekkeområde for sjøfugl, og har ilandstigningsforbud i perioden 15. april til 15. juli. Hovedhuset på Akerøya er en såkalt Kystledhytte. Dette var et lite småbruk som ble drevet fram til midt på 1900-tallet.

Akerøya er også et viktig friluftsområde med lange tradisjoner for telting, bruk av kommandantbygningen (Kystledhytte) til fritidsformål og dagsbesøk. I forvaltningsplanen er bukta og daldraget innenfor Festningsholmen markert som særlig viktig for friluftslivet. Det er laget egne atferdsregler for Akerøya (slik det er for Storesand). Det er nå behov for oppgradering av bygninger på øya, og gjennom verneplanprosessen er det avklart at det kan gis tillatelse til et mindre nytt bygg nær de eksisterende bygningene, for å tilrettelegge for informasjon, opprettholdelse av den ornitologiske stasjonen og styrke friluftslivet. Utvikling av en plan for bygninger og bruk på Akerøya i samarbeid med Oslofjorden friluftsråd, Akerøya ornitologiske stasjon og Hvaler kommune, ligger som en del av forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark.

Akerøya har rik flora og variert kystlandskap dominert av kulturmark. Foto: Lars Ole Klavestad.

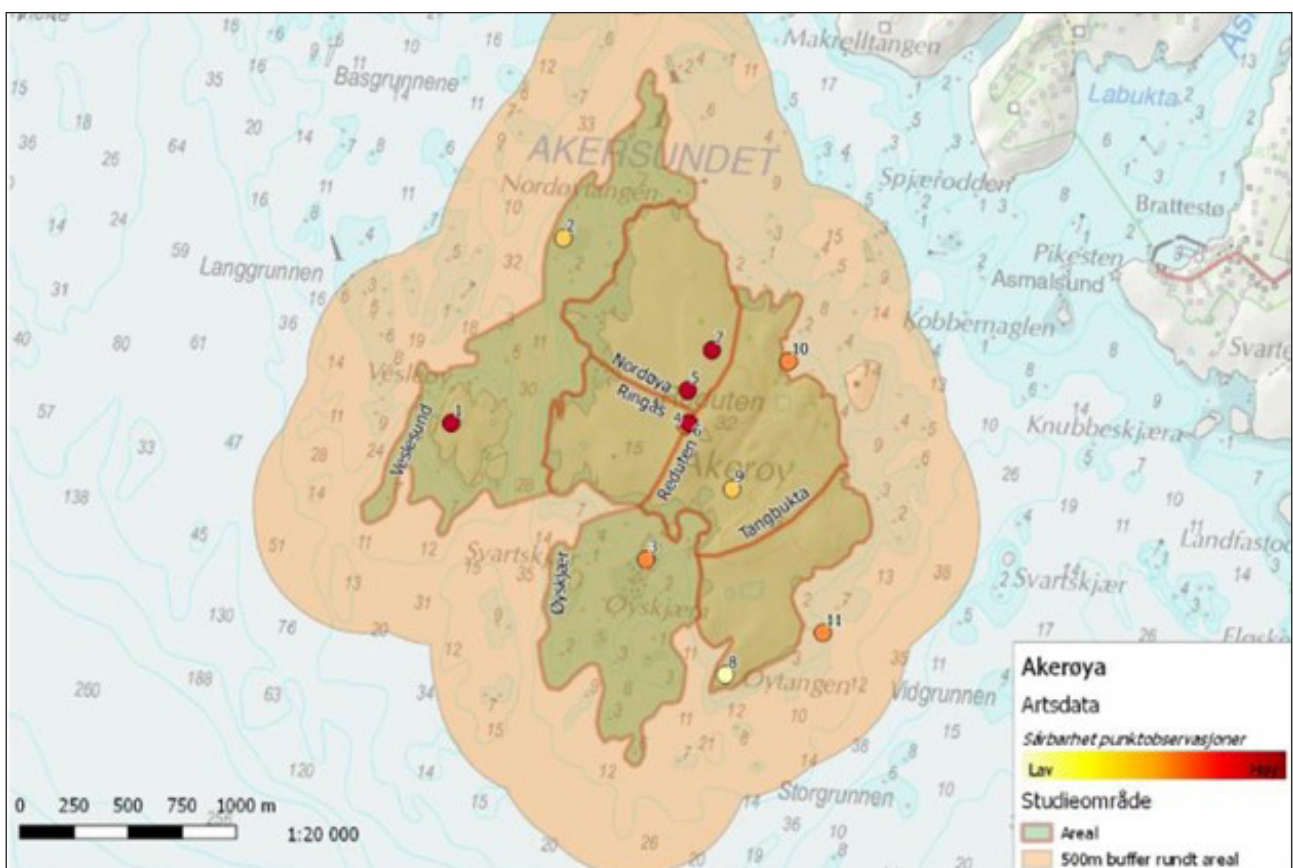
Akerøya er variert med tanke på naturtyper og arter, og for det rike naturmangfoldet knyttet til vegetasjon vil oppfølging av skjøtelsesplanen være en viktig faktor. Den stien vi har vurdert, berører en rekke sensitive enheter (se kart nedenfor), og spesielt i de fuktige områdene vil kloppegging kunne ha god effekt med tanke på kanalisering av ferdselen. I mer robuste områder, spesielt arealer med berg, vil vi anta at ferdselen er mer spredt, men uten at dette får store slitaseffekter. Innenfor friluftsområdet er vegetasjonen i stor grad dominert av sandstrender og sanddyner.

Den vurderte traseen på Akerøya med en buffer på 500 m rundt stisegmentet utgjør lokaliteten. Tallene langs stien viser sensitive enheter. Naturtyper registrert i Naturbase er vist.

Akerøya er opplagt et svært viktig område for fugl til alle tider av året (se kart nedenfor), og ferdselsforbudet i hekketiden er viktig for å skjerme hekkende fugl. De mange tusen observasjonene på Akerøya er allikevel alt for aggregerte til å ha verdi knyttet til praktisk forvaltning og rådgiving knyttet til ferdsel på lokaliteten i perioden utenfor ferdselsforbudet. Med så mye ferdsel som denne lokaliteten utsettes for, bør forvaltningen vurdere å utarbeide mer stedsspesifikke retningslinjer for ferdselen, slik at folk som besøker øya både kan oppleve og ta hensyn til forekommende arter på en god måte. Det er i den forbindelse særlig viktig å kartlegge de viktigste hekkelokalitetene/koloniene, oppvekstområder, samt beiteområder brukt om sommeren. Det bør også vurderes om ferdsel på sjøen kan kanaliseres tydeligere for å øke avstand til de viktige funksjonsområdene både til vanns og på land. Området er også særdeles viktig for fugl under trekk og overvintring, men eksponeringen for ferdsel er trolig langt mindre på denne tiden.

Det er liten tvil om at Akerøybukta er den mest attraktive punktlokaliteten på Akerøya for besøkende flest. Denne ligger nært til den andre hovedattraksjonen – selve gårdsanlegget og kulturlandskapet rundt (se bilde på forrige side). Som samlet område er også dette markert som særlig viktig friluftsområde i forvaltningsplanen. Dersom det er ønskelig å samle og kanalisere ferdselen ellers på øya, så bør en både informere og markere denne som en (rund-?)turløype tydelig i terrenget, gjerne som en natur- og kultursti med informasjonspunkter. Akerøya inviterer nærmest til dette.

Oversikt over arealet der det er gjennomført sårbarhetsvurdering for dyreliv for arealet rundt Akerøya jfr. NINA Rapport 1499. Fargesetting av «sårbarhet punktobservasjoner» er gjort på bakgrunn av den arten i punktet med høyest sensitivitetsscore, men bare artsforekomstene som ligger så tett på stien at stien berører artens buffer er inkludert i sårbarhetsberegningen.

3.2.2 Andre sårbare naturverdier

Honningblom (*Herminium monorchis*)

Honningblom er en trua art og har status kritisk trua, CR, på norsk rødliste for arter. I 2010 utforma Jan Ingar Båtvik på oppdrag for Miljødirektoratet en egen handlingsplan for honningblom, og i 2011 fikk den status som Prioritert art (PR). Arten har gjennom det en viss beskyttelse i naturmangfoldloven. Fra nær 70 lokaliteter fra Sør-Norge kjenner vi i dag til fire intakte lokaliteter med honningblom som alle ligger i verneområder i Hvaler kommune; en i Skipstadsand naturreservat og tre i Ytre Hvaler nasjonalpark. Denne sårbarhetsvurderingen omfatter de tre populasjonene som ligger i nasjonalparken. De tre lokalitetene i Ytre Hvaler nasjonalpark er Skjellvik ved Svarteberget på Asmaløy, Teneskjær utenfor Svarteberget og Filletassen i Løperen (se kart side 58).

Beliggenhet og naturgrunnlag.

Lokalitetene ligger i naturtypene slåttemyr/slåttemark og strandeng. Alle naturtypene er trua naturtyper, der både slåttemyr og slåttemark har status kritisk trua, CR, på norsk rødliste for naturtyper. I 2009 utforma Miljødirektoratet en egen handlingsplan for naturtypene, og i 2011 fikk de status som Utvalgt naturtype (UN). Naturtypene har gjennom det en viss beskyttelse i naturmangfoldloven. Det er utarbeidet skjøtselsplan for de tre lokalitetene med honningblom i Ytre Hvaler nasjonalpark (Ekelund. Statsforvalteren i Oslo og Viken, 2019).

Skjellvik og Teneskjær ligger nær hverandre på Asmaløy (og er også behandlet i sårbarhetsvurderingen for Asmaløy (NINA Rapport 1499)), mens Filletassen er en holme like øst for Skipstadsand/Asmaløy i Hvaler kommune. Filletassen har vært et statlig sikret friluftsområde, og området hvor honningblom vokser har blitt slått med jevne mellomrom for å legge til rette for friluftsliv. Øya har tidligere blitt brukt til beite for dyr fra Husergården (Asmaløy), som også har hatt beitedyr på Skjellvik. Øya brukes fortsatt til beite for et par sauebukker annet hvert år.

*Lokaliteten med honningblom på Filletassen. Utededo står like ved slåtteeenga, som også ligger like ved for-
tøyningsplass for småbåter. Foto: Haakon Braathu Haaverstad. Øverst: Honningblom. Foto: Rolf Sørensen.*

Alle de tre lokalitetene ligger strandnært kun få meter over havet og er påvirket av saltsprut, men sjelden neddykket. Berggrunnen i området er Iddefjordsgranitt (ngu.no). De ligger alle på skjellsandpåvirket, baserikt jordsmonn. Fuktighetsforholdene varierer mye mellom de tre lokalitetene. Skjellvik er en ekstremrik myr vekslende med våteng og fukteng, Teneskjær er en nokså tørr, grunlendt strandeng over skjellsand, mens Filletassen er en fuktig strandeng. Området hører til boreonemoral vegetasjonssone og klart oseanisk seksjon (Moen 1998). Skjøtselsplanen omfatter kjerneområdene for utbredelsen av honningblom på de tre lokalitetene og inkluderer tilgrensende areal som kan ha potensiale for forekomster med honningblom, eventuelt at den kan etablere seg her.

Brukerinteresser

Brukerinteressene i de aktuelle områdene i nasjonalparken knytter seg først og fremst til landbruk, friluftsjakter og forskning. Hvaler Beitelag har gjerdet inne et beiteområde (ca. 350 daa) mellom Huser og Skibstadkilen, som har blitt beita med storfe siden 2009. Lokaliteten ved Skjellvik og Teneskjær har interesse for forskningsmiljø som har pågående overvåkingsprosjekt knyttet til honningblombestandene og bl.a. ulike skjøtselsregimer. Lokalitetene besøkes noe av botanisk interesserte, trolig først og fremst pga. honningblom. Filletassen hører til et statlig sikra friluftsområde og har en utedo plassert like ved honningblomforekomsten. Det er et populært utfartssted for båtgjester sommerstid. (Ekelund. Statsforvalteren i Oslo og Viken, 2019).

Trusler for verneverdiene

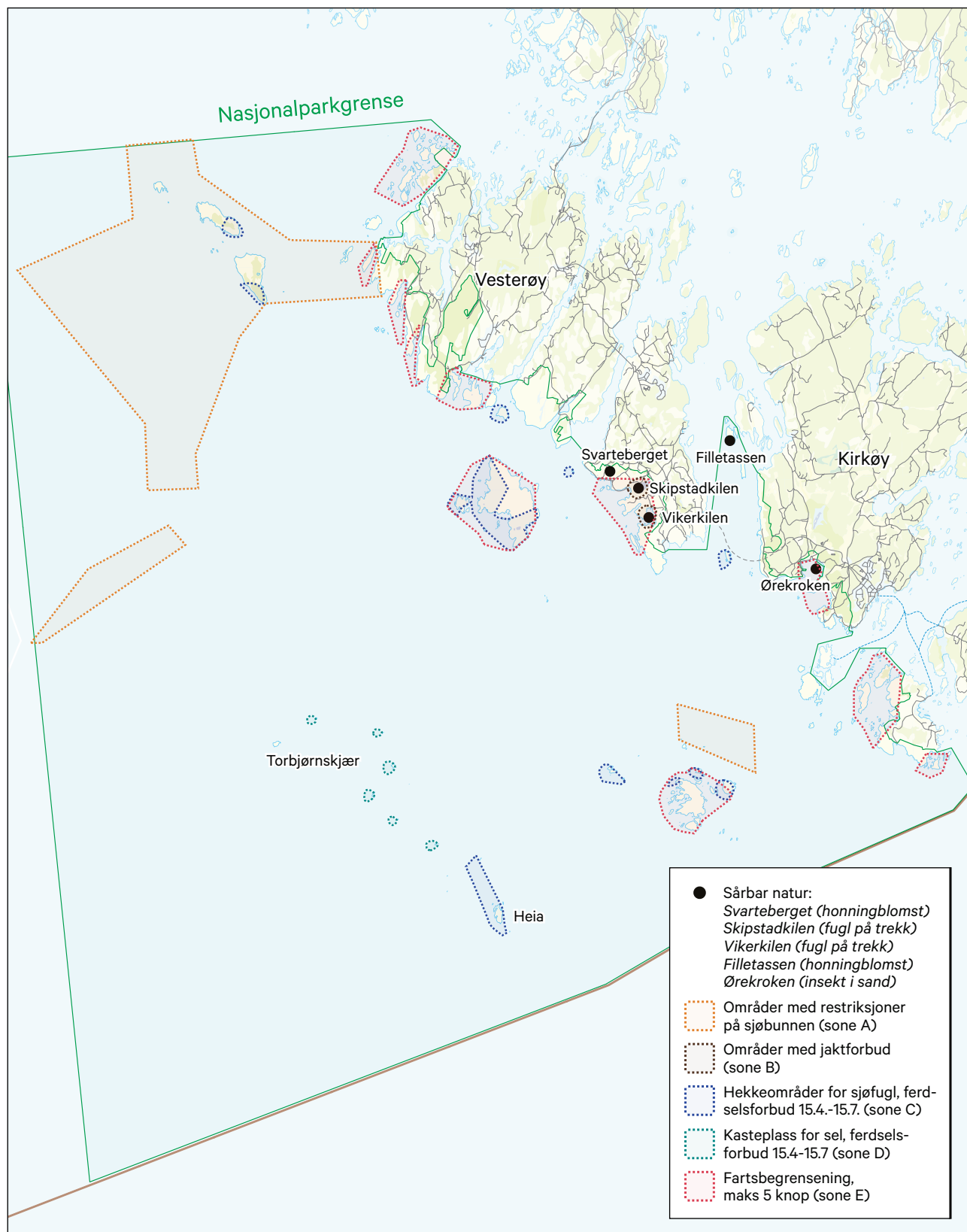
Gjengroing vurderes som den største trusselen for all kulturmark på sørvestre Asmaløy og Filletassen. De aller fleste rødlista og sårbare karplantene, inkludert honningblom, er avhengig av kulturpåvirkningen som har vært i området i flere hundre år. Manglende beite eller slått kan føre til at honningblom og mange andre arter forsvinner.

En annen faktor som kan true verneverdiene er for stort beitetrykk og tråkkskader i sommermånedene. Dersom nedbeitingen er for hard kan vegetasjonen endres fra en gras- og urterik beitemark (naturbeitemark eller strandeng) til en artsfattig gressmark, og påvirke bl.a. honningblom negativt. Det er en trend som kan være en mulig forklaring på nedgangen av honningblom ved Teneskjær. Tråkkskader fra tunge beitedyr har vist seg å være en trussel ved slåttemyra ved Skjellvik og muligens ved Teneskjær. Skjøtsel ved Skjellvik er justert de seinere årene for å snu negativ trend for honningblom-bestanden.

Slitasje fra friluftsliv i området er en potensiell trussel mot verneverdiene. Spesielt gjelder dette Filletassen der honningblom står i et område med utedo og er et populært utfartssted for båtgjester sommerstid. Økt tilgjengelighet av området når regelmessig skjøtsel tar til, kan føre til økt bruk og slitasje. Sjøppel og skrot driver i varierende mengde inn på lokalitetene ved Skjellvik og Filletassen, spesielt drivved og plast. Plast som driver i land er et stort miljøproblem mange steder i nasjonalparken. Det er behov for å fjerne slikt avfall først og fremst fordi det er en trussel for miljøet inkludert dyrelivet samt beitedyr, men også fordi Skjellvik og Filletassen slås årlig.

Tiltak i forhold til ferdsel

Med årlig slått vil området bli mer tilgjengelig og attraktivt for bruk fra båtgjester. Det bør følges nøye med på om økt bruk fører til slitasje og tråkk som kan true forekomsten av honningblom. Skilt med informasjon, eller inngjerding bør i så fall vurderes.

Kart som viser opplevelsespunkter innenfor og i randsonen av nasjonalparken.

Viltområder – sone C og sone D

Det er kartlagt 30 viltlokaliteter i området, og av disse er 17 vurdert som svært viktige, de resterende som viktige. Med unntak av 3 lokaliteter i Fredrikstad (Nordre Søster, Søndre Søster og Struten) og 1 lokalitet i Fredrikstad og Hvaler (Søsterøyene med sjøområder), befinner samtlige lokaliteter seg i Hvaler kommune. Landareal som inngår i flatene er ca. 2.600 daa.

De fleste viltlokalitetene er hekkeholmer for sjøfugl. Viktige holmer for hekkende sjøfugl og kasteplasser for sel blir ivaretatt med særskilte forbud mot ilandstigning i hekke- og yngletida. I 1978 ble Heia, Møren, søndre del av Søndre Søster og deler av Akerøya med Vesleø vernet som naturreservater. Disse er nå soner med ferdselsforbud sammen med de nye områdene Nordre Søster, Skjellholmen, Kobbernaglen, Kvernskjær, Alne, Ølbergholmen og nordre del av Tisler (Sone C - sjøfugl) og Storeribba, Kuskjær, Flatekollen, Kollen, Skjærsribba og Kolleribba (sone D - sel). Se kart forrige side.

Deler av området har stor betydning for fugl utenom hekketida. Sjøområdene mellom Tisler, Heia og Torbjørnskjær er et svært viktig sjøfuglområde. Blant annet er dette et særdeles viktig myteområde for ærfugl, med ansamlinger på opp til 13.000 individer. Likeledes samles store flokker med sjøfugl her i trekketidene vår og høst. Av andre andefugler må særlig svartand nevnes. Svartanda benytter området både under trekket og til overvintring, og flere tusen individer kan oppholde seg i området samtidig. Også havelle og sjørørre kan opptre i store tall under trekket. Verdiene i området er nasjonalt viktige, og for ærfugl trolig av internasjonal verdi. Området har funksjoner knyttet til myting, overvintring og trekk.

Tisler-Lauer-Herføl, Heia-Torbjørnskjær og Søster-Struten er vurdert til å være av høy verneverdi for lommer og dykkere, skarver, svaner og gjess, rovfugler, vadefugler og joer, måker og terner. For gruppene alkefugler og dykkender/marine ender er verneverdien vurdert som svært høy. Midlere verdi angis for spurvefugler, gressender og samlegruppa «havhest, lirer, stormsvaler og havsule». Ingen tilsvarende, omfattende sammenstillinger av fuglelivet er foretatt for de ytre deler av fastlandsøyene, men Skipstadkilen - Vikerkilen samt sjøområdene umiddelbart sør for de store øyene er utvilsomt viktige rasteplasser under trekket for vadefugler og andefugler. Sammenstillinger av fuglelivet på Asmaløy peker på områdets store verdi for fugl. Skipstadkilen - Vikerkilenområdet er ett av de viktigste områder for fugl på de bebodde Hvaler-øyene (og er også behandlet i sårbarhetsvurderingen for Asmaløy (NINA Rapport 1499). Kilene har en meget stor verdi som rasteområde under trekket, særlig for ande- og vadefugl. Skipstadkilen er kanskje den viktigste trekklokaliteten for gressender i Hvaler kommune. Området er også viktig som rasteområde for spurvefugler på trekk.

Trusler for verneverdiene

- Det er en stor utfordring å unngå forstyrrelser som kan påvirke hekkende fugl negativt.
- Det er en utfordring at ikke jakttrykket på sjøfugl blir for stort.
- Det er en utfordring å sikre at ferdselsreguleringer for hekke- og yngleplasser for sjøfugler fungerer.

Tiltak i forhold til ferdsel

Det er viktig at friluftsliv ikke blir en trussel for dyrelivet. Informasjon og kanalisierende tiltak kan være nødvendige tiltak.

Hummer. Foto: Rolf Sørensen.

Kysttorsk. Foto: Havforskningsinstituttet.

Hummer og kysttorsk

Et av det mest sårbare miljøet i nasjonalparken er det marine miljøet. Endring i miljøtilstanden og hard beskatning har sammen ført til at flere fiskeslag og hummer har gått sterkt tilbake og er i en sårbar situasjon.

Trusler for verneverdiene

Overbeskatning gjennom fritidsfiske og næringsfiske kan være en trussel mot utsatte arter, blant annet kysttorsken.

Tiltak i forhold til ferdsel

Det er innført fredningsområder for hummer for å styrke bestanden. Erfaringen med slike områder er gode. I 2019 innførte Miljødirektoratet vern av kysttorsk i sør. Det er forbudt å fiske torsk hele året i Oslofjorden (Sluttrapport fra Frisk Oslofjord, 2022/ Krafttak for kysttorsken, 2021).

Andre potensielle trusler på verneverdier knyttet til ferdsel

Forvaltningsmyndigheten og Statens naturoppsyn vurderer at med vår kunnskap om dagens situasjon, er ikke den allmenne ferdselen den største trusselfaktoren på verneverdiene, med det nivå besøkende nasjonalparken har i dag. Nedenfor gis likevel en oversikt over andre potensielle trusler for verneverdiene, som det kan være aktuelt med kartlegging av tålegrensen for, i utvalgte områder:

Bålbrenning

Bålbrenning på svaberg er en utfordring i flere områder. Her kreves fortsatt innsats fra oppsyn og forvaltning ift. god informasjon og tilrettelegging.

Manglende skjøtsel

Gjengroing er en utfordring for mange arter, og også for det enkle friluftslivet. Gode beiteavtaler og rydding av kulturlandskapet, med blant annet restaurering av gamle slåtteenger og kystlynghei, har økt artsmangfoldet og åpnet landskapet.

Telting og bålrensning på Storesand. Foto: Lars Ole Klavestad.

Marint avfall

Marint avfall, plast som kastes på land og forvitrer, eller graves lagvis ned i sand/tangvoller, samt ikke nedbrytbare nylontråder fra trålere (plasttau), er en etter hvert kjent problemstilling som det jobbes med fra mange hold. De besøkende opplever at naturen forringes med stor opphopning av plast og annen marin forurensning. Nasjonalparken er involvert i flere samarbeidsprosjekter rundt marin forurensning. Det gjennomføres årlige ryddeaksjoner, og Skjærgårdstjenesten gjør en betydelig innsats året rundt. Besøkssenter nasjonalpark og Oslofjordens Friluftsråd har også fokus på dette temaet og bidrar til å spre kunnskap.

Motorisert ferdsel

Hurtiggående fartøy nært land, eller ukontrollert motorisert ferdsel overalt i nasjonalparken kan være en trussel mot fuglelivet, spesielt i den sårbare hekketiden. I tillegg kan det oppleves som en trussel for det enkle friluftslivet ved at opplevelsesverdien forringes. Tidligere undersøkelser og arbeidet med besøksstrategien indikerer at det kan være noen utfordringer knyttet til opplevelsen av andres båtbruk - spesielt fart, bølger og uvettig kjøring. Dette kan være en ny trussel mot muligheten for uforstyrret opplevelse av naturen gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv, slik verneformålet legger opp til. Kajakpadlere kan oppleve det som ubehagelig og kanskje også farlig når de møter motorbåter eller vannscootere som holder høy fart eller lager store bølger. Disse utfordringene må i stor grad møtes med håndheving av eksisterende regelverk, samt informasjon og holdningsskapende arbeid. Fartsgrensene på 5 knop 100 meter fra alt land og 30 knop i skjærgården for øvrig, kan bidra til å dempe konflikter mellom ulike typer båtferdsel.

Padling og kiting

Padling og kiting har vokst fram som en stor aktivitet i Ytre Hvaler. Det ornitologiske miljøet peker på at det kan være utfordrende med padlere og kitere som kommer svært tett på fugl til alle årstider. Ytre Hvaler nasjonalpark og til dels randsonen er viktige hvile- og næringsområder for store mengder sjøfugl som oppholder seg her om vinteren, eller i trekketiden vår og høst. Det er behov for mer kunnskap om hvordan økt bruk i vinter- og tidlig vårsesong kan påvirke naturmiljøene.

Løse hunder

Løse hunder er en stor utfordring for fugle- og dyrelivet, men også for beitedyrholdere. Det må jobbes aktivt med informasjon og oppsyn.

3.3 Reiselivet

«Rett volum av rette gjester på rett sted til rett tid»

Reiseliv er ikke en næring i tradisjonell forstand, men heller et verdiskapende økosystem som leverer produkter og tjenester til mennesker som befinner seg utenfor sitt eget bosted. Dette betyr at reiselivet både omfatter bedrifter og aktører som ivaretar reisendes behov, men også tilbud som er utviklet for lokalbefolkningen, og som de reisende har nytte av.

Et av de viktigste kjennetegnene ved reiselivsnæringen er at verdiskapingen oppstår ved at de besøkende bringes til lokalsamfunnet. Fordelen med dette er at reiselivet gir store ringvirkninger. Generelt beregnes 35% av de besøkendes konsum å tilfalle aktører utenfor selve kjernenæringen, noe som gjør at reiselivet blir en viktig bidragsyter til å utvikle og opprettholde handels- og servicetilbud i distriktene.

Utfordringen med at reiselivet bringer de besøkende inn i lokalsamfunnet er imidlertid at det kan oppstå pressproblemer og utfordringer for tredjepart dersom reisemålet ikke er rigget for å håndtere trafikken. Dette gjelder selvfølgelig særlig på reisemål med få innbyggere og stort besøkstrykk i enkelte perioder, slik en har på Hvaler.

(«Hvaler hele året» Mimir 2021)

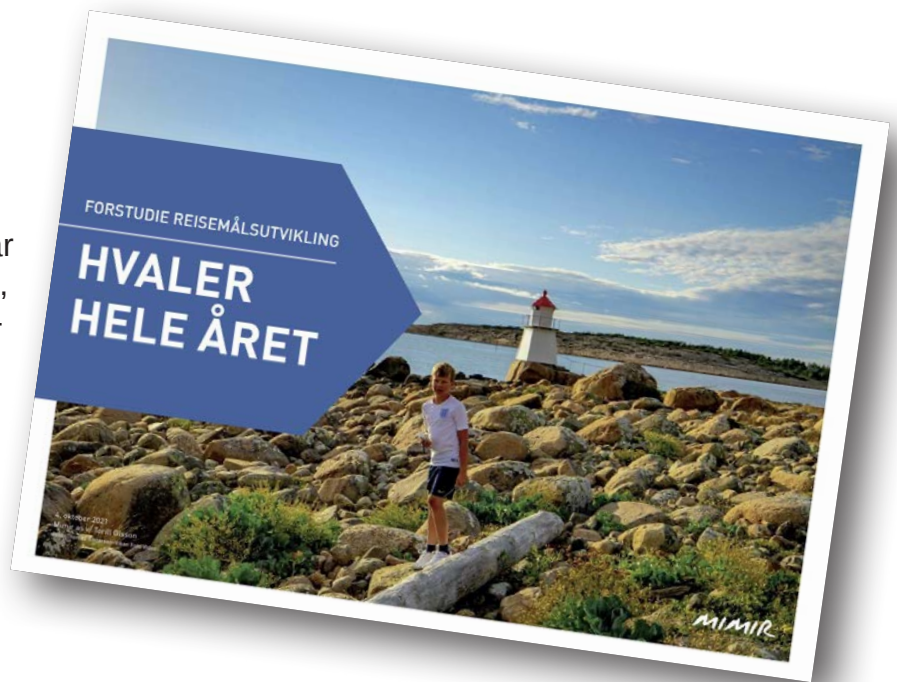
3.3.1 Reiselivsstrategi Hvaler

Hvaler kommune har i 2022 utformet en forstudie om reisemålsutviklingen for kommunen. I kommunens vedtatte næringsstrategi for 2019-2023 er reiselivet en prioritert næring for kommunen, og strategiarbeidet del av handlingsplan. Reiselivet omtales i næringsstrategien som «besøk- og opplevelsesnæringen», og omfatter utover de tradisjonelle reiselivsbedriftene næringer som inngår i de besøkendes etterspørsel og til sammen skaper en helhetlig opplevelse av kommunen som «vertskap».

«Besøk- og opplevelsesnæringen er et viktig nasjonalt satsningsområde som er sterkt forankret i Hvalersamfunnet. Hvaler kommune vil bidra til økt fokus på gode rammebetingelser for serveringssteder, overnatting, naturbaserte opplevelser, kystledhytter, friluftsliv, lokal mat og drikke, kunst- og håndverk, festivaler og arrangementer, gjestehavner, marinaer, varehandel og personlig service».

Hvaler kommune er aksjonær i, og kjøper tjenester fra Visit Fredrikstad og Hvaler. Reiselivsstrategien skal avklare felles mål (ambisjonsnivå) og strategier for å nå disse innenfor samarbeidsarenaen kommune, næringsliv og destinasjonsselskap. Rolleavklaring, økonomi og organisering av arbeidet inngår som del av dette.

Kommunen har gjennom mange år omtalt seg som en turistkommune, men har ikke hatt en målrettet strategi eller plan for arbeidet. Hvaler kommune startet i 2021 arbeidet med å etablere en reiselivsstrategi med tilhørende organisering. Kommunestyret vedtok i juni 2022 «Strategi og modell for organisering av kommunens reiselivssatsing» - «Hvaler hele året».

«Hvaler hele året». Sammen med næringsliv, foreningsliv og ressurspersoner på Hvaler ledet rådgivere fra Mimir AS kommunen gjennom prosjektet «Hvaler hele året». Rapporten «(Forstudie reisemålsutvikling - Hvaler hele året, Mimir AS, 2021) gir kunnskap og anbefalinger som ligger til grunn for den vedtatte strategien. Formannskapet i kommunen har vært styringsgruppe og deltatt aktivt i arbeidet.

Målsettingen med «Hvaler hele året» er økt verdiskaping og flere arbeidsplasser i reiselivet og reiselivsrelaterte virksomheter i kommunen. For å lykkes med dette er samarbeid mellom næringsliv, foreningsliv og kommune avgjørende.

Kommunen opprettet derfor en lokal organisering gjennom et Destinasjonsråd. Rådet er kommunens samarbeidsorgan og skal lede og koordinere utviklingen av Hvaler som reisemål. Rådet ble etablert høsten 2022, og er satt sammen av representanter fra næringsliv, foreningsliv, nasjonalparken (forvalter og besøkssenterleder) og kommunen (næringssjef). Visit Fredrikstad og Hvaler (VFH) er kommunens destinasjonsselskap og sekretariat for rådet. Som destinasjonsselskap er VFH også kommunen og næringens fagressurs med ansvar for markedsføring og utvikling av Hvaler som reiselivskommune.

Nedenfor: Sommerdag på brygga i Skjærhalden. Foto: Thomas Andersen.

Fiskebutikken Fjordkroken i Utgårdskilen. Foto: Thomas Andersen.

3.3.2 Reiselivsaktører rundt nasjonalparken

En uoversiktlig og til dels ukoordinert næring

En kartlegging i Brønnøysundregisteret viser at det pr desember 2020 trolig er minst 497 bedrifter registrert i kommunene Fredrikstad og Hvaler som har eller kan ha interesser i reiselivet (Strategi for VFH 2021-2026, Mimir 2020). I tillegg til disse kommer flere aktivitetsbedrifter og turoperatører som er registrert i andre kommuner, men som opererer på reiseområdet Fredrikstad Hvaler. Det er i praksis nærmest umulig å få en oversikt over alle aktører, slik statistikkssystemene og registreringsreglene er pr i dag.

Det leder til to konklusjoner:

1. Flertallet av de nevnte aktørene er ikke medlemmer i Visit Fredrikstad og Hvaler i dag. Det betyr at disse ikke får informasjon fra det organiserte reiselivet om bærekraftig reiselivsutvikling, kurs, møter, guidelines, produktutvikling og annen oppdatering om reiselivsutviklingen.
2. Det vil være hensiktsmessig å få en registrering og bedre oversikt over alle interessenter og aktører på reisemålet, både for å sikre informasjon og kommunikasjon og for i nesterunde å håndtere besøksforvaltning og destinasjonsutvikling på en god måte. Denne problemstillingen gjelder ikke bare for Fredrikstad Hvaler, men for hele Norge.

Hvaler kommune har oppnådd status som «nasjonalparkkommune» og vil utnytte de mulighetene dette medfører inn i kommunens strategiske arbeid. Knyttet til næringsutvikling og nasjonalparkens besøksstrategi medfører dette blant annet besøk- og opplevelsesnæringens mulighet til å knytte sin profilering, produkter og tjenester opp mot de verdier nasjonalparken representerer. Det vil bli igangsatt kompetansetiltak for å øke reiselivets kunnskap om nasjonalparken, som en forutsetning for å kunne benytte seg av merkevaren. Dette gjøres i samarbeid med Hvaler kommune og destinasjonsselskapet, gjennom Hvaler Destinasjonsråd.

Dette legger ingen geografisk begrensning til bedrifter/næringsliv rundt eller i nærheten av nasjonalparken, men er en mulighet for næringslivet i hele kommunen. Videre arbeider kommunen med å tilrettelegge for økt bruk og/eller verdiskaping basert på nasjonalparkens verdier gjennom tiltak eller såkalte fellesgoder som skilting, rasteplasser og planarbeid for en ny velkomstportal/rasteplass ved Stokken, langs Fastlandsveien (Fv 108), ankomsten til Hvaler. Dette gjøres i tett dialog med Hvaler Destinasjonsråd og Ytre Hvaler nasjonalparkstyre.

Bedrifter med aktivitet i tilknytning til verneområdet		
Firma	Aktiviteter	
Hvaler Sailing	Båtturer med seilbåt og gammel ferge	Benytter nasjonalparken
Nadir Hvaler Fjordcruise	Charter og ferge Skjærhalden - Strømstad	Benytter nasjonalparken
Hvaler Innovasjon	Chartere og fisketurer med MB James	Benytter nasjonalparken
Modul Event	Teambuilding, båtturer mm	Benytter nasjonalparken
Flyt Event	Teambuilding, båtturer mm	Benytter nasjonalparken
Storm Event	Teambuilding, båtturer mm	Benytter nasjonalparken
Visit Fredrikstad og Hvaler	Guidede turer (Kyststien, StenKunst mm)	Benytter nasjonalparken
Hollungen AS	Charter og ferge - Øyhopping	Benytter nasjonalparken
Brua Bua AS	Serveringssted, fisketurer mm	Benytter nasjonalparken
Opplev Hvaler	turarrangement mm.	Benytter nasjonalparken
Brattestø havn og båtservice	Servering og service mm	Benytter nasjonalparken
Utgårdskilen Fiskerihavn/Fjordfisk	Serveringssted, utsalgssted for lokalmat/fisk	Benytter nasjonalparken
Oslofjordens Friluftsråd	Kystledhytter og teltplasser	Benytter nasjonalparken
Første Reis	Serveringssted mm	ikke
Big Fish	Serveringssted mm	ikke
Hvaler Gjestgiveri	Hotell	ikke
Sandbrekke gjestegård	overnatting	ikke
Sauevika familiehotell og leirsted	overnatting	Benytter nasjonalparken
Sand marina	Servering og service mm	ikke
Herføl marina	Servering og service mm	ikke
Skjærhalden gjestehavn	overnatting	ikke
Nedgården Gjestebrygge	overnatting	ikke
Bukta gjestehavn	overnatting,	ikke
Brottet	overnatting, servering, opplevelse	ikke

3.3.3 Destinasjonsselskap

Visit Fredrikstad og Hvaler er et samlet destinasjonsselskap for begge nasjonalparkkommunene. Det er et middels stort destinasjonsselskap, med 10 mill i budsjett og 6 heltidsstillinger. Selskapet samarbeider tett med landsdelsselskapet Visit Osloregion om internasjonal profilering, web, kampanjer med mer.

Visit Fredrikstad og Hvaler har et sterkt fokus på miljø, og er i oppstarten av å ta «Merket for bærekraftig reisemål». Det skal tas kun for Fredrikstad i første omgang, men det vurderes om Hvaler inkluderes i neste runde.

En viktig diskusjon i strategiarbeidet til VFH (Strategi for Visit Fredrikstad og Hvaler 2021-2026, Mimir 2020) har vært om Fredrikstad og Hvalers reiseliv vil klare å løfte seg selv inn i framtida, dersom det ikke får en større legitimitet og en tydeligere rolle i arbeidet med å utvikle reisemålet Fredrikstad Hvaler og lokalsamfunnene i regionen videre:

Forståelsen av reiselivet som samfunnsbygger. Dersom reiselivet i regionen skal utvikle seg videre og ta en posisjon som en viktig næring som også det offentlige prioriterer å legge til rette for - slik de gjør med andre viktige næringer som industri, fiskeri og landbruk - må også reiselivet ta en rolle som samfunnsbygger.

Reiselivet i nedre Glomma må kunne fungere som et strategisk verktøy for å bygge gode lokalsamfunn med helårige arbeidsplasser, økt trivsel og stabile skatteinntekter. Reisemålsutvikling og stedsutvikling må smelte sammen i praksis, og man må få et bedre grep rundt samhandlingen.

For å lykkes med dette må man i første omgang skape forståelse for hvilket potensial det ligger i å bruke reiselivet mer strategisk i samfunnsbyggingen, og i neste runde må man sikre at næringa faktisk klarer å oppfylle en slik rolle. Det blir viktig for Visit Fredrikstad og Hvaler å kommunisere dette til politikere, lokalsamfunn og andre næringer.

Viktige argumenter for denne tenkninga er:

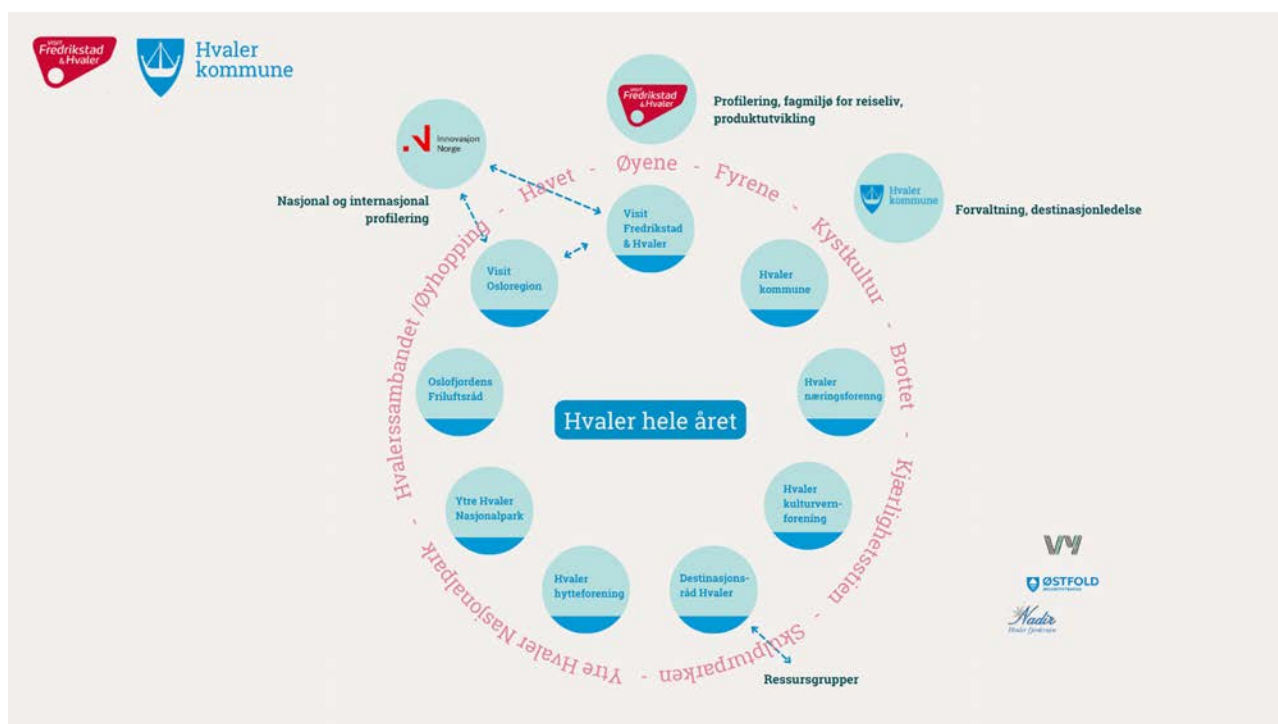
1. Reiselivet er en bransje med stort verdipotensial i seg selv, men det har også mange og store multiplikatoreffekter på andre bransjer og næringer. Næringa er en stor lokal verdiskaper.
2. Reiselivet er en eksportnæring i sterk vekst
3. Reiselivet er en betydelig sysselsetter, også med et høyt antall kvinnearbeidsplasser og innvandringsarbeidsplasser.
4. Reiselivet er fleksibelt. Det kan skape verdier i tid og rom, uten at den kan flyttes ut av regionen når den blir lønnsom. Den er særlig godt egnet til regional utvikling, den kan bidra til kveldsøkonomien (tid) i byer og tettsteder og den kan i stor grad flyttes geografisk innenfor destinasjonene i tråd med den lokale kultur- og naturforvaltninga.

«Det moderne reiselivet har levende lokalsamfunn og en godt forvaltet natur som sine viktigste ressurser. Det er derfor i reiselivets interesse å sikre og styrke de lokale ressursene og å bidra til blomstrende lokalsamfunn.»

Flere av aktørene i nasjonalparken er samarbeidspartnere, i tillegg til at kommunene er med. Noen av de små aktørene, og særlig spisestedene, har foreløpig valgt å stå utenfor.

Reiselivsorganisasjoner rundt Ytre Hvaler

Lokale aktører	Regionale aktører	Nasjonale aktører
Visit Fredrikstad og Hvaler	Visit Oslo Region	Visit Norway

Organisasjonskart over reiselivet på Hvaler.

Hvalerferjene kan frakte folk til de østre øyene på Hvaler. Øyhopping og besøk på de bilfrie øyene er populært for tilreisende. Foto: Thomas Andersen.

Informasjon

Det er viktig å nå ut til den besøkende både i forkant av besøket, og under besøket. Det er reiselivets kanaler som har lengste og bredest rekkevidde, og det er da viktig å sørge for at disse kanalene har oppdatert informasjon. Reiselivet (destinasjonsselskapet) kommuniserer også nasjonalt og internasjonalt, og informasjon på flere språk er nødvendig. Dette gjelder også skilting. Reiselivsaktørene på Hvaler er også en viktig informasjonskanal, som må være godt oppdatert og inkludert i nasjonalparkens aktiviteter. Reiselivet har som mål at informasjon om Ytre Hvaler nasjonalpark skal være tilgjengelig på alle punkter der besøkende er i kontakt med nasjonalparken, på nett, sosiale media (SoMe), på skilt og som en del av formidlingen av reiselivsopplevelsene.

Bidra til lokal verdiskaping

Reiselivsnæringen er et økosystem som er helt avhengig av et organisert samspill med samfunnet rundt seg. Motivet for en reise er ikke nødvendigvis et kommersielt produkt, men like gjerne å besøke et naturområde, et kulturarrangement, et naturfenomen eller et attraktivt sted. I sum gjør dette reiseliv til et økosystem og et nettverk av bransjer med mange ulike koblinger mellom markeder, aktører og leveranser. Når et ledd i økosystemet ikke fungerer, skaper det derfor utfordringer for andre deler av økosystemet. Utgangspunktet for verdiskaping i reiselivet er konsumet, og det fordeler seg på ulike bransjer og virksomheter, og under reisene til og fra. Herunder også kulturinstitusjoner og offentlige tjenester, handel, arrangementer og aktiviteter. (Regjeringen, Nasjonal Reiselivsstrategi 2021)

Ytre Hvaler nasjonalparkstyre ønsker å bidra til lokal verdiskaping for det lokale reiselivet, og vil gjøre dette i tett samspill med det lokale næringslivet. Fordi konsumet er sammensatt, for-

deles effektene på mange ulike aktører også utenfor kjernenæringene. For et lokalsamfunn blir alle typer besøkende, herunder også hytteeiere, en viktig import av kjøpekraft ut over den som genereres av egen befolkning. I tillegg kommer ringvirkningene av reiselivsbedriftene og deres ansatte. Det styrker næringsgrunnlaget for leverandører av varer og tjenester innen handel, kulturtilbud, aktiviteter, bygg og anlegg, renhold, IKT, reklame, håndverkere, sikkerhet/vakthold, helsetjenester, frivillige organisasjoner og matprodusenter (Regjeringen, Nasjonal Reiselivsstrategi 2021).

Finansiering og forvaltning av fellesgoder

Skal reiselivet vokse, er det behov for gode og forutsigbare rammebetingelser både lokalt og nasjonalt. Destinasjonsselskapene søker aktivt dialog med næringen om hvordan vi best kan tilrettelegge for vekst i området, slik at reiselivet er bærekraftig både økonomisk, sosialt og miljømessig. Økt antall besøkende krever samarbeid og tilrettelegging der hvor folk ferdes, det gjelder både i byer og naturområder. I områder hvor det er mye besøk, er vi positive til å vurdere brukerfinansiering der tilreisende selv betaler for flere offentlige toaletter og renovasjon.

Tilgjengelighet

Tilgjengelighet er sentralt for reiselivsnæringens verdiskapingspotensial og utviklingsmuligheter. Særlig for destinasjoner i distriktene kan det være avgjørende å inkludere/hensynta reiselivsaktiviteten for å få et veltilpasset rutetilbud, dvs. i tråd med faktiske behov. I Viken er kollektivtilbudet stort, og avstanden mellom reisemål og attraksjoner relativt kort. Allikevel er det utfordrende for besøkende å orientere seg. Det er mange operatører og digitale løsninger, og samhandlingen mellom de tidligere fylkene og kommunene er ikke gode nok.

Viken er også en grenseregion, med behov for en sømløs koordinering av ruter og billett-løsninger med Sverige. Kollektivtilbudet er bygget på det lovpålagte tilbudet til skole- og arbeidstrafikk. Det medfører at tilbudet reduseres i ferier og helger/høytider som ofte er høysesong for reiselivet.

Det fredete Homlungen fyr i nasjonalparken er kystledhytte. Foto: Lars Ole Klavestad.

3.3.4 Nøkkeltall for turisme på Hvaler

Hvaler har få tradisjonelle reiselivsaktører og få gjestedøgn i kommersielle anlegg.

Hvaler har få tradisjonelle reiselivsaktører, dvs. aktører som er innenfor det vi kaller kjer-nenæringen og som tradisjonelt defineres som overnatting, servering, aktivitet/opplevelse, transport og formidling.

En gjennomgang Mimir har hatt av nettsiden til Visit Fredrikstad og Hvaler viser følgende overnattingsaktører (Forstudie reisemålsutvikling - Hvaler hele året, Mimir AS, 2021):

- Ett hotell, Hvaler Gjestgiveri med 14 dobbeltrom
- Sandbrekke gjestegård som har oppe på ordinær basis i juli, og som resten av året kun er oppe for grupper 12 rom/dobbeltrum
- Sauevika familiehottell og leirsted med 19 rom og rundt 80 senger
- En del utleiehytter og -leilighetsanlegg, herunder 8 kystledhytter
- 2-3 campingplasser
- 2 tilrettelagte telt-plasser/friluftsområder
- 2 fyr som leies ut av Oslofjorden Friluftsråd

Hvaler er en av Norges største hyttekommuner og har rundt 760 000 hyttegjestedøgn pr. år. Hvaler er med sine 4 362 hytter Norges 8. største hyttekommune. Hvaler er også den kommunen i landet med størst hyttetetthet ift. areal. Det finnes lite oppdaterte tall for den økonomiske effekten av disse hyttene. Det betyr at hytteeierne utgjør mer enn 12 ganger så mange gjestedøgn som gjester i kommersielle senger, noe som er et viktig utgangspunkt for forståelsen av reiselivet på Hvaler.

Hvaler er attraktiv for fritidsbåter. Ifølge Havneplanen er det ca. 133 offentlige fritidsbåtplasser fordelt på de forskjellige øyene. Det er vedtatt egen forskrift om tildeling av båtplass ved kommunale brygger og havner. Fiskerinæringen har førsteprioritet. I Hvalers havneplan beskrives mangel på båtplasser som en utfordring, både for næringsdrivende, fastboende og feriegjester.

Det er begrenset med kartlegging av fritidsbåtturismen i kommunen. Hverken kvalitative i form av statistikk eller kvantitativ innsikt i form av for eksempel markedsundersøkelser i gjestehavnene. Tallene under illustrerer anslagsvise volum basert på estimat og registreringer fra gjestehavnene:

- Herføl Marina: ca. 750 båtdøgn i 2020. Sesong fra starten av mars til slutten av desember. Ca. 80% av overnattingene skjer i perioden juni – august. Relativt høy andel utenlandske besøkende – anslagsvis 15%.
- Sand Brygge: ca. 600 båtdøgn i 2020. Anslår at ca. 60% av disse skjer i perioden slutten av juni – starten av august. Resten er fordelt på skuldersesongen mai/juni og august / september. Har noe utenlandsk trafikk, spesielt fra Sverige og Tyskland.
- Skjærhalden gjestehavn: 7 100 båtdøgn + 3100 korttids. I forhold til 2016 har det vært en økning på nesten 40%.

- Andre gjestehavner er blant annet Nedgården Gjestebrygge, Utgårdskilen båtforening, Bukta gjestehavn, Brattestø havn og båtservice og Papperhavna. I tillegg er det en rekke uthavner som er svært populære – flere av dem ligger i nasjonalparken.

Statistikk fra Transportøkonomisk Institutt og Visit Follo viser at fritidsbåter i Follo's gjestehavner har gjennomsnittlig 3,4 personer pr. overnattingsbåt og at hver person om bord bruker om lag 700 kroner pr. dag, eller 2380,- pr. døgn pr. båt. (Dybedal 2010). Basert på dette kan en grovt anslå at Hvaler har rundt 40-50 000 gjestedøgn i privatbåter, hvilket vil bety en omsetning på 28-33 millioner kroner.

Hvaler har sannsynligvis også mye privat utleie. Hvaler kommune er sammen med Kragerø og Sørlandet de stedene i landet det søkes mest på, og leies mest ferieboliger for sommeren 2020 og 2021. Etter at det ble Norgesferie som følge av pandemi og stengte grenser har det vært en rekordstor etterspørsel etter leie av ferieboliger i Norge generelt og for Hvaler. Finn.no melder om at det er stor interesse for alle typer boliger, men at de dyreste har gått først. Fritidsboliger med en ukespris på 70-110 000 kr har blitt leid ut fortest. Det gjelder generelt i landet, og sannsynligvis ikke minst på steder som Hvaler.

Samtidig er det også rekord i antall fritidsboligeiere som er nye på utleiemarkedet. Per mai 2021 var det ca. 100 boliger som er registrert som utleieobjekt for sommeren 2021. Hva som er tilgjengelig når varierer. Det er ikke mulig å hente ut statistikk på dette. I tillegg kommer enheter som leies ut via Airbnb. Dette lå sommeren 2018 og 2019 på rundt 60-70 enheter. Noe færre i 2020, som kan skyldes at flere henvender seg til det norske markedet via Finn.no.

Lokalt næringsliv på brygga på Skjærhalden. Foto: Thomas Andersen.

Kart som viser overnattingsplasser og servicepunkter knyttet til reiselivet.

Hvaler er en typisk sommerdestinasjon

Ser vi på Statistisk sentralbyrås gjestedøgnstatistikk fordelt på årets måneder har Fredrikstad og Hvaler en tydelig sesongprofil, med ferie- og fritidsovernattinger innen hotell, camping- og hyttegrender som topper månedene mai – august. Yrkesbasert hotelltrafikk utgjør en bunnlinje gjennom året, dette gjelder primært i Fredrikstad. (Forstudie reisemålsutvikling - Hvaler hele året, Mimir AS, 2021).

Hvaler har mye gjenkjøp

Brukerundersøkelser i Ytre Hvaler nasjonalpark i 2018 (NINA-rapport 1607) viser at Ytre Hvaler er en ganske atypisk nasjonalpark. Kun rundt 20% av de besøkende var uten tilknytning til området. De resterende hadde enten hytte, bolig eller fast båtplass i området. Hele 84% av de besøkende hadde vært i nasjonalparken før. Turfølgene er store og omfatter flere barn enn det som er vanlig i de fleste andre nasjonalparker. Ytre Hvaler er også den nasjonalparken som har størst andel av norske besøkende. Nasjonalparken oppleves som mindre villmark enn mange andre nasjonalparker. De besøkende liker tilrettelegging og er generelt fornøyd med den. Når en ser på brukeropplevelsen ser det ut til at det er en viss pressproblematikk, men mindre enn en kanskje skulle tro, jf. at hele 55% sier det er "enkelt å finne områder du kan være for deg selv". Dette er imidlertid et punkt det er verdt å være oppmerksom på. Det samme er utfordringene knyttet til konflikt mellom ulike typer brukergrupper, søppel mm.

Måling av besøkende

Reiselivet på Hvaler bidrar med en verdiskaping på ca. 30 millioner i året (Innovasjon Norge, 2020). Hvaler kommune har ikke hatt gode nok data på nøkkeltall knyttet til turisme, og da særlig antall besøkende gjennom året. Det har i denne sammenheng vært kommunisert tall fra 30.000 til 50.000 gjester i høysesongen (sommer). Kommunen har i koronaperioden hatt et system som gjennom måling av mobiltelefonssignaler gir svært god og nøyaktig informasjon. Systemet kan gjennom året vise antall mennesker i kommunen selektert på geografisk område innenfor kommunen og nasjonalitet til de besøkende, men det brukes ikke lengre da rammebetingelsene for riktig telling endret seg. Sammenstilling av omsetningstall for serveringsbransjen på Skjærhalden viser en meget sterk vekst de senere år, men også et videre vekstpotensial. Når det gjelder bedriftsstruktur er næringen på Hvaler (også nasjonalt) preget av småbedrifter med relativt lav omsetning og antall årsverk, men som i sum er av stor betydning for lokale arbeidsplasser i kommunen, samtidig som de gir et viktig tilbud også til fastboende og hyttegjester (Hvaler kommune, næringssjef).

Hvalersambandet (ferge fra Skjærhalden til de østre øyene Lauer, Herføl, Søndre og Nordre Sandøy, hvor Herføl har områder innenfor nasjonalparken) viser også til en sterk økning av trafikken. Oppdaterte tall for passasjerer t.o.m. oktober 2022 viser så langt i 2022 114.691 passasjerer (se tabell på neste side). Det er registrert en nedgang i antall passasjerer på 11,4% sammenlignet med 2021. Hvis vi sammenligner med siste «normalår» som var 2019, er det imidlertid en økning på 10,2% (Østfold kollektivtrafikk, 2022).

Passasjerutviklingen for Hvalersambandet 1990-2022. (Østfold kollektivtrafikk, 2022).

At det er en økning av besøkende til Hvaler, støttes av en undersøkelse av reiselivsnæringen i og rundt Ytre Hvaler nasjonalpark i en masteroppgave ved masterstudie i naturbasert reiseliv ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) fra 2017. Det er et samlet syn blant informantene, at dette særlig gjelder dagsturister og utenlandske turister (Jacobsen, 2017, s. 59).

3.3.5 Nasjonalparken som turistattraksjon

Ytre Hvaler nasjonalpark sin betydning for reiselivet og besøkende på Hvaler. Jacobsen (2017) viser til at det er uenighet blant informantene om hvilken betydning Ytre Hvaler nasjonalpark har for reiselivet på Hvaler. Flertallet tror allikevel at nasjonalparken har hatt en positiv innvirkning på reiselivet. Andersen et al. (2006) har undersøkt konsekvensene av Ytre Hvaler nasjonalpark på friluftsliv, reiseliv og fritidshytter. Studien vurderte nasjonalparken til å være positiv for reiselivet, fordi den kan gjøre området mer attraktivt. Samtidig nevnes det at vernet kan legge begrensninger på reiselivsaktiviteter i nasjonalparken, men at vernet også bidrar til bevaring av opplevelsesverdier. Dette stemmer overens med informantenes observasjoner. Både Fredman et al. (2007) og Balmford et al. (2009) viser til økning av besøkende i områder med vernestatus. Jacobsen (2017) mener en forklaring på usikkerheten hos noen informanter, kan være at det til da ikke hadde vært gjort noen målinger eller foretatt brukerundersøkelser etter nasjonalparkens opprettelse. Det forelå derfor ingen faktiske besøkstall som kunne avgjøre om nasjonalparken har vært positiv for reiselivet eller ikke. I tillegg var Hvaler allerede et populært feriested lenge før nasjonalparken ble opprettet. Derfor kan det også knyttes usikkerhet til om en økning i antall besøkende til Hvaler skyldes nasjonalparken.

Besøkssenteret i det gamle kornmagasinet på Skjærhalden.

Besøkssenteret på Storesand. Begge foto: Lars Ole Klavestad.

Videre kommer det fram at det er delte meninger blant informantene om de besøkendes interesse for nasjonalparken (Jacobsen, 2017, s. 64). Noen informanter mener at turistene ikke har noe særlig forhold til nasjonalparken, men det er en oppfatning at den betyr mer for internasjonale turister enn norske. Dette kan stemme overens med Innovasjon Norge (2015) sin rapport om turisme i Norge, som viste at kun 4 % av de norske turistene i Norge i 2015 oppga at de skulle besøke nasjonalparker i ferien, mens til sammenligning oppga 22 % av de utenlandske turistene at de skulle besøke nasjonalparker.

En informant mener at merkenavnet Hvaler går over merket nasjonalpark, og at det er Hvaler og ikke nasjonalparken som trekker de norske besøkende (Jacobsen, 2017, s. 64). En forklaring på hvorfor nasjonalparken betyr mer for internasjonale turister, er at det på grunn av utvikling mange steder i verden kun er i verneområder hvor uberørt og åpen natur kan oppleves (Manning & Anderson, 2012, s.3). Slik er det derimot ikke i Norge, og de fleste ser det som en selvfølge å ha enkel tilgang til naturen. Norge består av store naturområder, og av den grunn blir ikke nasjonalparkene like unike i forhold til natur andre steder. Slik kan det også tenkes at det er på Hvaler. Hytteturistene som har feriert på Hvaler i generasjoner, differensierer mest sannsynligvis ikke mellom naturen i og utenfor nasjonalparken. I tillegg er merkevaren Hvaler som et «hytteparadis» godt etablert og viden kjent blant nordmenn, men ikke hos de utenlandske besøkende (Jacobsen, 2017, s. 65).

Generelt kan man si at Ytre Hvaler nasjonalpark ikke er primærattraksjonen for turister som kommer til området. Det vil si at nasjonalparken ikke er hovedårsaken til at folk reiser til området. På den annen side er naturen, med skjærgårdslandskapet og øyene, viktig for de som besøker randområdene. For det store flertallet av gjester som kommer til området er naturen primærattraksjonen. De mange aktiviteter og opplevelser som tilbys de besøkende vil være sekundærattraksjoner for de som kommer til området.

Hvaler som nasjonalparkkommune. Kommuner som har en viss andel av sitt areal vernet som nasjonalpark kan søke om status som «nasjonalparkkommune». Hvaler fikk denne statusen i september 2022. For både nasjonalparklandsbyene og nasjonalparkkommunene er målet med sertifiseringen å stimulere til økt lokal verdiskaping, og må sees i sammenheng med merkevaren «Norges nasjonalparker».

Som del av at Hvaler har blitt nasjonalparkkommune bør vi komme dit at bedrifter med aktivitet i og nær nasjonalparken tilbys kurs/opplæring i bærekraftig bruk. Noe som også kan overføres til deres kunder og gjøre «produktet» enda mer attraktivt (og lønnsomt for den enkelte bedrift). Destinasjonsselskapet Visit Fredrikstad og Hvaler tar også med seg klassifiseringen som nasjonalparkkommune inn i sitt arbeide med å utvikle programmer for vertskap og produktutvikling, slik at dette løftes som et fortrinn og en kvalitet for Hvaler.

«Bærekraftig reiseliv». Med Bærekraftig reiseliv mener vi først og fremst å skape et reiseliv og en reiselivsnæring som tar vare på behovene til menneskene som er ute og reiser i dag, uten å skade og ødelegge fremtidige generasjoners muligheter til å reise å se og oppleve det samme. Vi skal etterlate naturen like fin som før. Det ligger også en god rettesnor for utviklingen av et bærekraftig reiseliv i den nasjonale reiselivsstrategien, som ble lansert i 2021. Dens visjon er «Sterke inntrykk med små avtrykk», og er implementert i Visit Fredrikstad og Hvalers strategi, og den ligger som referansegrunnlag i Hvaler kommunes «Reisemålsutvikling for Hvaler» (Mimir, 2022).

Bærekraftbegrepet er tredelt:

- Økonomisk bærekraft; vi skal arbeide for – og legger til rette for - at reiselivet på Hvaler har et helårig grunnlag, med stabil verdiskaping.
- Sosial bærekraft; Ytre Hvaler nasjonalpark har ikke påvirkningsevne på reiselivets sosiale vilkår og verdier, men vil etterstrebe og sørge for et godt fellesskap og samarbeid, og bidra med kunnskap.
- Miljømessig bærekraft; vi vil legge til rette for at nasjonalparken kan oppleves på naturens premiser.

Hvorfor er en bærekraftig destinasjonsledelse viktig? Norge har behov for å videreføre og styrke sin konkurransekraft og beholde sitt omdømme som en naturbasert og miljøvennlig destinasjon. Gjestene forventer det. Reiseliv som skaper verdier og driver på en miljø- og samfunnsmessig ansvarlig måte er en smartere måte å utvikle reiselivet på. En bærekraftig styring av reiselivet styrker destinasjonene med bedre informasjon og grunnlag for beslutninger og handlinger.

3.3.6 De viktigste opplevelsene i området

I verneforskriften for Ytre Hvaler nasjonalpark fremkommer det at allmennheten skal gis anledning til naturopplevelse gjennom utøvelse av tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.

Området er svært populært for friluftslivsaktiviteter. Dette omfatter blant annet bading, soiling, fotturer, sykling og jogging. I tillegg er det naturlig nok en allsidig og sammensatt bruk av sjøen i form av båtbruk med ulike typer båter og fartøyer, og friluftslivsaktiviteter som fiske, jakt, dykking, padling, brettseiling, kiting og klatring.

Blant de mest brukte friluftsområdene (inkludert båtliv), er Fredagshølet, Kuvauen og Gutormsvauen på Vesterøy, Brattestø, Huser og Vikerområdet på Asmaløy, Storesand teltplass og badestrand på Kirkøy, Kaffebukta og Gylteholmene på Herføl, Akerøya med teltplassen og Tisler (nordre delene). Disse offentlig sikrede områdene er tilrettelagt med badebøyer, toalett, avfallsdunker, og noen steder også grillplasser. Enkelte steder er det ilandstigningsbrygge, bolter i fjellet og fortøyningsbøyer (se også kart over tilrettelegging side 86-87).

I tillegg finnes også særskilt interessante besøksmål som Festningsholmen ved Akerøya, fyrstasjonene Homlungen og Torbjørnskjær, Herfølsåta (gravrøys) og skulpturparken på Rødshue.

Det er et nettverk av stier på øyene i nasjonalparken, og flesteparten av stiene har en enkel standard, egnet for ferdsel til fots. Ofte er underlaget fjell eller veldrenert sandbunn som tåler en del slitasje. Kyststien er en del av dette stinettverket, og det finnes også flere kystledhytter inne i nasjonalparken se kart side 71. Disse er etablert i eksisterende bygninger på Homlungen fyr, Struten fyr og hovedhuset på Akerøya. I tillegg er det kystledhytter på Nordre Lauer, ved Dypedal på Spjærøy og i Papper på Vesterøy, alle steder rett utenfor nasjonalparken. Kystledhyttene er kystens svar på turisthyttene i fjellet med mulighet for rimelig overnatting.

Flere steder i nasjonalparken er det også tradisjon for telting, som på offentlig friområde på Akerøya og teltplassen ved Storesand (Forvaltningsplan Ytre Hvaler nasjonalpark, 2020-2030).

De mest fremtredende mulighetene for opplevelser knyttet til nasjonalparken er:

Fiske. Tradisjonelt har fiske vært en viktig, og en av de mest benyttede friluftslivsaktivitetene i området. Sportsfiske er den aktiviteten som engasjerer flest nordmenn, og selv om en rekke fiskearter er i sterk tilbakegang, er fiske etter sjørret en helårsaktivitet langs sjøen, og et robust fiske.

Telting i Guttormsvauen med havet rett ut. Foto: Lars Ole Klavestad.

Turer. Merkede stier (kyststier) og guidede turer med ulike tema.

Arrangement. De senere årene har det blitt svært populært med ulike varianter av idrettsarrangement, som ønsker at hele eller deler av arrangementet går i Ytre Hvaler. Det er blant annet Hvalerløpet, Hvaler Triatlon, Svanemarsjen og Homlungen-seilasen.

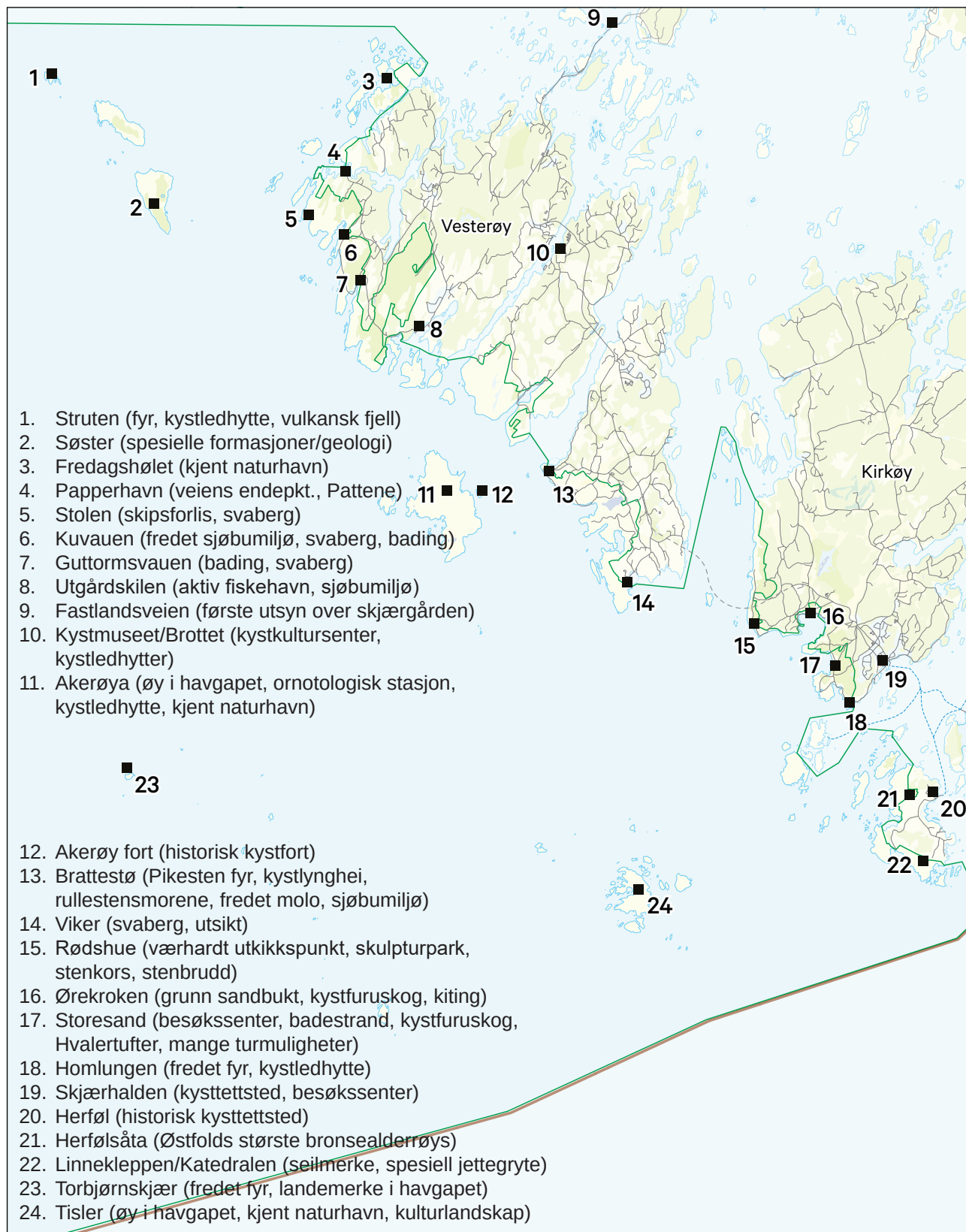
Sjøbaserte aktiviteter. Forholdene ligger godt til rette for sjøbaserte aktiviteter som kiting, seiling, padling og småbåtbruk. Dette utøves i stor grad i dag.

Overnatting. Det finnes mange muligheter for overnatting:

- I gjestehavn eller uthavn med egen båt.
- Telting, på godt tilrettelagte øyer, men også på øyer med liten eller ingen tilrettelegging, i tillegg til Storesand, Akerøya, Guttormsvauen, Kuvauen og Stuevika.
- I Kystledhytter (se side 82).

Adkomst. Mulighet for adkomst med egen båt, rutebåt eller charterbåter, kajakk. Gode muligheter for tradisjonelt friluftsliv som sjøfugljakt, soling, bading, rekreasjon, seiling og naturopplevelser.

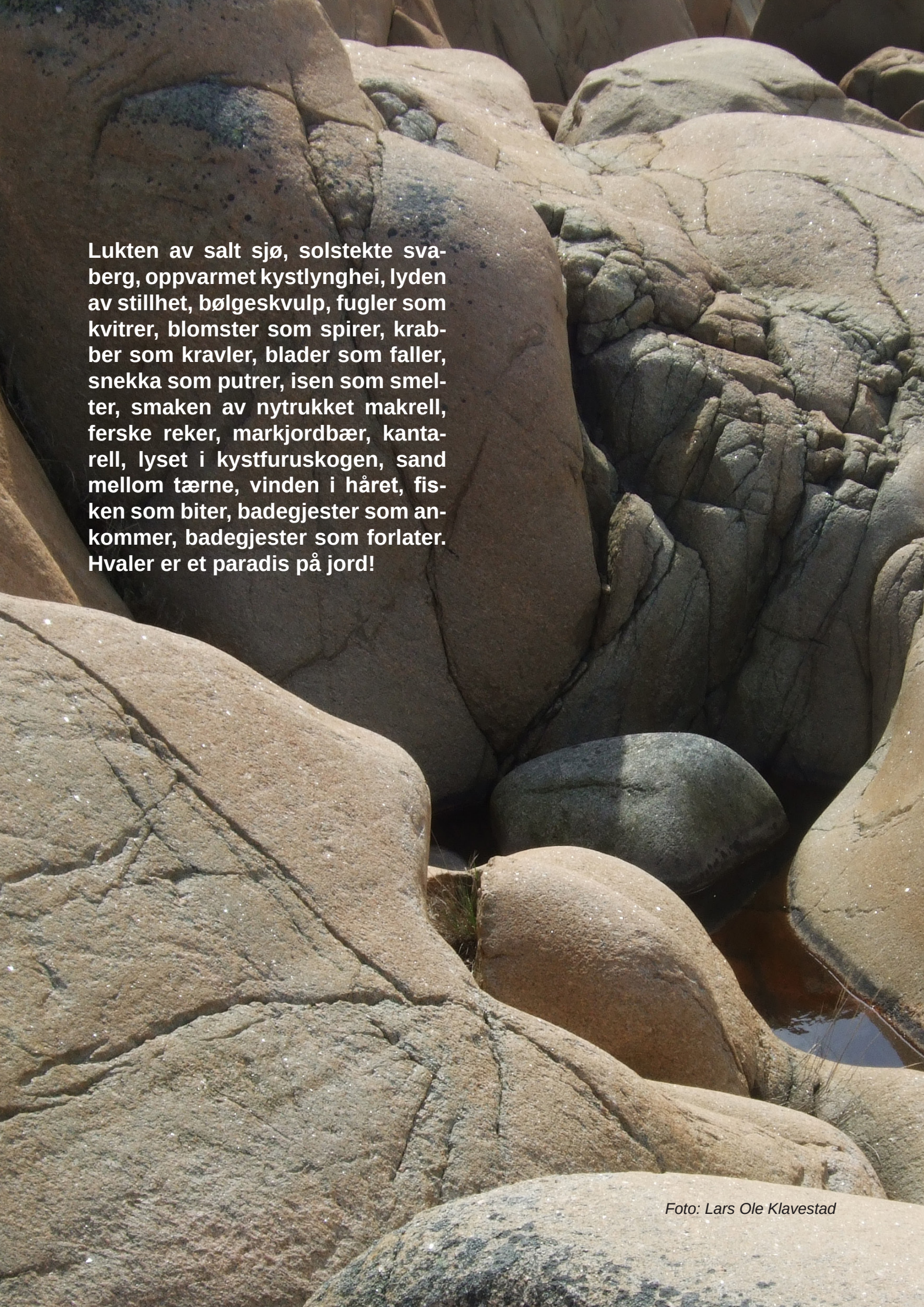
Det er en rekke opplevelsespunkt og utfartssteder som er knyttet til utsiktspunkt, kulturminner, badestrender og andre severdigheter, vist på kart på neste side.

Kart som viser opplevelsespunkter/utfartssteder innenfor og i randsonen av nasjonalparken.

Øverst: Pikesten fyr ved Brattestø og Kua ved Nordre Søster. I midten: Herfølsåta og kystfuruskogen på Storresand. Nederst: fredete sjøbuer i Kuvauen og Fiskerhavna i Utgårdskilen. Alle foto: Lars Ole Klavestad.

Lukten av salt sjø, solstekte sva-
berg, oppvarmet kystlynghei, lyden
av stillhet, bølgeskvulp, fugler som
kvitrer, blomster som spirer, krab-
ber som kravler, blader som faller,
snekka som putrer, isen som smel-
ter, smaken av nytrukket makrell,
ferske reker, markjordbær, kanta-
rell, lyset i kystfuruskogen, sand
mellom tærne, vinden i håret, fis-
ken som biter, badegjester som an-
kommer, badegjester som forlater.
Hvaler er et paradis på jord!

3.4 Annen relevant kunnskap

3.4.1 Lokalt etablerte og særskilte bruksmønstre

Nærhet til store deler av Norges befolkning

Ytre Hvaler nasjonalpark ligger i kort reiseavstand fra en stor del av Norges befolkning, med under 2 timers reisevei til Oslo. Befolkningen i de to kommunene øker kraftig om sommeren, og skyldes i stor grad hyttefolket. Mange av disse besøker Ytre Hvaler nasjonalpark flere ganger om sommeren. Skjærhalden er et godt besøkt sommersted, med blant annet en attraktiv gjestehavn. Det er også flere attraktive teltplasser i nærheten, som for eksempel Storesand, Akerøya, og Stuevika. Besøkssenter Ytre Hvaler nasjonalpark er plassert på Skjærhalden og Storesand, som også tiltrekker seg utenlandske besøkende.

Ulike former for båtliv

Ulike former for båtliv er den klart mest omfattende bruken av området, og omfatter i stor grad de fastboende, i tillegg til besøkende om sommeren. Bruksmønsteret er etablert gjennom mange generasjoners aktivitet. Skjærgårdstjenesten har foretatt enkle tellinger av båtbruken forut for etablering av nasjonalparken, og Skjærgårdstjenesten gjør årlige observasjoner av antall båter, bruksmønster og slitasje på natur. Antall båter og størrelsen på båten har vært økende, og det observeres flere båter i skjærgården om våren og høsten enn tidligere, spesielt forsommerhelgene. Teltning foregår over kortere tid enn tidligere (mindre langtidstelting), og dette har bidratt til å redusere slitasje på vegetasjon. Stadig flere søker seg til tilrettelagte og gode gjestehavner, og i mindre grad til uthavner med liten eller ingen tilrettelegging.

Taxibåter, ribbåter og charterbåter som tar større og mindre grupper besøker også skjærgården. Det ser samtidig ut til at enkle ferdselsformer og padling øker. Padling er en aktivitet som representerer det enkle friluftslivet og setter lite fotavtrykk, bortsett fra en del brudd på ferdselsforbudet. Aktiviteten krever liten tilrettelegging. Forvaltningen har registrert en økende interesse for padling. Padleforbundet jobber aktivt med et prosjekt «Padleled», en gjennomgående padlerute med risikovurderte etapper og informasjon om overnatting, parkering mm, som kan berøre nasjonalparken.

Padleled og padleleir

Ytre Hvaler nasjonalpark har en fantastisk skjærgård med mange små og store øyer, skjær og lune vikene. De aller fleste stedene er tilgjengelig for overnatting i telt, og flere øyer har toaletter og søppelhåndtering. En del av formålet med Ytre Hvaler nasjonalpark var å gi anledning til uforstyrret opplevelse av naturen gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv.

Padling er blitt en svært populær aktivitet i de senere årene, og flere padleklubber har vokst fram som arrangører av opplæring og arrangerte turer. I Færder nasjonalpark har de satset på Padleled Vestfold, som er et informasjons- og motivasjonsprosjekt, hvor målet er færrest

Kajakkpadling i nasjonalparken. Foto: Aase Richter.

mulig inngrep i naturen. Padleled Vestfold har som mål å nå ut til flest mulig, og å engasjere og motivere nye brukere. I Ytre Hvaler er nasjonalparkstyret positiv til tiltak som vil legge til rette for kajakkpadling, men leden er ikke ferdig planlagt her enda.

Fredrikstad og Sarpsborg Kajakklubb arrangerer padleleir på Storesand hvert år. Padleleiren tilbyr guidede turer i og rett utenfor nasjonalparken, samt padlekurs i våttkortstigen (grunnkurs, teknikkurs, aktivitetslederkurs og rullekurs).

Kystledhytter (selvbetjente hytter)

Oslofjordens Friluftsråd administrerer booking av en rekke selvbetjente hytter i nasjonalparken under konseptet «Kystled Oslofjorden». Hyttebøkene viser hvilke aktiviteter de besøkende er opptatt av. De besøkende er friluftinteresserte familier med og uten barn. Det er 3 kystledhytter som ligger i Ytre Hvaler nasjonalpark (Homlungen, Akerøya og Struten). Det finnes i tillegg 6 kystledhytter i randsonen til nasjonalparken; tre ligger på Spjærøy (Stenhoggerhyttene i tilknytning til Brottet), en på Kirkøy (Brekke Skole), en på Vesterøy (Rekefabrikken, Papper) og en på Nordre Lauer. Samlet hadde de 880 gjestedøgn i 2020, og 1147 gjestedøgn i 2021.

Kystledhytta på Akerøya. Foto: Vidar Asheim.

Ferdsestellere ved landfaste utfartsområder

Ørekroken, Guttormsvauen, Kuvauen og Vikør/Brattestø er mye benyttede, landfaste utfartsområder i nasjonalparken, og turområder som det er enkelt å komme til hele året. Statens naturoppsyn/ nasjonalparken har hatt tellere på sentrale innfartspunkter i flere år, og tall fra 2020-2022 (tabellen nedenfor) viser rundt 140 000 passeringer ved Guttormsvauen, 100 000 passeringer ved Ørekroken, og 27 000 passeringer ved Svarteberget (Brattestø). Fordelingen inn-ut er ganske jevn (48%/52%) og indikerer at folk går ca. like ofte begge veier. Dette er ikke tall som kan brukes direkte oversatt som besøkstall. I alle disse områdene er det mulig å gå rundturer, men det er nok en del som passere tellerne to ganger, en gang på vei ut og en på vei inn, særlig ved Guttormsvauen og Ørekroken, hvor mange kommer for å bruke badestranden.

Gjennomsnitt og median 01.01.2020 → 09.10.2022						
Site	Total	Daily Average	Daily Median	Peak Day	Peak Count	Peak day of the week
YHNP: Guttormsvauen	138,462	186	104	Fri 31st Jul 2020	1,219	Sunday
YHNP: Ørekroken	101,405	115	63	Thu 9th Jul 2020	869	Saturday
YHNP: Svarteberget	27,102	32	7	Fri 15th Apr 2022	424	Sunday
YHNP: Vikørkilen	17,330	21	8	Thu 1st Apr 2021	229	Sunday

Tellingene viser at Guttormsvauen er et mye brukt turområde på Vesterøy. Ørekroken er en populær badestrand på Kirkøy, som også brukes mye av kitere. Telleren ved Ørekroken står ved Kyststien, og det er nok mange som passerer den på vei til Rødshue og Skulpturparken, som er et attraktivt turmål der. Telleren ved Svarteberget er ikke plassert langt fra Pikesten, en fyrlykt som er et mye besøkt turmål, men her er det nok vanligere å gå rundtur, slik at tallet kan stemme mer med antall besøkende.

Det er en feilkilde at det har vært noen avbrekk i kontinuiteten, fordi tellerne ikke har fungert som de skulle. Tallene er noe lavere enn de kunne vært om tellerne var stabile. Telleren for Svarteberget var ute av drift fra juli 2020 til november 2020, telleren ved Guttormsvauen fra september 2020 til januar 2021, og telleren ved Ørekroken fra oktober 2020 til februar 2021. Perioden juli – august er vanligvis tiden på året med mest besøk i disse områdene, men april (påskan) er også en utfartstid som peker seg ut.

3.4.2 Infrastruktur, tilrettelegging, informasjon og formidling

Det er gjort en systematisk gjennomgang av all relevant infrastruktur i verneområdet som er relatert til besøksforvaltning. Dette er for eksempel parkeringsplasser, informasjonsskilt, stier, grillplasser og toalettfasiliteter. Eksisterende tilretteleggingstiltak/innfallsporter er vist i kart på side 86-87.

Stier og innfallsporter

Det er et nettverk av stier i nasjonalparken. De fleste av stiene har en enkel men solid standard, egnet for ferdsel til fots. «Kyststien» er det merkede stisystemet i nasjonalparken. «Kyststien» binder sammen våre viktigste friluftsområder langs kysten etter en egen skiltmal. Skiltmalen om kyststien er en konkretisering av Merkehåndboka 2019 utgitt av DNT, utarbeidet av Oslofjordens Friluftsråd. Det er kyststi i nasjonalparken på Vesterøy, Asmaløy, Kirkøy og Herføl. Kartet på side 32 viser tilrettelagte kyststier, ofte brukte padleruter, parkeringsplasser, samt bussholdeplasser for buss fra Fredrikstad.

Det er en generell mangel på parkeringsplasser i høysesongen. Dette gjelder parkeringsplasser i utkanten av nasjonalparken og på Hvaler generelt. Dette kan også være strategisk i forhold til områder som bør skjermes for flere besøkende.

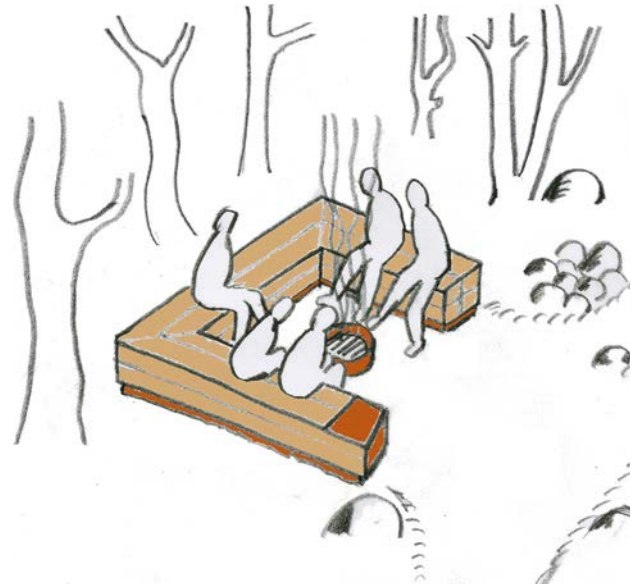
Kyststien i Østfold har egen logo som benyttes i skiltingen. Begge foto: Monika Olsen.

De viktigste områdene for friluftsliv i nasjonalparken er del av statlig sikrede friluftsområder, og er i varierende grad tilrettelagt med toaletter, avfallsdunker, grillplasser, brygger og fortøyningsbolter til å fortøye båter i. I tillegg er det flere steder med enklere tilrettelegging. For statlig sikrede friluftslivsområder skal tilretteleggingen være i tråd med godkjent forvaltningsplan for friluftsområdet. Oslofjordens Friluftsråd eller Miljødirektoratet er grunneiere av de fleste av disse områdene på Hvaler. Kommunen og/eller friluftsrådet har daglig ansvar for drift/vedlikehold iht forvaltningshåndboka for sikra friluftslivsområder.

De fleste toalettene i nasjonalparken er bygget inn i boder der det også er plassert søppelstativer. Modellen er funksjonell, og utforming og fargevalg passer godt i skjærgården.

Tilrettelagte bål- eller rasteplasser kan hindre brudd på bestemmelsen og gi folk mulighet til å ha bål i den lovlige tiden. Det er etablert faste grillplasser på flere av de mest brukte utfartsområdene. Bål på bart fjell er forbudt. Bålbrenning på bart fjell gir irreversible skader på svaberg og gjør de mindre attraktive og innbydende.

Det er ønskelig at all tilrettelegging i friluftsområdene innenfor nasjonalparken tar i bruk merkevaren Norges nasjonalparker.

Mulig utforming av bål plass, inspirert av logo for Norges nasjonalparker. Skisse: Lars Ole Klavestad.

Eksisterende informasjonstavler (plakatinformasjon)

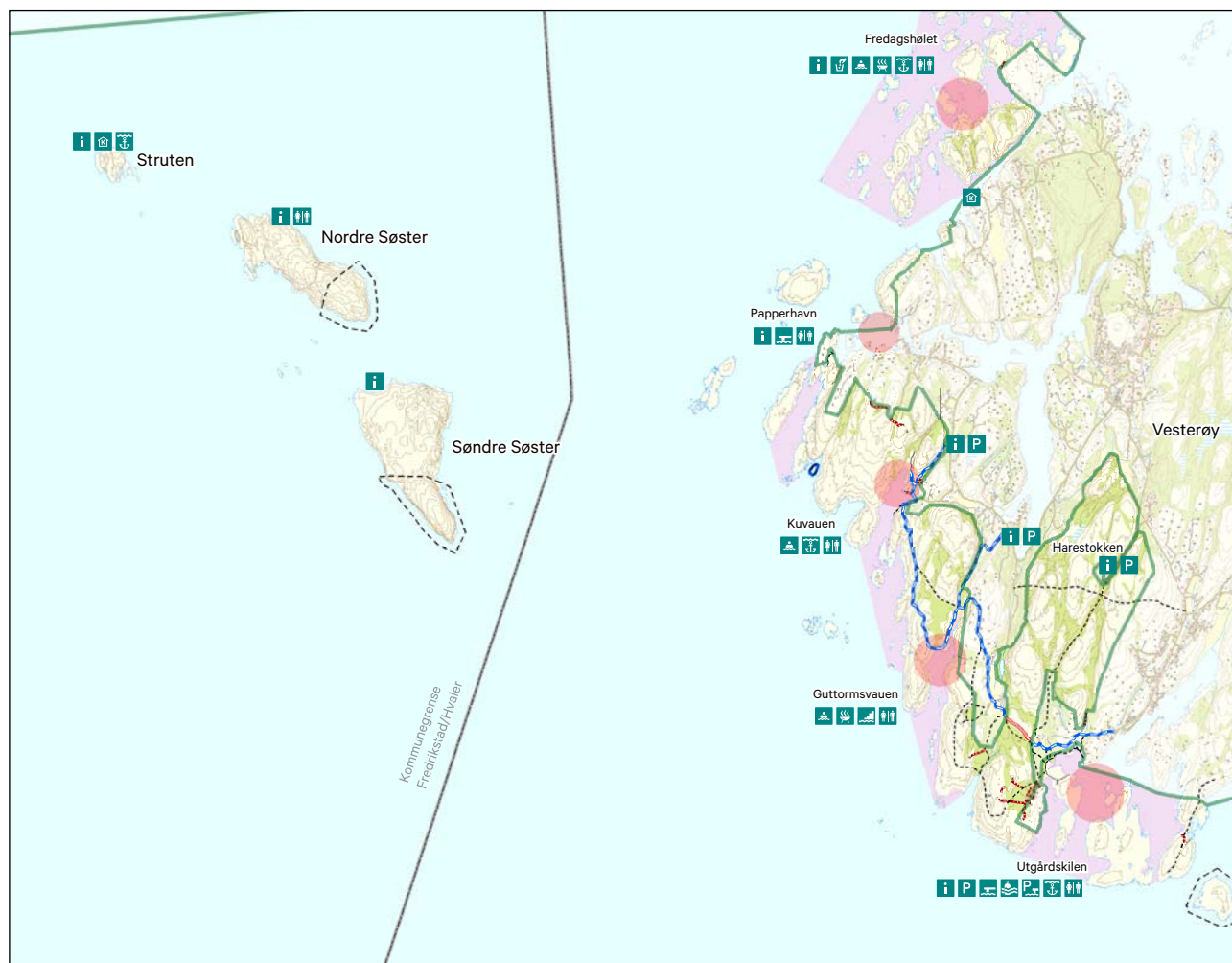
Det er satt ut en betydelig mengde informasjonsplakater om nasjonalparken rundt i Ytre Hvaler etter vernet i 2009 (ca. 40 stk). Plakatene er fortrinnsvis satt opp på tavler ved innfallsportene til friluftsområdene, ved rasteplasser på øyer, og ved aktuelle utgangspunkt for turer (enden av veiene, strender og ved tilrettelagt parkering). Plakatene er i brukbar stand og trenger slik sett ikke utskiftning, men er utdatert i forhold til ny merkevarestrategi. Oversikt over eksisterende plakater er vist i vedlegg 13 - tabell 1 i forvaltningsplanen.

Eksisterende tavler i ek, etter modell fra Kosterhavets nationalpark. Foto: Lars Ole Klavestad.

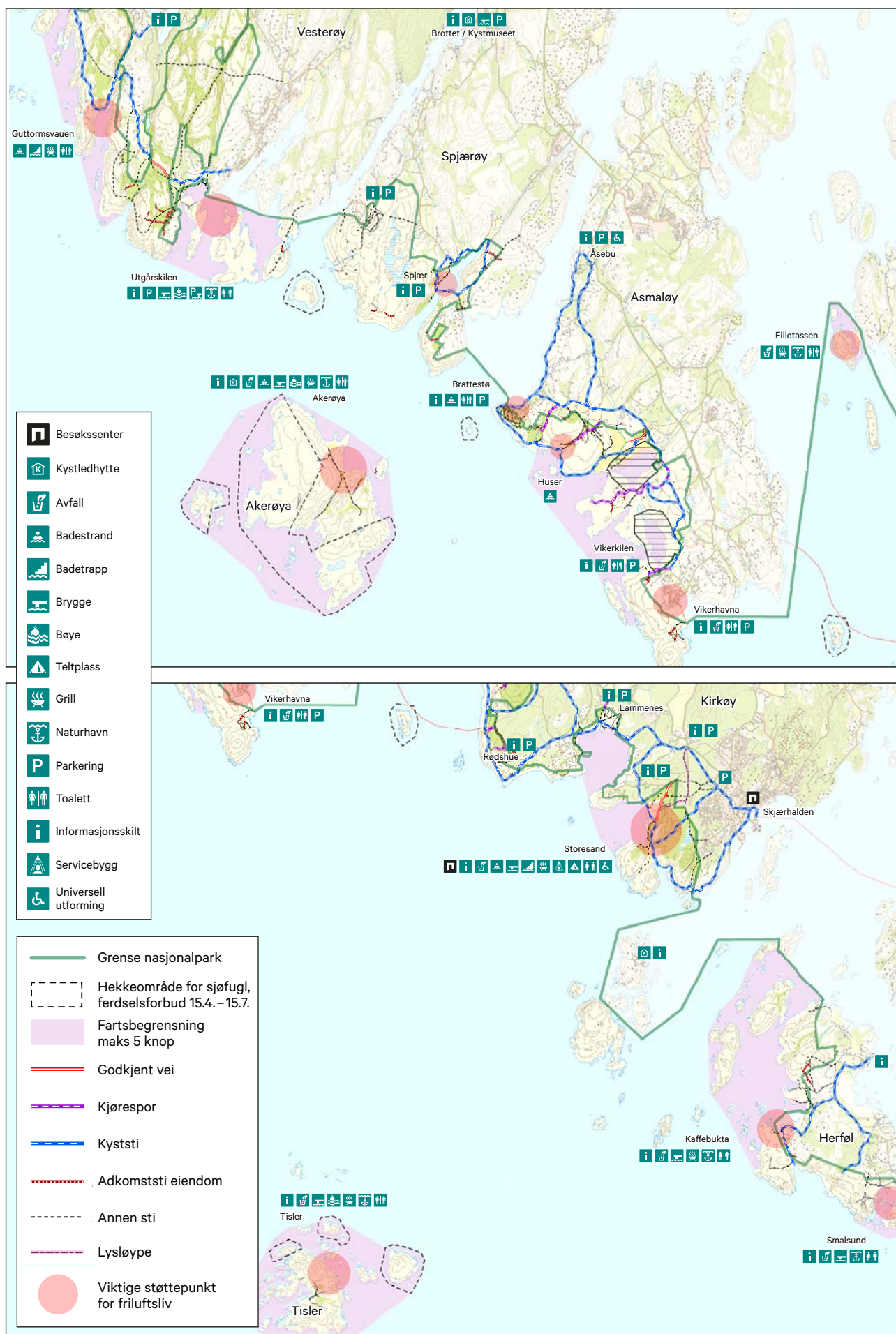
Brukerundersøkelsen viser at plakatinformasjon med informasjon om verneområdet blir verdsatt av de besøkende. Erfaringene er at folk er interessert i konkret informasjon/kunnskap om det stedet de er på, fortrinnsvis knyttet til kart; turmuligheter, opplevelser og severdigheter.

Generelt bør antall tavler reduseres i verneområdet, og knyttes til prioriterte opplevelsesområder/innfallsporter.

Kart som viser tilrettelegging for friluftsliv i og nær Ytre Hvaler nasjonalpark.

	Kystledhytte		Grense nasjonalpark
	Avfall		Hekkeområde for sjøfugl, ferdselforbud 15.4. – 15.7.
	Badestrand		Fartsbegrensning maks 5 knop
	Badetrapp		Godkjent vei
	Brygge		Kjørespor
	Bøye		Kyststi
	Gjestehavn		Adkomststi eiendom
	Grill		Annen sti
	Naturhavn		Lysløype
	Parkering		Viktige støttepunkt for friluftsliv
	Toalett		
	Informasjonsskilt		

*Bli kjent med nasjonalparkens dyreliv i besøkssenteret i Kornmagasinet på Skjærhalden.
Foto: Vibeke Weibell Eliassen.*

Besøkssentre, formidling og informasjon

9. september 2009 ble Besøkssenter Ytre Hvaler nasjonalpark åpnet i Kornmagasinet på Skjærhalden, Hvalers kommunesenter. Besøkssenteret er hovedinnfallsport til nasjonalparken, og åpent stort sett hele året. Det ble åpnet en ny utstilling om nasjonalparken 9. september 2022, som er tilgjengelig på norsk og engelsk. Her tilbys også et bildespill om nasjonalparken på storskjerm, som er felles med Kosterhavets nationalpark, tilgjengelig på norsk, svensk, tysk og engelsk. På besøkssenteret tilbys også diverse brosjyrer, bøker, guidede turer, forelesninger med mer. I Lilleputtsenteret i havnen finnes det et utendørs akvarium som sammen med informasjon på plakater gir et lite innblikk i livet under havoverflaten og om nasjonalparken generelt.

Besøkssenteret tilbyr naturveiledning som er spesielt tilrettelagt for barnehager og skoler, har ulike arrangementer gjennom hele året – og tar folk med ut i naturen.

Storesand er et stort, sammenhengende natur- og friluftsområde, tilrettelagt for bading, turer, lek og naturopplevelser. Her finnes også en tradisjonsrik, enkel teltplass (fra 1939) som driftes av Oslofjordens Friluftsråd (OF). Området er lett tilgjengelig, og kyststien går tvers gjennom området. Dette er en viktig arena for friluftslivet lokalt, men ikke minst og for tilreisende fra hele Østlandet. Friluftsområdet er en viktig innfallsport til Ytre Hvaler nasjonalpark, og er i særklasse det mest brukte området i nasjonalparken.

I 2018-20 ble de gamle kiosk- og sanitærbyggene på Storesand fra 1983 revet, og erstattet med nye, moderne fasiliteter, spesielt tilpasset stedet. Prosjektet med å etablere Storesand friluftshus, som i dag kalles Besøkssenter Ytre Hvaler nasjonalpark (Sto-

*Lilleputtsenteret i havnen i Skjærhalden.
Foto: Vibeke Weibell Eliassen.*

Besøkssenteret på Storesand. Foto: Lars Ole Klavestad.

resand), har vært et samarbeid mellom Oslofjordens Friluftsråd, Ytre Hvaler nasjonalpark, Hvaler kommune, Viken fylkeskommune og Statsforvalteren i Oslo og Viken. Prosjektet skal bidra til at fasilitetene på Storesand står i samsvar med en av Østfolds mest brukte bade-strender og er en del av Ytre Hvaler nasjonalpark. Besøkssenteret skal være et attraktivt turmål til glede for alle – barn og unge, lag og foreninger, småbarnsforeldre og pensjonister, og huse aktivitet, formidling og service for friluftslivet – året rundt. Det vil også gjøre området mer tilgjengelig for personer med nedsatt funksjonsevne.

Hvaler kommune ønsker at Storesand skal ha et kvalitetsstempel og skape en god balanse i området. Oppgradering og tilrettelegging av uteområdene, samt kunnskapsformidling til de besøkende har imidlertid ikke inngått i en helhetlig plan. I 2021 ble landskapsarkitekt MNLA KLAVESTAD kunst kart landskap engasjert av OF til å lage et konsept og en idéskisse for hvordan uteområdene kan tilrettelegges i tråd med merkestrategien for Norges nasjonalparker.

Besøkssentrene markedsføres blant annet via hjemmesiden til Ytre Hvaler nasjonalpark <https://ytrehvaler.no>. Facebook og Instagram er også kanaler som brukes, men Facebook mest aktivt. I 2019 – før koronaen - hadde besøkssenteret godt og vel 13 500 besøkende. Antallet gjennomførte guidede turer og antallet deltakere øker, og i 2022 ble det gjennomført 558 guidede turer og opplegg som starter i felt. Formålet med besøkssentrene er å øke kunnskapen

Konsept og idéforslag for tilrettelegging av utemiljøet på Storesand, utarbeidet 2021.

om og engasjementet for natur og naturvern hos folk flest. Målet er å få flere mennesker ut i naturen, og dermed skape større interesse og engasjement for natur og naturvern.

I dag presenteres turforslag i nasjonalparken på hjemmesiden ytrehvaler.no gjennom løsningen til Outdooractive (tidligere Outtt): Turtips – Ytre Hvaler nasjonalpark, både som kart og beskrivelser – til fots og for padling. Det er mye mer som kan gjøres i denne løsningen for å forvalte turområdene/se besøk/styre besøk enn vi bruker i dag. Dette kan videreutvikles som del av arbeidet med besøksstrategien:

- hvordan synliggjøre viktige natur- og kulturarvsverdier (hovedtema) som kjennetegner området
- hvordan vi ønsker at området skal «profileres»/formidles til besøkende
- hvor og hvordan kunnskapsformidling og tilrettelegging for opplevelser og aktivitet kan skje, samtidig som verneverdiene ivaretas
- hvordan tilrettelegge for besøk samtidig som det gir muligheter for lokal verdiskaping
- hva slags verdiskaping/aktiviteter som er naturlig å prioritere

Ta i bruk av merkevaren Norges nasjonalparker – nye innfallsporter

Ny tilrettelegging for besøkende vil skje som en naturlig følge av strategiske valg i besøksstrategien for Ytre Hvaler. En plan for innfallsporter/tilretteleggingstiltak er en viktig del av besøksstrategien. Som et tiltak i besøksstrategien skal det lages en plan og prioritering for hvor man skal erstatte eksisterende plakatinformasjon med ny informasjon – og hva slags informasjon det er behov for. Det satses også på å utarbeide en skiltplan som grunnlag for å sette opp offisielle veiskilt. Dette arbeidet må gjøres i samarbeid med Hvaler Destinasjonsråd og lokale aktører, for å få en helhetlig utvikling av innfallsporter i tråd med merkestrategien for Norges nasjonalparker.

Kvalitetskrav. Merkestrategi for Norges nasjonalparker legger føringer for den visuelle utformingen av for eksempel skilt og tavler, og stiller også kvalitetskrav til funksjonalitet, design og varighet til innretninger og infrastruktur som møter den besøkende. Tradisjonelt har begrepet innfallsport vært brukt om det stedet hvor den besøkende setter fra seg bilen og legger ut på tur. Med ønsket om en presis, fleksibel og helhetlig besøksforvaltning ser Miljødirektoratet behov for at begrepet innfallsport får et bredere innhold enn tilrettelegging som forutsetter stitilknytning og ferdsel inn i verneområdet.

Møtet med et verneområde kan også bestå av andre opplevelser. Informasjon, utsikt eller aktiviteter i randsonen kan i mange tilfeller utgjøre en fullverdig innfallsport og være et godt tilbud til den besøkende. Innfallsport er derfor definert som summen av utendørs tilrettelegging som møter og kanaliserer besøkende fram til en opplevelse av hele eller deler av verneområdet.

En innfallsport kan inneholde ett eller flere tilretteleggingstiltak i regi av forvaltningsmyndigheten. Tiltakene kan, avhengig av funksjon og innhold, deles inn i tre kategorier/nivåer av anlegg: utkikkspunkt, startpunkt og informasjonspunkt. («Innfallsporter, informasjonspunkt, startpunkt og utkikkspunkt» (M-417/2015)).

Ytre Hvaler nasjonalpark

Merket for Norges nasjonalparker skal innarbeides i alle innfallsporter.

Merket for Norges nasjonalparker skal innarbeides i alle innfallsporter. Merket er en invitasjon til besøk. Den besøkende skal lære hvordan vi tar vare på naturen og får mulighet til å ta del i vernet av det ypperste vi har av natur. Det handler om omsorg for natur og besøkende. Nasjonalparkenes felles identitet og symbolverdi skal styrkes. I en besøksreise vil en innfallsport ofte være forvaltningens siste kontaktpunkt med den besøkende på reisen mot en naturopplevelse. Utformingen av informasjonspunktet, startpunktet eller utkikkspunktet skal sørge for at den felles identiteten som merket representerer er tydelig.

Det vil komme til uttrykk gjennom;

- kommunikasjon («slektskap» i innhold, budskap, språkprofil og pedagogikk i det som formidles)
- høy kvalitet på utforming
- felles visuell profil (skiltsystem)

Kanaliserer besøkende til områder som tåler høyt besøkstrykk

Fokusområder. Fastsetting av «fokusområder» er bl.a. brukt i andre nasjonalparker de siste årene for å starte gode prosesser sammen med aktører, og for bedre resultatorientering når det gjelder bruk og vern. Fokusområder er bestemte geografiske områder og steder i denne sammenheng. De geografiske fokusområdene våre representerer viktige innfallsporter og aktivitetsområder, samt at det er utfordringer i skjæringspunktet mellom bruk og vern både inne i det enkelte området og pga. mulig påvirkning på verneverdier i andre deler av verneområdet. Fokusområdene er valgt ut for satsing med ulik tilretteleggingsgrad i de kommende årene. Avgrensningen omfatter 4 områder utenfor verneområdet, for å invitere til samarbeid. Det vil være viktig å prioritere kunnskapsformidling om nasjonalparkområdet som helhet i fokusområdene utenfor nasjonalparken, samt utarbeide spesifikk kunnskap om ulike typer natur- og kulturverdier i de 2 øvrige fokusområdene innenfor nasjonalparken.

Det er definert 6 fokusområder (se kart side 24, som viser nye og eksisterende innfallsporter):

Utenfor verneområdet:

Fastlandsveien/ Fv 108. De som ikke kommer til Ytre Hvaler med båt, kommer hit via Fastlandsveien (FV 108), som er den eneste bilveien til Hvaler. Langs veien er det nylig også etablert gang-/sykkelvei. Kommunen ønsker å tilrettelegge for økt bruk og/eller verdiskaping basert på nasjonalparkens verdier gjennom å etablere en velkomstportal/rasteplass ved

Fastlandsveien mellom Kjøkøy og Vesterøy er de veifarendes første møte med skjærgården og det åpne havet. Et sted på denne strekningen vil det være riktig og viktig å gi de besøkende informasjon om nasjonalparkens opplevelsesmuligheter. Foto: Lars Ole Klavestad.

Stokken, langs fastlandsveien; ankomsten til Hvaler. I reguleringsplanen for gang- og sykkelveien Puttesund-Åsebu, vedtatt 04.08.17, er det avsatt et område nord på Stokken til rasteplass. Det er i den forbindelsen laget en idéskisse for hvordan området kan tilrettelegges.

Utgårdskilen. Hvalers største fiskerihavn, og den største fiskerihavna øst for Lindesnes. Fjordkroken tilbyr havets ferske delikatesser over disk. Fra Utgårdskilen kan man vandre ut i skjærgårdslandskapet. Flere gode badeplasser i området. God parkeringsplass. Båthavn. Trålverksted.

Kystmuseet/Brottet Amfi. Begge attraksjoner har tilknytning til hverandre og de ligger like ved siden av hverandre i et område som er fullt av rester etter steinhoggervirksomhet på Hvaler, samt kyskulturen som har virket her i flere hundre år. Kystmuseet Hvaler er Østfoldmuseets avdeling for kystkultur. Brottet Amfi drives av Hvaler Kulturvernforening, som også drifter kiosk og kystledhytter. Toalett. God parkering og fine turmuligheter på kyststien.

Brattestø. Hvalers eldste havn (1895). Riksantikvaren fredet moloen i 2016. Brattestø Havn- og båtservice; kiosk/restaurant, toalett. God parkering og fine turmuligheter på kyststien. Flere gode badeplasser i området.

Innenfor verneområdet:

Besøkssenter Ytre Hvaler nasjonalpark Skjærhalden/Storesand. Hovedinnfallsport til nasjonalparken, i/nær kommunesenter, lett tilgjengelig/god parkeringsplass, den viktigste badestranda på Hvaler. I 2018-20 ble de gamle kiosk- og sanitærbyggene revet og erstattet med nye, moderne fasiliteter, spesielt tilpasset stedet. Lang tradisjon som teltplass. Kobling med viktige kulturminner (middelalderkirke/Hvalertufter /Tangveien), helt spesiell kystfuruskog, mange fine turmuligheter på kyststien. Storesand er et statlig sikret friluftslivområde.

Akerøya. Det er behov for oppgradering av bygninger på øya, og gjennom verneplanprosessen er det avklart at det kan gis tillatelse til et mindre, nytt bygg nær de eksisterende bygningene, for å tilrettelegge for et naturinformasjonssenter, opprettholdelse av den ornitologiske stasjonen og styrke friluftslivet. Utvikling av en plan for bygninger og bruk på Akerøya i samarbeid med Oslofjordens Friluftsråd, Akerøya ornitologiske stasjon og Hvaler kommune, ligger som en del av forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark. Det er ønskelig å samle og kanalisere ferdselen på øya, og informere og markere denne som en rundtur, tydelig i terrenget, gjerne som en natur- og kultursti med informasjonspunkter. Akerøya er et kommunalt friluftsområde.

Generelle råd om tilrettelegging.

Innenfor verneområdet må all skilting, merking og fysisk tilrettelegging som utgangspunkt meldes til nasjonalparkstyret, som vurderer om tiltaket utløser søknadsplikt eller ikke.

Enkel tilrettelegging i naturen er ofte det beste med ryddig merking av startpunkt/parkering og enkel merking av sti undervegs. Det bør være tilrettelagt for parkering ved startpunkt for turen i samråd med grunneier/rettighetshaver.

Mer informasjon på nett, gjør at vi kan nå den besøkende med mer informasjon og kunnskap både før turen og etter turen, og gjør oss også mer fleksible i forhold til å endre på turvalg, når det er lagt mindre ressurser i tilrettelegging av plakatinformasjon i felt.

Plakatinformasjon bør fortrinnsvis etableres i tilknytning til starten på tilrettelagte turer, og til prioriterte opplevelsesområder med kyststi eller kulturminner. Plakatinformasjon ute i naturen ellers bør nedtones. Plakatinformasjon bør begrenses til det man greier å håndtere på lang sikt i form av oppfølging og vedlikehold. Ansvar for eierskap og vedlikehold må være avklart før tiltak settes i verk.

Jo mer uberørte områder man er i, jo enklere informasjon og tilrettelegging i felt. I slike områder kan informasjon om natur og kulturhistorie isteden vurderes på nett, muntlig med guide, eller settes opp inne i buer o.l. I fjellet bør det ikke settes opp skilt, men enkel merking nærmest mulig bakken (merkepinner, eller steiner).

Det er svært viktig at Merkehåndboka brukes ved montering og oppsetting av skilt og tavler. Erfaringer viser at dersom denne ikke følges, vil skilt og tavler etter kort tid ha et større behov for vedlikehold.

Merkehåndboka skal brukes ved montering og oppsetting av skilt og tavler.

På åpne, urørte fjell bør det ikke settes opp skilt. Bildet er fra Vesterøy med Søster-øyene i bakgrunnen. Foto: Monika Olsen.

Skilting fra hovedveinett. Generelt er det ikke ønskelig å skilte fra hovedveinett direkte til nasjonalparken, men til gode innfallsporter som utgangspunkt for informasjon om lokale turmål og lokale opplevelser. Eventuell bruk av vernelogo og navnet Ytre Hvaler bør lede til besøkssenteret i kommunesenteret Skjærhalden, hvor det er tilfredsstillende turistinformasjon. Statens vegvesen og kommunen har ansvar for skilting fra hovedvei/offentlige (riksveg, fylkesvei).

I info-punktet/turistinformasjonen bør den besøkende få informasjon om natur- og kulturarv, turer og opplevelser med utgangspunkt i innfallsporter, informasjon om lokale tilbydere av overnatting, mat, opplevelser og aktiviteter, muligheter for kjøp av kart osv.

Kommersiell bruk av merkevaren Norges nasjonalparker. Det er lagt til rette for at virksomheter med geografisk tilhørighet til nasjonalparken kan søke om tillatelse til å benytte et spesiallaget merke for denne merkevaren sammen med logo for egen virksomhet i markedsføringen av et produkt, tjeneste eller aktivitet. Det er laget egne merker for formålet (kommersielt merke) og det er nasjonalparkstyret som behandler søknaden og gir tillatelser. Nasjonalparkstyret skal ha godkjent besøksstrategi for området.

Merkestrategien legger opp til et utstrakt samarbeid mellom aktørene under merket i en kundereise fra informasjon på nett, via besøk i nasjonalparkkommunen med reiselivsaktørene, besøkssenteret til innfallsporter. Hensikten er å gjøre alle aktørene mer tilgjengelige for besøkende, men ikke minst legge til rette for at besøk hos en aktør fører til besøk hos en annen.

3.4.3 Skjøtsel og drift av sikrede friluftslivsområder

Betydelige arealer i nasjonalparken er særskilt sikret for friluftsliv gjennom offentlige oppkjøp og avtaler. Områdene og bruken av disse er nærmere beskrevet i kapittel 3.1.3 om friluftsliv og ferdsel i forvaltningsplanen, og på kart s. 33, som blant annet viser viktige friluftsområder.

Skjærgårdstjenesten er et offentlig samarbeid om drift av sjøbaserte friluftsområder. Bidragsytere er Miljødirektoratet, fylkeskommunen, kommunene og Oslofjordens Friluftsråd. Skjøtsel og drift av de offentlige friluftsområdene i Fredrikstad- og Hvalerskjærgården skjer gjennom en organisert felles ordning. Ordningen er i dag en del av Skjærgårdstjenesten i Oslofjorden, der det er en egen driftsenhet i Fredrikstad kommune og en annen driftsenhet for Halden, Hvaler og Sarpsborg kommuner. Driftsenhetene inngår i driftsområde Øst.

Hovedoppgavene for Skjærgårdstjenesten i nasjonalparken:

- Renovasjon, vedlikehold, skjøtsel og tilsyn i de offentlige friluftsområdene.
- Veiledning, informasjon og holdningsskapende arbeid rettet mot brukere og besøkende.
- Kontroll og rapportering av brudd på verneforskriften og annet regelverk, på oppdrag fra SNO.

Skjærgårdstjenesten er i arbeid hele året gjennom. Foto: Monika Olsen.

På oppdrag fra forvaltningsmyndigheten eller SNO kan Skjærgårdstjenesten bidra til oversikt over utviklingstendenser i bruken av området og status/utvikling for natur- og kulturverdier i parken.

- Gjennomføre skjøtsel av spesielle natur- og kulturverdier, eventuelt i samarbeid med grunneiere eller frivillige organisasjoner.
- Føre tilsyn med og eventuelt utføre vedlikehold på statlig eiendom, herunder informasjons- og oppmerkingsmateriell.
- Andre oppgaver.

De landbaserte friluftsområdene driftes hovedsakelig av de respektive kommunene. I Hvaler kommune er det imidlertid et tett samarbeid med Oslofjordens Friluftsråd om drift av flere sikrede friluftsområder; blant annet Storesand på Kirkøy, og Kuvauen og Guttormsvauen på Vesterøy.

3.4.4 Oppsyn

Ytre Hvaler nasjonalpark ligger i en av landets tettest befolkede regioner, med flere byer og tettsteder nær inntil, og mange boliger og hytter tett innpå verneområdet. Inne i nasjonalparken er det stor fritidsaktivitet, men også næringsvirksomhet knyttet til fiske, landbruk og reiseliv. Samtidig har området store verneverdier på land og i sjøen. Med vernet oppstår et behov for å føre oppsyn med at verneverdiene bevares, og at verneforskrift og dispensasjonsvedtak overholdes. Det er også av interesse å følge med på hvordan bruken av området utvikler seg.

Statens naturoppsyn (SNO) har ansvar for naturoppsynet i nasjonalparken (jf. naturoppsynsloven). De er dessuten tillagt oppsynsmyndighet etter naturmangfoldloven, friluftsløven, villtloven, lakse- og innlandsfiskeløven, motorferdselloven, kulturminneløven og deler av forurensningsloven.

I tillegg til å føre kontroll med at lovverket blir overholdt, skal SNO drive veiledning og informasjon. På bestilling fra forvaltningsmyndigheten kan oppsynet dessuten drive skjøtsel, registrering og dokumentasjon.

Andre etater som driver oppsyn innenfor området er Politiet, Kystvakten, Fiskerioppsynet (Kystoppsynet) og Skjærgårdstjenesten, sistnevnte på oppdrag fra SNO og kommunene. Det er viktig at disse oppsynsetatene samarbeider godt og utveksler erfaringer.

3.4.5 Tradisjonell bruk av området

Yrkes- og fritidsfiske

Det pågår et aktivt næringsfiske i nasjonalparkområdet. Området benyttes primært av fiskere fra Østfold, spesielt fra Hvaler. Høsting av det sjøen gir har alltid vært en viktig del av næringsgrunnlaget på Hvaler, men fiskerinæringen i Ytre Oslofjord har gjennom de siste 15 årene hatt en jevn nedgang. Rekefisket er i dag helt klart det viktigste fisket, men også fiske etter kreps er av betydelig størrelse. Rekefisket foregår med trål på dybder større enn 60 meter. Det fiskes også etter sild, brisling, makrell og hummer. Hummerbestanden er sterkt redusert langs norskekysten, og strenge regler for fangst er innført.

Ytre Hvaler nasjonalpark byr på gode muligheter for fritidsfiske hele året gjennom. Sjøørretfiske drives mye langs land i hele nasjonalparkens utstrekning på etterm vinteren og våren som tradisjonelt sluk og fluefiske. Fisket drives både fra land og fra båt. En del av disse gruppene fisker også etter havabbor. I sommersesongen er det gjerne makrellfisket som dominerer, sammen med enkelt fiske fra båt eller holmer etter torsk, hvitting og skrubbe.

Yrkesfiske i nasjonalparken. Foto: Rolf Sørensen.

Dette er et fiske som tiltrekker seg mindre spesialiserte fiskere, og både båtfolk og hyttefolk deltar aktivt i dette. I tillegg fiskes det også etter krabber, sjøkreps og hummer, og særlig hummerfisket er populært. Fiskerimyndighetene har utarbeidet flere brosjyrer og annet informasjonsmateriell om regelverket for fritidsfiske.

Yrkesfiske og fritidsfiske i nasjonalparken reguleres i tillegg til verneforskriften av havresursloven av 6. juni 2008 og en rekke andre forskrifter. Det er innført restriksjoner på ulike aktiviteter som kan skade sjøbunnen (sone A), bl.a. tråling etter reker og kreps (se kart s. 58). Det er tre adskilte områder som sammen utgjør sone A; «Tisler» med det store korallrevet nord for Tisler, «Søster-Fjellknausene» med utgangspunkt i Fjellknausene korallfredningsområde og Søsterøyene, og et område i Hvalerrenna med dype bløtbunnsområder. Ved Kvernskjær er det et bevaringsområde for hummer, det strengest fiskeriregulerte området i nasjonalparken.

I tillegg til nærings- og opplevelsesmessige verdier av fisket, er disse aktivitetene også en viktig del av områdets kulturhistorie og identitet. Det er derfor flere grunner til at det er ønskelig å videreføre dagens bruk av området til fiske. Den generelle utfordringen er å sikre at verneverdiene opprettholdes samtidig som yrkes- og fritidsfiske videreføres. I den forbindelse er det viktig å bedre kunnskapsgrunnlaget om marine verneverdier og påvirkningsfaktorer ytterligere. Det er nødvendig å sikre at alle aktører som fisker i området kjenner til, og følger reglene, og viser de hensyn som er nødvendig for et langsiktig, bærekraftig fiske.

Dyr på beite og lyngbrenning

Mange av øyene har betydelige areal med «røsslynghei», og en flere hundre år gammel beitetradisjon som har vært kontinuerlig fram til i dag, eller tatt opp igjen de seinere årene. Kystlynghei dekker omkring 1/3 av arealet i nasjonalparken. Omkring halvparten av områdene med kystlynghei er i dag i drift med beite, og noen steder også lyngbrenning i regi av forvaltningsmyndigheten.

Nasjonalparken omfatter beiteareal som blir brukt av Hvaler Beitelag. Disse områdene fremstår i dag som beiter eller eng under gjengroing. Noe av motivasjonen for dagens beiting er vedlikehold av kystkulturlandskapet, da denne delen av landbruksnæringen betyr nokså lite økonomisk. Beitebruken er viktig for å hindre gjengroing i det åpne landskapet, og for å opprettholde viktige naturtyper og leveområder for enkeltarter.

Beitedyr oppleves av de fleste som et positivt innslag i skjærgården. I noen få tilfeller kan imidlertid beiting komme i konflikt med friluftsliv og rekreasjon. Dette gjelder først og fremst i sikrede friluftsområder, hvor det samtidig er begrensede beite- og oppholdsarealer. Her vil noen kunne reagere negativt på beitedyrenes etterlatenskaper, for eksempel på bade- og teltplasser. Noen vil også være redde for dyrene, spesielt for storfe. Områder i nasjonalparken hvor det går beitedyr er Søsterøyene, Akerøya, Sauholmen, Stangholmen, Asmaløy, Herføl og Tisler. Det er laget skjøtselsplaner for flere av områdene med kystlynghei, og det er planer om å sette i gang beite på flere øyer.

Sauer på beite på Akerøya. Torbjørnskjær fyr i bakgrunnen. Foto: Lars Ole Klavestad.

Informasjon om verdien av beitedyr og lyngbrenning til de besøkende kan forebygge konflikt. Kunnskap om tradisjonsbruk og høstingsteknikker er særlig viktig å videreføre til kommende generasjoner.

3.1.6 Kulturminner

Forvaltningsplan Ytre Hvaler nasjonalpark (2020-2030) gir en oversikt over automatisk fredete kulturminner, nyere tids kulturminner og kulturmiljø i nasjonalparken. Lokalitetene har store verdier knyttet både til det unike og det typiske ved den østnorske kystkulturen, og området er samlet vurdert å ha stor kulturhistorisk verdi, særlig knyttet til autentisitet, miljø/sammenheng, variasjon/mangfold, tidsdybde og pedagogisk verdi.

Som eksempler på det unike kan Akerøy fort og Hvalertuftene trekkes fram. Som eksempler på det typiske kan småbruket på Tisler, havnemiljøet i Kuvauen og de mange sjømerkene og fyrlyktene trekkes fram. I tillegg til en rekke automatisk fredete kulturminner er Torbjørnskjær fyr, Homlungen fyr og havnemiljøet Kuvauen vedtaksfredet.

Det finnes arkeologiske spor av ulike maritime kulturminner under vann på en rekke varierte lokalitetstyper i Hvaler-skjærgården. Dette er også en av grunnene til at mange sportsdykkere har Ytre Hvaler nasjonalpark som en favorittdestinasjon. De fleste funn i Hvalerregionen er gjort av sportsdykkere.

Ansvar for kulturminner på land er tillagt Riksantikvaren og regional kulturminnemyndighet

Hvalertufter på Sjursholmen ved Storesand, Kirkøy. Illustrasjon: Viken fylkeskommune.

ved fylkeskommunen og kommunen. Ansvaret for kulturminner under vann er tillagt Norsk Maritimt Museum som forvalter Statens eiendomsrett til skipsfunn. Bestemmelsene om kulturminner i verneforskriften endrer ikke kulturminnemyndighetens ansvar for ivaretagelse av kulturminner.

Fylkeskommunen har ansvar for skilting av arkeologiske kulturminner. Det er utviklet en egen standard for skilting av arkeologiske kulturminner i Østfold, som også er brukt til skilting av arkeologiske kulturminner i nasjonalparken, som for eksempel hustuftene på Sjursholmen og Storesand. Det er ønskelig at dette gjennomføres ved videre skilting av arkeologiske kulturminner i nasjonalparken. Tilrettelegging ved andre kulturminner innenfor nasjonalparken bør ta i bruk merkevaren for Norges nasjonalparker.

Hvaler kommune har vedtatt en egen kommunedelplan for kulturminner; Kommunedelplan for kulturminner 2018–2030. Kommunedelplanen begrunner kommunens langsiktige mål, viser hvilke utfordringer man står ovenfor, samt redegjør for strategier for en ønsket utvikling av kulturminnearbeidet i kommunen.

Hvaler kulturvernforening, med sitt slagord «Vi bygger på kystkulturen», er en sentral aktør innen kulturminnevernet på Hvaler. Foreningens arbeid med å fremme kystkulturen har bidratt til økt synliggjøring av de kulturminneverdiene som finnes på Hvalerøyene.

Med den kunnskapen som finnes om kulturminner i dag, bør det ligge til rette for ulike former for informasjonstiltak knyttet til disse, både gjennom digitale systemer og merking. Plassering av skilt og annen informasjon skal hensynta landskapet, naturen og kulturminnet på en god måte. Skilt skal ikke

Skiltstativ utviklet for formidling av kulturminner i Østfold. Foto: Lars Ole Klavestad.

forringe element det informeres om eller landskapet rundt, eller visuelt som fotomotiv. Nasjonalparkstyret kan være med å tilrettelegge for gode opplevelser og kunnskapsformidling knyttet til kulturarv gjennom formidling via sosiale medier, brosjyrer, kart, etc.

Aktuelle områder med kulturminner for tilrettelegging kan være: Herfølsåta (bronsealder-røys), Tangveien (Storesand), Rødshue Skulpturpark/Stenhoggervirksomheten, Stolen-Lossen (skipsvrak), Kuvauen (sjøbuer), Torbjørnskjær og Homlungen (fredede fyr). Dette bør også sees i sammenheng med Hvaler kommunes kulturminneplan.

Stensatt vei på sanden på Storesand, som bønderne brukte til å frakte tang.

Sjøbuene i Kuvauen er fredet etter kulturminneloven.

Stenbrudd med skulpturpark på Rødshue. Alle foto: Lars Ole Klavestad.

3.2 Sammenstilling av kunnskap, muligheter og utfordringer

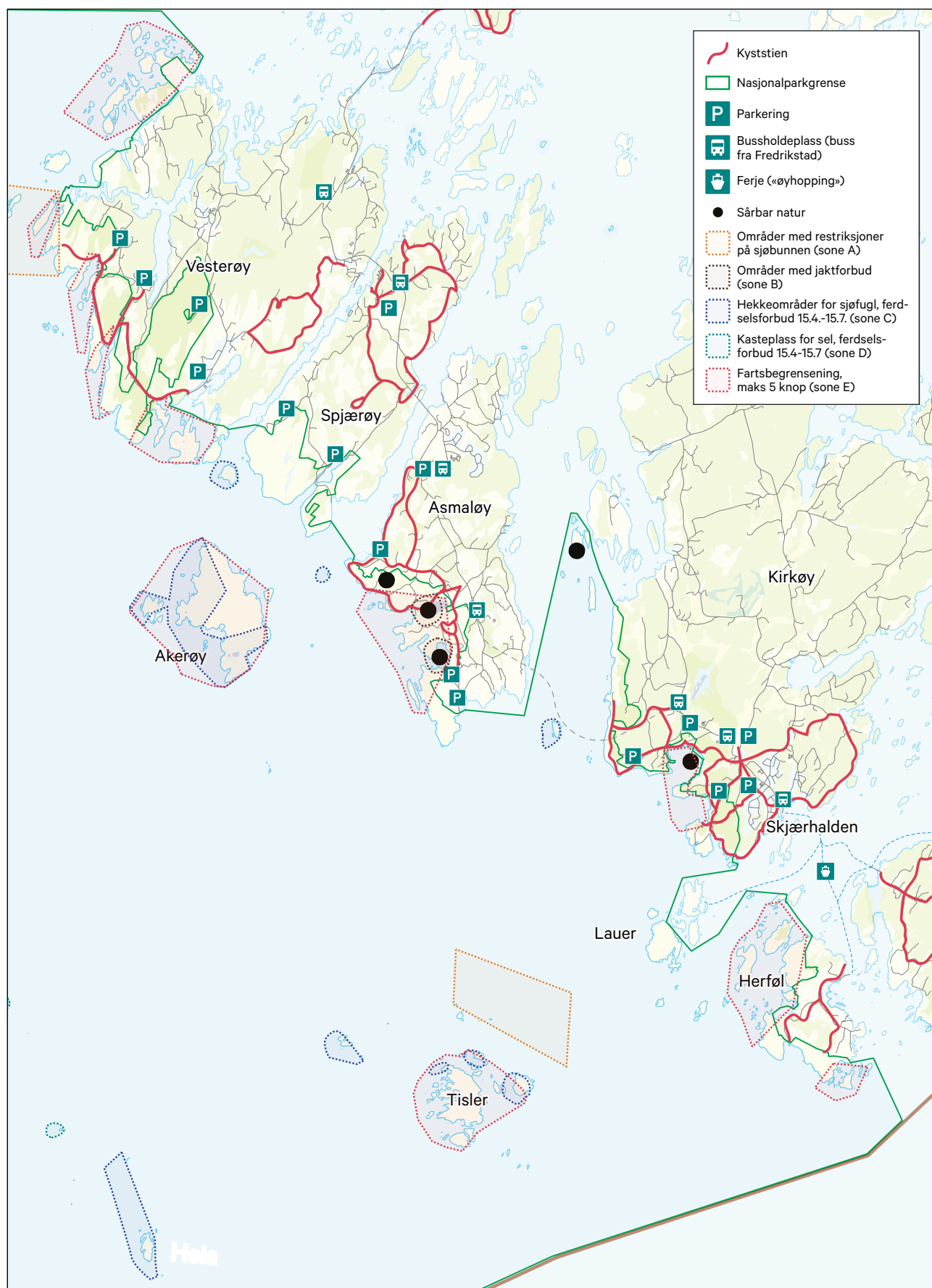
Det foreligger et godt kunnskapsgrunnlag for Ytre Hvaler nasjonalpark, både når det gjelder verneverdier, attraksjoner og kunnskap om hvor stor bruken av nasjonalparken er i de ulike områdene, hvem brukerne er og hva de ønsker av tilrettelegging. I tillegg foreligger det en god oversikt over det lokale næringslivet i og rundt Ytre Hvaler. Det totale kunnskapsgrunnlaget som er innhentet vil derfor kunne gi gode muligheter til å styre bruken av Ytre Hvaler til det beste for verneverdiene, samtidig som potensialet for å gi en bedre opplevelse til den besøkende er stor.

I denne sammenstillingen er det også diskutert og foreslått tiltak i områder som ligger utenfor nasjonalparkforvaltningens myndighetsområde, og som forvaltningen derfor i utgangspunktet ikke kan gjøre noe med alene. Hvis nasjonalparkforvaltningen ønsker å gjøre tiltak utenfor verneområdegrensen, må dette skje i nært samarbeid med andre. Nedenfor er det foretatt en analyse basert på kunnskapsgrunnlaget om Ytre Hvaler innenfor flere temaer. Hensikten er å belyse muligheter og utfordringer som grunnlag for valg av mål og strategiske grep.

Brukerundersøkelsen i Ytre Hvaler nasjonalpark i 2018 (NINA-rapport 1607) dekker godt opp både ulike brukergrupper og ulike bruksmengder. For eksempel er Kuvauen et populært buldreområde, Ørekroken et yndet område for kitere og Storesand byr på strand- og/eller teltliv. Når det gjelder bruksmengde er det også store forskjeller mellom de ulike lokalitetene; Harestokken og Guttormsvauen er to eksempler på det. Lokale utgjør en relativt stor del av respondentgruppen. De lokale og hytteeiere har dette som sitt nærområde, og er derfor engasjert i bruk og forvaltning av området.

Fra den unike kystfuruskogen i sanddynene på Storesand. Foto: Lars Ole Klavestad.

Kart som viser infrastrukturen knyttet til friluftslivet sett i forhold til sårbare naturverdier.

Bruk og vern, tilrettelegging og informasjon

Brukerundersøkelser viser at Ytre Hvaler er en ganske atypisk nasjonalpark. Mye av bruken i nasjonalparken er tilknyttet sjøen, og det er en relativt mer beskjeden bruk på land. Nasjonalparken har også et lite landareal sammenlignet med mange andre norske nasjonalparker. Men hva som er mye eller lite bruk må også vurderes i forhold til hvor sårbare områdene er for ferdsel.

For friluftslivet sin del er det en utfordring å finne en god balanse mellom ulike friluftslivsaktiviteter som for eksempel fritidsbåttrafikken og andre rekreasjonsinteresser, og mellom de som søker stillhet og ro, og andre brukergrupper mer rettet mot sport og prestasjon. Brukerne er interessert i det vi kan kalle det tradisjonelle friluftslivet – både interessen for og den faktiske bruken (aktiviteter) tilsier det – samtidig er selvsagt motorisert båtbruk en viktig aktivitet.

Selv om tradisjonell bruk dominerer er over halvparten interessert (i ulik grad) i moderne friluftsliv og over 40 % interessert i motoriserte utendørsaktiviteter – de største andelene angir riktignok at de er litt interessert (vs. Interessert og svært interessert). Det er nærliggende å anta at båtbruk utgjør en relativt stor del av dette.

Fritidsbåtbruken i vesentlige deler av verneområdet er meget omfattende, noe som gir betydelig støyvirkninger og potensial for ulykker og konflikter med andre friluftslivbrukere. Andre aktiviteter på sjøen, som kiting og brettseiling, kan trolig også ha negative konsekvenser for sårbart dyreliv, for eksempel sjøfugl. Til tross for at vannskuterkjøring er ulovlig i parken er bruken stadig økende og det er en utfordring å hindre dette.

Det enkle friluftslivet med liten grad av teknisk tilrettelegging kan være i kontrast til et stadig mer ressurskrevende friluftsliv med spesialisering av utstyret og økende krav til tilrettelegging og tilgjengelighet med bil. Det er blant annet en veldig omfattende bruk av Storesand-området sommerstid, og et behov for flere parkeringsplasser og/eller bedre kollektivtransporttilbud tilknyttet de største friluftsliv- og utfartsområdene.

Nasjonalparken oppleves som mindre villmark enn mange andre nasjonalparker. Samtidig opplever halvparten av de besøkende ren natur, stillhet, naturopplevelser utenom det vanlige og lite forstyrrelse fra andre besøkende hele tiden eller det meste av tiden.

De besøkende liker tilrettelegging og er generelt fornøyd med den. Likevel oppga 19 % at det var områder der de opplevde tilretteleggingen som spesielt dårlig. Det er ingen områder som peker seg spesielt ut, men det brukerne påpeker er stort sett dårlig merkede stier og at de ønsker flere båtplaner/ankringspunkt og søppelkasser. Skilting/merking av stier som tåler mer bruk er tiltak som vil kunne ha en positiv effekt for både brukerne og med tanke på verneverdiene.

Utenom dette ønsker brukerne i Ytre Hvaler seg spesielt tiltak ved innfallsportene (parkeringsmuligheter og informasjonstavler). Samtidig vil slike fysiske tiltak kunne stimulere til økt ferdsel og muligens komme i konflikt med blant annet brukere som ikke ønsker fysisk

Nye skilt på Storesand, satt opp i 2022. Laget for å gli diskret inn i naturen og inspirert av ikoner, farger og materialbruk i designmanualen til Norges nasjonalparker.. Foto: Lars Ole Klavestad.

tilrettelegging for friluftsliv. Det kan også være en utfordring å tilpasse tilretteleggingstiltakene så de ikke kommer i konflikt med verneverdiene og naturkvalitetene i nasjonalparken. I denne sammenheng kan differensiert forvaltning av nasjonalparken være viktig for at både verneverdiene og brukeropplevelsene blir ivaretatt.

Ferdsel i seg selv er ikke en trussel mot naturkvalitetene, men når ferdselen går over fra å være sporløs til å forårsake slitasje og forsøpling kan opplevelsen av urørt natur bli forringet. De fleste besøkende er relativt enige i at det generelt er lite søppel og slitasje i området.

Forvaltningen peker på to spesielle utfordringer: å ha nok beitedyr for å holde verdifulle kulturlandskap og viktige friluftsområder åpne og hindre gjengroing, og å tilrettelegge og forvalte de marine ressursene slik at korallrevene bevares og bestandene av rødlistede fiske- og krepsdyrarter øker. I dag er det ikke lagt begrensninger på husdyrbeite i Ytre Hvaler nasjonalpark, men det finnes begrensninger på fiske ved å benytte en geografisk soneinndeling. I sone A er alle former for aktiviteter som kan skade sjøbunnen forbudt, blant annet tråling etter reke og sjøkreps og oppankring ved dykking. Innenfor verneområdet er det også et frednings- og bevaringsområde for hummer. Viktige holmer for hekkende sjøfugl og kasteplasser for sel blir ivaretatt med særskilte forbud mot ilandstigning i hekke- og yngletida (Sone C og D) og jaktforbud i sone B. I avgrensede områder (sone E) er det hastighetsbegrensning på 5 knop i medhold av havne- og farvannsloven. I undersøkelsen ble syn på noen forvaltningstiltak kartlagt, og de aller fleste brukerne er positive til at det legges begrensninger for fangst/fiske i noen områder, og at kulturlandskapet skjøttes i form av frittgående beitedyr på holmer/øyer. Det ser altså ut til at brukere og forvaltning i stor grad kan spille på lag i forhold til disse utfordringene.

Brukerundersøkelsen viste at det var en lav andel av både utenlandske brukere og førstegangsbesøkende i området. En stor andel av de besøkende bor på private hytter eller er lokalt bosatt. Det er nærliggende å anta at disse er godt kjent i området – noe dataene om tidligere bruk av området også bekrefter – og det er tidligere vist at de som har faste bruksmønstre er vanskeligere å styre til nye steder. Samtidig var det også store andeler i undersøkelsen som drev med aktiviteter knyttet til sjøen, for det meste bading og båtturer. Disse brukerne har et mindre fast/forutsigbart ferdselsmønster og tradisjonelle kanaliseringstiltak kan ikke benyttes på samme måte som ved turer på sti, og dermed kan disse brukerne være vanskeligere å styre/lede, dersom det er ønskelig sett fra et forvaltningsperspektiv. Uansett

er det slik at forvaltningen må ha kjennskap til hva som er attraktivt for brukerne i Ytre hvaler og spille på lag med disse, dersom man vil prøve å endre bruksmønsteret. Brukerne er ikke lettstyrte om forvaltningen vil hindre dem å besøke og oppleve det de har bestemt seg for å oppleve, spesielt ikke om de er godt kjent i området – noe andelen lokalt bosatte og andelen med tilgang til hytte/fritidsbolig i Ytre Hvaler tilsier.

Det er en overveiende andel som var på dagstur til fots ved brukerundersøkelsen i Ytre Hvaler. Det kan tenkes at en del av disse har kryssset av «dagstur til fots» selv om de bare har gått et lite stykke og hovedformålet med turen de var på kanskje var et annet, som ideelt sett burde vært registrert som «annet». En stor andel har også drevet med aktiviteter som mer spesifikt er knyttet til sjøen i området (bading/svømming/båttur). Det foregår også mye fritidsfiske i området. Dette bekreftes også i denne undersøkelsen, siden nesten en tredjedel oppga at de hadde drevet med fiske/fangst i sjøen sist år. Mange av de besøkende har startet turene ved flere ulike startsteder i 2018. Alt dette stemmer godt overens med at det er en høy andel erfarne og/eller lokale brukere i nasjonalparken. Samtidig er det viktig å huske på at det nok kan være slik at andelen «tilreisende» reelt sett er noe høyere fordi bruken til sjøs er mindre dekket i undersøkelsen.

Et tiltak for å bevare den tradisjonelle lokale bruken er å tilrettelegge og kanalisere tilreisende brukere til noen innfallsporter/lokaliteter, med dagsturer eller korte turer til viktige attraksjoner slik som utsiktspunkt og andre natur- eller kulturhistoriske attraksjoner eller til badeplasser. De andre områdene kan da forbli mer som i dag med enkel tilrettelegging. En slik todelt strategi vil skjerme områder med sterke lokale interesser, mot økning i bruken fra tilreisende turister. For øyene med fastlandsforbindelse er det ikke så lett å ha en slik todelt strategi, fordi disse områdene generelt er lett tilgjengelig, men noen lokaliteter bør pekes ut for tilreisende, hvor skiltingen fra hovedvei bør bli bedre f.eks. til Storesand og Kjellvika. Dette i tillegg til fordelaktig tilrettelegging på disse stedene kan være med på å styre de besøkende om det er ønskelig. Uthavnene er mindre tilgjengelig og de som besøker områdene knyttet til disse er avhengig av båt, og krever at de besøkende har ferdigheter og kunnskap om å ferdes til sjøs.

Det var en relativt lav andel som innhentet informasjon om Ytre Hvaler før de besøkte området i 2018. De som innhentet informasjon fikk den i hovedsak fra internett, fra venner/familie/bekjente, eller brosjyrer, og de synes det var relativt lett å finne ønsket informasjon. Internett/sosiale medier og bekjente vil kunne være utfordrende kanal å håndtere, da forvaltningen kun kan rå over den informasjonen vi selv formidler. Det er en utfordring å finne ut hvordan dette kan løses rent praktisk. Om brukerne skulle motta mer informasjon, ønsket de fleste å motta denne på parkeringsplasser/innfallsporter/brygger/båttutsettingsplasser til området, eller inne i selve området. Dette er steder som forvaltningen har større kontroll over. De foretrukne kanaler for informasjon var mobilapplikasjoner (som for så vidt er en forlengelse av internett – men der forvaltningen har mulighet til å utvikle en egen App), i tillegg til informasjonstavler ved innfallsporter og brosjyrer på kystledhyttene inne i verneområdet. I dag er det på tur-appen Outdooractive beskrivelse og kart over stier og padleturer, og informasjon om steder i Ytre Hvaler. I undersøkelsen i Ytre Hvaler ble det ikke stilt spørsmål om hva brukerne ønsket informasjon om. I områder der en har spurt om dette er turforslag, kart og informasjon om dyre- og plantelivet og attraksjoner ofte de temaene flest etterspør. Å balansere den informasjonen som er ønsket blant flertallet av de besøkende med den kunnskapen som er viktig å formidle fra forvaltningens side er derfor en viktig faktor. En del av de besøkende visste ikke om ulike forhold knyttet til bruk var tillatt i nasjonalparken, og det kan dermed også være et informasjonsbehov om tillatt bruk i Ytre Hvaler.

Fare for konflikter mellom ulike brukere?

Hvorvidt det eksisterer konflikter mellom ulike bruksformer og aktiviteter er viktig å kjenne til i arbeidet med en besøksstrategi. I den forbindelse kan det være aktuelt å gjøre visse prioriteringer både geografisk og i forhold til bruk og brukergrupper. Prioriteringer kan omhandle balansen mellom lokal/regional bruk, og tilreisende sin bruk eller mellom styrking av landbruks-, og tradisjonelle høstingsinteresser, eller av turismeutvikling og kanskje nye aktiviteter. I arbeidet med å prioritere hva en ønsker i en besøksstrategi bør man ha et bilde av hvilke konsekvenser prioriteringene kan ha for «de andre». Med bakgrunn i brukerundersøkelsen alene er dette spørsmålet vanskelig å svare på, men det pekes på noen områder hvor konflikter potensielt kan oppstå.

Ett spørsmål i undersøkelsen tar for seg opplevd miljøtilstand og preferanser for bruk av parken, og kan peke i retning av hvor tolerante de besøkende er i forhold til annen bruk og bruksformer. I dette spørsmålet ble det blant annet spurt om det burde være tillatt med bruksformer som sykling og ridning på noen av stiene i området. I prinsippet er det jo nå åpnet for flere friluftaktiviteter, også innenfor nasjonalparkene, men her med mulighet til å regulere bruken. De besøkende er enige i at hovedstiene burde være forbeholdt fotturister, men de er samtidig også enige i at noen stier burde kunne brukes av syklist. Men at ridning burde være tillatt på noen stier, og spesielt at idrettsarrangement burde være tillatt i parken, er de langt mindre positive til. Det kan altså synes som at sykling er greit, så lenge det ikke foregår der mesteparten av ferdselen til fots er, mens det er mindre toleranse for andre aktiviteter.

Hvor utbredte disse «andre» aktivitetene er, og på hvilken måte de blir utøvd vil være med på å avgjøre om ulik bruk kommer i konflikt med hverandre. Det var noen få som oppga at de hadde reagert negativt på syklist og båtførere som ikke tok hensyn, men ellers var det ikke spesifikke bruksformer som ble nevnt, men snarere forhold som forsøpling, bålbrekking og løse hunder. Siden det primært er hensynet til naturen (og eventuelt andre verneinteresser) som kan begrense sykling/ridning, så krever det et godt planarbeid fra forvaltningen for å både imøtekomme ulike interesser og dempe/forhindre konflikter.

Turfriluftsliv og tradisjonelt høstingsfriluftsliv er de friluftslivsformene som nesten alle av dagens besøkende oppgir at de er interessert i. Selv om store andeler ikke er interessert i moderne friluftsliv eller motoriserte utendørsaktiviteter i det hele tatt, er brukerne mer delt, og det er også en del som er interessert eller svært interessert i dette (rundt 20 %). Motorferdselen i området er i dag i hovedsakelig knyttet til båtbruk og vannsport, og en relativt stor andel mener at mange bryter fartsbestemmelsene for båt og forbudet mot vannskuter i verneområdet (rundt 20 % var helt enige i dette). Det at mange sier seg enig i at fartsbestemmelsen og forbudet brytes er ikke nødvendigvis en indikator på at de besøkende opplever det problematisk, men båtkjørere som ikke tar hensyn ble påpekt av noen at de reagerte negativt på. Når det gjelder faktisk aktivitetsutøvelse er aktiviteter som båttur, bading, fotografering og trening også oppgitt av ganske mange, i tillegg til fottur og fiske/fangst i sjøen. Seks prosent hadde drevet med vannsport (både motorisert og ikke-motorisert) i området i løpet av sist år. En slik ulik bruk og interesse for friluftsliv blant de besøkende i

Ytre Hvaler kan komme i konflikt med hverandre – i hvert fall hvis bestemmelsene knytta til motorisert ferdsel brytes. Ellers er det verdt å minne om at ulike former for lovlig ferdsel etter friluftsloven også pålegger utøverne å ta hensyn til hverandre. Allemannsretten innbefatter også pålagt krav om hensynsfull ferdsel.

Reiselivet er også en næring for lokalsamfunn nær verneområdet som potensielt kan komme i konflikt med andre interesser i Ytre Hvaler nasjonalpark. Stadig flere tilbyr aktiviteter m.m. i eller i nærheten av Ytre Hvaler. Det finnes ingen reiselivsbedrifter innenfor nasjonalparken, men parken blir ofte brukt til guidede turer av reiselivsnæring som har tilhold utenfor parken, og det er aktiviteter relatert til sjøen som er mest etterspurt. Det finnes få store overnattingsbedrifter på Hvaler, men noen turistanlegg leier ut hytter/ leiligheter til feriegjester, i tillegg har Hvaler over 4300 fritidshytter og flere gjestehavner og frihavner. Innenfor nasjonalparken er det etablert tre kystledhytter.

Det er relativt få erfarne «klassiske» friluftslivutøvere i Ytre Hvaler nasjonalpark, og en relativt høy andel hadde aldri vært på flerdagers fot- eller skitur. Manglende turerfaring kan potensielt øke risikoen for personskader. Samtidig kan en spørre seg hvor aktuelt dette er i en kystpark, hvor type friluftslivsaktiviteter skiller seg en del fra skog/fjellområder, og turerfaring (til fots, ski) kanskje har mindre betydning. Landarealene i Ytre Hvalers «urbane» karakter

Formålet med en tur i nasjonalparken kan være svært ulikt. Begge foto: Lars Ole Klavestad.

med bosetting, hytter og til dels infrastruktur tett på, reduserer kanskje også sikkerhetsrisikoen. En eventuell sikkerhetsrisiko er nok heller knyttet til havet, og manglende kysterfaring og båtvett, mer enn til turerfaring (fra fjell/skog) og tilrettelegging på land.

Alt det overnevnte er relevant informasjon å ta med seg i diskusjonen om besøksstrategi og framtidig forvaltning av brukerinteresser. Man bør ikke ha som utgangspunkt at ulike bruksformer skaper konflikter med hverandre; friluftsløven slår som sagt fast at alle som bruker ferdselsretten i utmark er pliktige til å vise hensyn til de andre brukere (og grunneierne og naturen). Man bør likevel være forberedt på at ulike bruk kan føre til spenninger mellom besøkende, dette er ikke bare knyttet til aktiviteter, men også måten en aktivitet blir utøvd på. Det er likevel lite som tyder på at det er opplevelse av trengsel i parken, og det er også relativt få (9 %) som peker på at de har opplevd uønsket adferd hos andre besøkende – brukerundersøkelsen indikerer med andre ord ikke noe spesielt stort konfliktnivå mellom brukergrupper per i dag.

Kanalisering av ferdsel

Norsk institutt for naturforskning (NINA) har gjennomført sårbarhetsvurderingen (hvor sårbar vegetasjon og dyreliv er for ferdsel) i Ytre Hvaler nasjonalpark (i 2018). Den omfatter tre lokaliteter med ulike typer og omfang av ferdsel:

1. Brattestø-Vikerken på Asmaløy
2. Ørekroken og Storesand på Kirkøy
3. Akerøya

Ytre Hvaler nasjonalpark er et område med svært store naturverdier. Ifølge forvaltningsplanen forekommer 20 av de 56 naturtypene definert i DN-håndbok 13 (DN 2007), spredt på 130 lokaliteter, og 448 rødlistearter er dokumentert innenfor verneområdet (Forvaltningsplan Ytre Hvaler nasjonalpark, 2020-2030). Ekstensiv bruk av landskapet, gjennom beite og annen skjøtsel, er en viktig forutsetning for mye av naturmangfoldet på land. Det er derfor utarbeidet skjøtelsplaner for fire delområder innenfor verneområdet, inkludert lokalitetene på Asmaløy og Akerøya (som inngår i sårbarhetsvurderingen). Ytre Hvaler nasjonalpark er en nasjonalpark med så store forekomster av rødlistearter og artsobservasjoner av sensitive dyrearter, at det bød på metodiske utfordringer for NINA å bruke dataene. For vegetasjon er eksisterende rødlista naturtyper og arter sammenstilt, men det er ikke utarbeidet matriser over ulike arters sensitivitet til ferdsel, slik det er gjort for dyreliv. Forekomster av rødlista arter eller naturtyper inngår ikke i vektingssystemet for sårbarhetsvurderingen, men det er gjort en kvalitativ vurdering av forekomstets betydning for lokalitetens sårbarhet, slik at dette kan inngå i forvaltningens vurdering av behov for forvaltningstiltak.

Ferdselen i Ytre Hvaler nasjonalpark er stor og mangfoldig, med aktiviteter som turgåing, bading, båtliv, kajakk og ulike brettaktiviteter. Brattestø-Viker (Asmaløy) og Storesand på Kirkøy er statlig sikra friluftsområder, teltplassen på Akerøya er kommunalt friluftsområde, og alle er tilrettelagt med badebøyer, toaletter, avfallsdunker og noen steder grillplasser.

Asmaløy. Kyststien går gjennom variert kystterreng med kystlynghei, strandenger, sandstrender og svaberg, i et område med svært rike naturkvaliteter, inkludert forekomster av den kritisk trua arten honningblom. Kyststien mellom **Brattestø og Viker** er stort sett robus, men med noen fuktige partier, spesielt rundt Svarteberget, hvor stiforsterking i form

På tur i kystlyngheia. Foto: Haakon Braathu Haaverstad.

av klopper kan vurderes. Særlig området sørvest for Brattestø har et mangfold av stier, og en kan vurdere tiltak for å kanalisere ferdsele bedre til én trasé. Rådet om bedre og mer entydig merking/kanalisering gjelder også for andre deler av denne kyststien. Området scorer høyt for sårbarhet for dyreliv. Selv om kyststien allerede er trukket bort fra sentrale funksjonsområder, ligger den fortsatt tett på sensitive områder. Plasseringen av stiene vekk fra Skipstadkilen og Vikerkilen fører til mindre sårbarhet, enn om stiene skulle gått nærmere vannkantene til de to artsrike områdene.

Kirkøy. Både **Ørekroken** og **Storesand** er sanddominerte områder, men de er svært ulike mht. dagens bruk og tilrettelegging. Vegetasjonen er sensitiv, og det er ingen åpenbare tiltak som kan redusere sårbarheten. Sanddyner er en naturlig dynamisk naturtype, og stabilisering for å hindre erosjon er i konflikt med bevaring av naturverdiene. Et mulig tiltak er å styre eller kanalisere ferdsele langs færre stier ned til selve stranda og på selve kyststien.

Områdene har trolig størst verdi som beiteområde for vade- og andefugl, og det er antakelig ferdsel til vanns (kiting, kajakk, båt) som er mest forstyrrende for fuglelivet i området. Ørekroken er et svært populært område for kiting og vindsurfing, som kan komme i konflikt med badegjester. Men i prinsippet er badende prioritert, og brettaktiviteten skal foregå utenfor utlagte badebøyer. Kiting krever dessuten tilgang på landareal for å få kiten opp, og i tillegg til eventuelle brukerkonflikter er forvaltningsmyndigheten bekymret for om økt ferdsel kan true verneverdiene i dette området. For kitere er det allerede etablert retningslinjer for hvordan man skal ta hensyn til folk som bader langs strendene. Det bør dokumenteres hvor viktig (særlig Ørekroken er (funksjonsområder?) for ulike fuglearter, f.eks. som oppvekst- og/eller beiteområde. Videre bør en vurdere å lage tilpasset informasjon om hvordan man kan utøve hensynsfull brettferdsel, også av hensyn til fuglelivet.

Forvaltningen bør følge opp planen om å utarbeide en bruksplan for Ørekroken og involvere aktuelle brukerinteresser i arbeidet. Sykling skal være forbudt her, men forekommer tydeligvis. NINA går ut fra at sykling også drøftes i bruksplanen, og anbefaler kontakt med lokale sykkelmiljøer i dette arbeidet.

I sårbarhetsvurderingen på dyreliv inngår ikke insekter. Ørekroken har imidlertid den største norske forekomsten av strandmaurløve *Myrmeleon bore* (EN). Denne lokaliteten er nokså robust og krever ingen strakstiltak. Man bør likevel overvåke påvirkninger fra publikum og ikke minst vegetasjonsutviklingen for å sikre en god balanse av forstyrrelser.

Storesand er et av de tidligste statlig sikra friluftslivsområdene. Forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark slår like fullt fast at dagens bruk av Storesand er utfordrende for forvaltningen av nasjonalparken med tanke på verneformålet. Forvaltningsmyndigheten vil derfor utarbeide en egen driftsplan for Storesand i samarbeid med Oslofjorden friluftsråd, der de viktigste detaljene for bruken av området fastsettes, samt behovet for universell utforming. Forvaltningsmyndighetene ønsker at oppgradering ikke skal skje på bekostning av landskap og naturverdier. Samtidig ønsker forvaltningsmyndighetene at større arrangementer lokaliseres til Storesand, for å skjerme andre lokaliteter. Storesand må regnes som en særlig interessant, mangfoldig, utfordrende og viktig lokalitet for å prøve å samordne natur- og kulturminnevernet med de mange brukerinteressene. Også Storesand domineres av sanddominert substrat og det meste av området har sensitiv vegetasjon. Storesand er betraktelig mer slitasjepåvirket enn Ørekroken, og med økende bruk, spesielt telting, vil også større arealer av den sanddominerte furuskogen bli utsatt for slitasje og erosjon. En bør derfor følge med på eventuell økende slitasje i disse «randområdene» til Storesand. Også her finnes en forekomst av strandmaurløve. Arealet er såvidt stort at maurløven vil kunne opprettholde en meget stor populasjon i ytterkantene av lokaliteten, selv om forstyrrelsen blir for stor på selve sandstranden og ved innfartsårene.

Akerøya er også et viktig friluftsområde, med lange tradisjoner for telting, bruk av kommandantbygningen til fritidsformål og dagsbesøk. Det er ferdselsforbud på øya deler av året, som er viktig for å skjerme hekkende fugl. Forvaltningen bør vurdere å utarbeide mer stedsspesifikke retningslinjer for ferdselen, slik at folk som besøker øya, både kan oppleve og ta hensyn til fuglelivet på en god måte. Det er i den forbindelse særlig viktig å kartlegge de viktigste hekkelokalitetene/koloniene, oppvekstområder, samt beiteområder brukt om sommeren. Det bør også vurderes om ferdsel på sjøen kan kanaliseres tydeligere for å øke avstand til de viktige funksjonsområdene både til vanns og på land.

Den befarte stien berører en rekke sensitive vegetasjonsenheter, og spesielt i de fuktige områdene vil klopplegging kunne ha god effekt med tanke på kanalisering av ferdselen. Der som det er ønskelig å samle og kanalisere ferdselen ellers på øya, bør en både informere og markere denne som en (rund-?)turløype tydelig i terrenget, gjerne som en natur- og kultursti med informasjonspunkter. Det er behov for oppgradering av bygninger på øya, og gjennom verneplanprosessen er det avklart at det kan gis tillatelse til et mindre, nytt bygg nær de eksisterende bygningene, for å tilrettelegge for et naturinformasjonssenter, opprettholdelse av den ornitologiske stasjonen og styrke friluftslivet. Utvikling av en plan for bygninger og bruk på Akerøya i samarbeid med Oslofjordens Friluftsråd, Akerøya ornitologiske stasjon og Hvaler kommune, ligger som en del av forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark.

Videre utvikling

Brukerundersøkelsen som er gjennomført sommeren 2018 vil være et viktig referansegrunnlag for å vurdere den framtidige utviklingen i området. Utfordringen i forvaltningen av verneområder ligger ofte i å ivareta verneformål, samtidig som man ønsker å sikre gode opplevelser for brukerne av området. Selv om Ytre Hvaler har noe variasjon i ønsker og brukspreferanser, ser de besøkende i hovedsak ut til å være fornøyd med området som rekreasjonsarena, og brukerundersøkelsen gir ikke inntrykk av store uenigheter.

Brukerne uttrykker heller ikke noen spesiell form for trengselsproblematikk, som kan gi grunnlag for konflikter, til tross for at områdene har mange brukere i sommersesongen.

Det tas forbehold om at sjøaktivitetene kan være noe underrepresentert i undersøkelsen. Med tanke på hvilke bruksformer og brukergrupper man vil vektlegge i besøksstrategien, og hvor i området man eventuelt vil gjøre tiltak, er dette viktig å være klar over. Kunnskapen i brukerundersøkelsen, vil sammen med kunnskap om blant annet sårbarhet, kulturminner, vegetasjon, landbruk og reiseliv være et godt utgangspunkt for å utvikle en godt forankret besøksstrategi der ulike hensyn ivaretas og balanseres på en god måte.

Kommunen har gjennom mange år omtalt seg som en turistkommune, men har ikke hatt en målrettet strategi eller plan for arbeidet. Hvaler kommune startet i 2021 arbeidet med å etablere en reiselivsstrategi med tilhørende organisering. Kommunestyret vedtok i juni 2022 «Strategi og modell for organisering av kommunens reiselivssatsing» – «Hvaler hele året».

Målsettingen med «Hvaler hele året» er økt verdiskaping og flere arbeidsplasser i reiselivet og reiselivsrelaterte virksomheter i kommunen. For å lykkes med dette er samarbeid mellom næringsliv, foreningsliv og kommune avgjørende. Hvaler kommune opprettet derfor en lokal organisering gjennom et Destinasjonsråd. Rådet er kommunens samarbeidsorgan og skal lede og koordinere utviklingen av Hvaler som reisemål. Rådet ble etablert høsten 2022, og er satt sammen av representanter fra næringsliv, foreningsliv, nasjonalparken (forvalter og besøkssenterleder) og kommunen (næringssjef). Visit Fredrikstad og Hvaler (VFH) er kommunens destinasjonsselskap og sekretariat for rådet. Som destinasjonsselskap er VFH også kommunen og næringens fagressurs med ansvar for markedsføring og utvikling av Hvaler som reiselivskommune.

Hvaler kommune har oppnådd status som «nasjonalparkkommune» og vil utnytte de strategiske muligheter dette medfører inn i kommunens strategiske arbeid. Knyttet til næringsutvikling og nasjonalparkens besøksstrategi, medfører dette blant annet besøk- og opplevelsesnæringens mulighet til å knytte sin profilering, produkter og tjenester opp mot de verdier nasjonalparken representerer. Det vil bli igangsatt kompetansetiltak for å øke reiselivets kunnskap om nasjonalparken, som en forutsetning for å kunne benytte seg av merkevaren. Dette gjøres i samarbeid med Hvaler kommune og destinasjonsselskapet, gjennom Hvaler Destinasjonsråd.

*Kommunesenteret og ferieparadiset Skjærhalden med Ytre Hvaler nasjonalpark i bakgrunnen.
Foto: Thomas Andersen.*

Kapittel 4

Kommunikasjonsplan

Et tiltak i besøksstrategien

En plan for kommunikasjon er en viktig del av besøksstrategien, og har som mål å nå ut med strategiens målsettinger og strategiske valg. Det skal utvikles og gjennomføres en plan for kommunikasjon som et tiltak i besøksstrategien (se Tiltaksplan kap. 5).

Kommunikasjonsplanen bør inneholde/omtale mål, definisjon av målgrupper, valg av budskap, oppstilling av kanaler som når valgte målgrupper, ansvars- og oppgavefordeling og tiltaksliste med tidsfrister. Kommunikasjonsplanen skal understøtte besøksstrategiens målsettinger og strategiske valg.

Nettsiden (www.ytrehvaler.no) for nasjonalparken og besøkssenteret har vært i drift siden 2009, med omarbeiding til merkevaremalen, som ble tatt i bruk i 2020. Kommunikasjonsplanen bør si noe om hvordan denne nettsiden kan være en kanal for å nå viktig målgruppe.

Kommunikasjonen kan løfte fram og tilgjengeliggjøre noen områder med sine kvaliteter og opplevelser, samtidig som den tar oppmerksomhet bort fra sårbare områder. Dette er en formidling i tråd med merkevarestrategiens budskap «Velkommen inn».

Kommunikasjonsplanen skal bidra til å nå målsettingen om økt lokal verdiskaping og økt bruk, men samtidig bidra til å sikre verneverdiene.

Fra rullestenstranda mellom Ørekroken og Rødshue. Foto: Lars Ole Klavestad.

Prosess for å utarbeide kommunikasjonsplan

Ytre Hvaler nasjonalparkstyre vil bruke kommunikasjon som et strategisk verktøy. Da er det viktig at flest mulig av aktørene formidler kommunikasjonsplanens budskap. Involvering av de mest sentrale aktørene i arbeidet med utforming av kommunikasjonsplanen er derfor en forutsetning; -både for å sikre et omforent budskap og for å fordele kommunikasjonsansvar når planen skal gjennomføres.

Ytre Hvaler nasjonalparkstyre ønsker å utarbeide en felles kommunikasjonsplan med besøkscenteret/nasjonalparkkommunen Hvaler, Visit Fredrikstad og Hvaler og Oslofjordens Friluftsråd, og i tett samarbeid med Hvaler kommune sitt Destinasjonsråd.

Kommunikasjonen av et verneområde skjer ofte i regi av mange aktører på ulike geografiske nivåer. **Andre aktuelle aktører** fra reiselivsnæringen, forvaltning og frivillige organisasjoner som også bør involveres i å utarbeide en kommunikasjonsplan er:

- Visit Fredrikstad og Hvaler
- «Ditt Hvaler» (Pakk Opp AS)
- Opplev Hvaler
- Hvaler næringsforening
- Frivillige organisasjoner; kajakk-klubber, ornitologisk forening, botanisk forening, dykkerklubbene o.l
- Charter-båtselskap
- Restaurantbransjen
- Hotell- og overnattingsnæringen
- SNO/Skjærgårdstjenesten
- Rådgivende utvalg
- OutdoorActive

Naturveiledning med barn i nasjonalparken. Foto: Geir Hardeng.

Naturarven kan vi
aldri erstatte
– den kan vi bare
ta vare på!

Linnekleppen på Herføl. Foto: Lars Ole Klavestad

Kapittel 5

Tiltaksplan

For å lykkes med besøksforvaltningen i Ytre Hvaler, er det nødvendig med en aktiv forvaltning. Tiltak er de konkrete innsatsene som følger hvert strategiske grep, og som skal utføres for at de ulike målene nås.

Prosjektering av tiltak skal være forankret i merkevarestrategien. Besøksforvaltningstiltak som innebærer fysiske tiltak i terreng eller landskapsbilde skal oppfylle gitte kvalitetskrav for prosjekteringsprosess så vel som for utforming. Målsettingen er å bidra til at all fysisk tilrettelegging i regi av verneområdeforvaltningen bygger opp under merket sitt budskap om å by den besøkende på en god opplevelse, samtidig som hensynet til naturverdiene ivaretas på en god måte.

Tiltakene er samlet i tiltaksplanen (vedlegg 1). Denne tiltaksplanen skal sees i sammenheng med forvaltningsplanen og skjøtselstiltak, for å ha en samlet total oversikt over de tiltakene som planlegges i verneområdet.

Hvilke type tiltak som skal settes inn hvor, og når, vil kunne endre seg alt etter hvordan behovet er. Tiltaksplanen skal revideres hvert år, slik at gjennomførte tiltak tas ut og eventuelle nye kan settes inn. Dette gjøres i forbindelse med innmeldingen til Miljødirektoratet om behov for tiltaksmidler i verneområdene.

Rammevilkårene vil også legge føringer for hvordan tiltaksplanen utformes. Tiltaksplanen vil derfor være en dynamisk plan der en tenker langsiktig.

Tilrettelagt tursti i Guttormsvauen. Foto: Lars Ole Klavestad.

Kapittel 6

Utfyllende informasjon

Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder (M-415/2015).

Forvaltningsplan Ytre Hvaler nasjonalpark, 2020-2030.

Sårbarhetsvurdering av utvalgte lokaliteter i Ytre Hvaler nasjonalpark. Asmaløy, Kirkøy og Akerøya. NINA Rapport 1499. Norsk institutt for naturforskning. Eide, N.E., Evju, M., Hagen, D., Vistad, O.I., Stokke, B.G. og Rød-Eriksen, L. 2018.

Brukerundersøkelse i Ytre Hvaler nasjonalpark. Sommeren 2018. NINA Rapport 1607. Norsk institutt for naturforskning. Selvaag S.K. & Wold L.C. 2019.

Innfallsporter, Informasjonspunkt, startpunkt og utkikkspunkt. (M-417/2015).

Designmanual for Norges nasjonalparker.

<https://designmanual.norgesnasjonalparker.no/kommersielt-merke/retningslinjerna>

Strategi for Visit Fredrikstad og Haler AS (hvaler.kommune.no) (Mimir, 2020).
(Strategi for VFH 2021-2026, Mimir 2020).

Forstudie reisemålsutvikling – Hvaler hele året, Mimir AS, 2021.

Regjeringen, Nasjonal Reiselivsstrategi 2021.

Dybedal, Petter. 2010. Økonomiske virkninger av reiseliv i Østfold 2009. TØI rapport 1070/2010. På oppdrag fra Østfold Fylkeskommune. Hentet fra: <https://www.toi.no/getfile.php?mmfileid=14615>.

Hvaler kommune: Temaplan verdiskaping, "Næringsstrategi 2019 – 2023" Del I: Strategi.

Hvaler kommune: Planprogram for samfunnsdelen 2020-2031 med kommunal planstrategi for Hvaler 2020-2023. Sist revidert 26.10.2020.

Menon 102/2020: Økonomisk analyse av reiselivet i Kragerø.

Østfoldforskning, OR 32.12: Kartlegging av Hyttefolkets bidrag til Hvalersamfunnet.

Samarbeidsmuligheter og utfordringer – En analyse av reiselivsnæringen i og rundt Ytre Hvaler nasjonalpark. Masteroppgave 2017. Fakultet for miljøvitenskap og naturforvaltning. Jacobsen, Hanna Karoline. 2017.

Innovasjon Norge. (2015). Nøkkeltall for norsk turisme 2015: Innovasjon Norge. Hentet fra <http://www.innovasjon norge.no/contentassets/ad75036d7d1141338d4ccc200c162c32/nokkeltall-2015-enkeltsider.pdf>.

Andersen, O., Aas, Ø. & Kaltenborn, B. P. (2006). Ytre Hvaler nasjonalpark - konsekvenser

for friluftsliv, reiseliv og fritidshytter (NINA rapport 123): Norsk institutt for naturforskning (NINA). Hentet fra <http://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/rapport/2006/123.pdf>.

Oppdatert statistikk for Hvalersambandet tom oktober 2022.

Rapport YHNP 2020-2022 ferdselstellere, SNO.

Skjøtselsplan for 3 lokaliteter med honningblom (*Herminium monorchis*) i Ytre Hvaler nasjonalpark, Østfold fylke. Skjellvik, Teneskjær og Filletassen. Ekelund, Kristine. Statsforvalteren i Oslo og Viken 2019.

Besøksstrategi-Faerder-nasjonalpark-2020.pdf (ferdernasjonalpark.no).

Sluttrapport fra Frisk Oslofjord. Færder nasjonalpark, Ytre Hvaler nasjonalpark. 2022.

Krafttak for kysttorsken, Rapport fra havforskningen ISSN:1893-4536. 2021-2.

5/2006 Ytre Hvaler nasjonalpark. Konsekvenser for kulturhistorie.

Rapport 3/2004 Forslag om nasjonalpark i Hvaler og Fredrikstad kommuner. Fagvurdering av kulturminner i Ytre Hvaler.

Rapport 4/2005 Ytre Hvaler nasjonalpark. Kulturminner under vann.

Hvaler kommune. Kommunedelplan for kulturminner. 2018-2030.

Konsept og idéforslag for tilrettelegging av utemiljøet på Storesand. Landskapsarkitekt MNLA KLAVESTAD kunst kart landskap 2021.

Merkehåndboka 2019, utgitt av DNT, Friluftsrådenes landsforbund og Innovasjon Norge, gir anbefalinger for tilrettelegging, merking, skilting og gradering av turruter langs kysten. <https://www.merkehandboka.no>.

Vedlegg 1)

Tiltaksplan 2023

Kort beskrivelse	Pri.	Finans. (anslag)	Samarbeids aktører	Gj.før.- periode	Ev. kommentar
Strategi: Kanalisere ferdsel til områder som kan tåle høyt ferdselstrykk					
Oppgradere uteområdene på Storesand i tråd med Konsept og idéforslag for tilrettelegging av utemiljøet på Storesand	1	1 mill	Kommunen, OF, Ytre Hvaler np-styre	2023-2025	Støtte opp om arbeidet med å utvikle Besøkssenter Ytre Hvaler/naturinformasjonssenter. Gjennom informasjon, styre besøkende til områder som tåler høyt ferdselstrykk.
Tilrettelegge Kyststi på Akerøya	2	200 000	Ytre Hvaler np-styre, OF, Hvaler kommune	2024-2025	Tilrettelegge utvalgte stier innenfor nasjonalparken i tråd med sårbarhetsanalysen
Planlegge og utvikle naturinformasjonssenter på Akerøya	3	500 000	Ytre Hvaler np-styre, OF, Hvaler kommune, AOS	2025-2026	Bygge et mindre, nytt bygg nær de eksisterende bygningene, for å tilrettelegge for informasjon, opprettholdelse av den ornitologiske stasjonen (AOS) og styrke friluftslivet
Bedre og mer entydig merking/kanalisering av deler av kyststien på Ørekroken	2	50 000	Kommunen, OF, Ytre Hvaler np-styre	2023-2024	Kanalisere ferdselen langs færre stier ned til selve stranda og på selve kyststien i tråd med sårbarhetsanalysen
Bedre og mer entydig merking/kanalisering av deler av kyststien på Asmaløy for å samle ferdselen til én trasé.	1	50 000	Kommunen, OF, Ytre Hvaler np-styre	2023-2024	Gjelder kyststien ved Brattestø og Svarteberget; i tråd med sårbarhetsanalysen
Strategi: Utvikle høy kvalitet på alle møtepunkt mellom besøkende og nasjonalparken					
Kartlegge hvilke tilretteleggingstiltak som skal gjennomføres på eksisterende innfallsporter i nasjonalparken.	1		Ytre Hvaler np-styre, OF, Dest.rådet	2023-2025	Ta i bruk merkevarestrategien for Norges nasjonalparker på alle møtepunkt mellom besøkende og nasjonalparken. https://designmanual.norges-nasjonalparker.no
Kartlegge og avklare plassering og utforming av nye innfallsporter.	2		Ytre Hvaler np-styre, Dest.rådet	2024-2025	Prosjektet skal omfatte både stistarter, utkikkspunkt, informasjonspunkt og naturinformasjonssenter
Lage detaljplaner for gjennomføring av tilretteleggingstiltak på utvalgte områder med mye bruk; jfr. Idéforslag tilrettelegging av utemiljøet Storesand.	2	300 000	Ytre Hvaler np-styre, OF, kommunen	2025-2026	Aktuelt for på bl.a Kuvauen og Guttormsvauen

Lage plan for, - og oppgradere innhold og utforming av inntil 38 eksisterende skilt til ny merkevare, samt produksjon av fysiske skilt.	1	2 mill	Ytre Hvaler np-styre, Dest.rådet	2024-2030	Kostnadsoverslaget forutsetter bruk av eksisterende skiltstativ
Tilrettelegge ny velkomstportal/rasteplass ved Stokken, langs Fastlandsveien (Fv 108)	1	500 000	Dest.rådet	2023-2024	Prosjekteringsfasen etter veileder M-417-2015_Veileder_skjerm.pdf (norgesnasjonalparker.no) vil avklare utforming av dette informasjonspunktet utenfor
Sørge for at Besøkssenterene gjenspeiler og formidler strategiske valg i besøksstrategien	1		Ytre Hvaler np-styre, OF, Dest.rådet	2023-2024	Viktig å få en god sammenheng mellom «inne og ute» i nasjonalparken og på Besøkssenterene
Utvikle konseptet «nasjonalparkguiden»	2		Visit F/H, kommunen, Ytre Hvaler np-styre	2024-2025	Kompetansetiltak for å øke reiselivets kunnskap om nasjonalparken, for å kunne benytte seg av merkevaren
Strategi: Informasjon og økt synlighet av Ytre Hvaler nasjonalpark					
Utarbeide en kommunikasjonsplan for å nå ut med strategiens målsettinger og strategiske valg	1	50 000	Ytre Hvaler np-styre, Destinasjons rådet	2023	Kommunikasjonsplanen skal bidra til å nå målsettingen om økt lokal verdiskaping og økt bruk, men samtidig bidra til å sikre verneverdiene. God kommunikasjon er viktig for å nå de viktigste målgruppene med et gjennomtenkt budskap i riktig kanal (f.eks brosjyre, nettsider, skilt etc). En kommunikasjonsplan er et hjelpemiddel for å sikre at alle involverte kommuniserer på en måte som treffer brukeren og skaper det etterlatte inntrykket vi ønsker.
Utvikle en felles handlingsplan med Hvaler nasjonalparkkommune og Visit Fredrikstad og Hvaler for bruk av ny merkeprofil for Norges nasjonalparker.	2		Visit F/H, kommunen, Ytre Hvaler np-styre	2024	Øke bevisstheten til besøkende om at de er i et område med nasjonalpark, i tråd med kommunikasjonsplan
Skiltplan som grunnlag for å sette opp offisielle veiskilt	2		Hvaler kommune, Ytre Hvaler np-styre	2024	I tråd med kommunikasjonsplan
Bygge opp en pool av film og bilder.	3	10 000	Kommunen, OF, Ytre Hvaler np-styre, Visit F/H	2024-2025	Til felles bruk i tråd med en ny kommunikasjonsplan

Ytre Hvaler nasjonalpark

Ytre Hvaler nasjonalpark er opprettet for å verne landskap, naturtyper, arter, geologi og kystøkosystemer på land og sjø i et større område ved kysten i ytre Oslofjord, og omfatter et areal på ca. 354 km². Nasjonalparken ligger i Hvaler og Fredrikstad kommuner i Viken fylke. Nesten hele nasjonalparken består av sjøarealer. Kun en mindre del finnes på land. Landområdene i nasjonalparken har et rikt plante- og dyreliv, kystbarskog, strandenger, lyngheier og andre naturtyper. Under vann er mangfoldet stort, blant annet i form av korallrev med en rik fauna og sjeldne dyrearter.

Kontaktinformasjon Ytre Hvaler nasjonalpark

Telefon:	69247024
E-post:	sfovpost@statsforvalteren.no
Nett:	www.nasjonalparkstyre.no/Ytre-Hvaler
Post:	Postboks 398, 1502 Moss
Besøksadresse:	Hvaler rådhus, Storveien 32, Skjærhalden